

ARKEA JA JUHLAA JYVÄSKYLÄN SEMINAARISSA -
Elämä 1800-luvun laitousyhteisössä

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopiston
Suomen historian laitoksella
Kevät 2000
Satu Eiskonen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta
Humanistinen

Laitos
Historian laitos

Tekijä
Satu Eiskonen

Työn nimi
ARKEA JA JUHLAA JYVÄSKYLÄN SEMINAARISSA -
Elämä 1800-luvun laitosyhteisössä

Oppiaine
Suomen historia

Työn laji
Pro gradu -tutkielma

Aika
Kevät 2000

Sivumäärä
96+8

Tiivistelmä - Abstract

Työssä käsitellään Jyväskylän seminaaria sosiaali- ja kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta toimivana yhteisönä sekä yhteisön eri jäsenten suhdetta ja suhtautumista toisiinsa ja tämän vaikutusta yhteisöön. Yhteisöä käsitellään sen eri osapuolien kautta ja sitä vertaillaan muihin laitosyhteisöihin. Samoin työssä tarkastellaan yhteisön juhlia ja perinteitä sekä arkea, säännönmukaista elämää ja sääntöjen rikkomuksia. Ajan henki ja sivistyneistön ajatus- sekä arvomaailma liittyy läheisesti tutkielman kaikkiin osa-alueisiin.

Seminaari oli kansakouluuutteen valossa toimiva nelivuotinen kasvatustulos, jonka toiminnassa kansanvalistus ja sivistys eli siveellisyys olivat peruspilareita. Laitoksen johtaja ja opettajakunta loivat seminaarille omanlaisensa ilmapiirin ja ajalle ominainen hierarkia toteutui myös seminaarin laitosyhteisössä. Seminaariin liittyi sisäoppilaitos, eli internaatti, jossa oppilaat elivät, kuten muissakin laitosyhteisöissä, tarkan ohjelman ja aikataulun mukaan. Yhteisössä vallitsi tiivis yhteishenki, mikä loi yhteisöllisyyttä ja toimi samalla osana laitoksen valvontakoneistoa, jossa asukkaat valvoivat toinen toistaan, jotta säännönmukainen elämä toteutuisi. Laitoksen virallinen valvonta oli henkilökunnan käsissä.

Oppilaiden mieliin istutettiin voimakas kansallinenhenki ja kristillis-siveelliset hyveet. Laitos toimi myös perinteenvälittäjänä ja piti yllä vilkasta ja toimivaa juhlakulttuuria. Seminaarin juhlit ja perinteet toimivat osana kasvatusta ja kulkeutuivat valmistuvien kansakoulunopettajien mukana yhteiskuntaan.

Asiasanat
Jyväskylän seminaari, yhteisö, sivistys

Säilytyspaikka
Jyväskylän yliopiston historian laitos

SISÄLTÖ

	Sivu
1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimustehtävä ja lähteet	1
1.2. Aikaisempi tutkimus	6
2. SEMINAARISTA VALOJA KANSALLE	7
2.1. Yhtä ja yhtenäistä kansakuntaa rakentamaan	7
2.2. Kasvatus eli siveellinen jalostus	10
2.3. Kansaa valistamassa ja kansakoulujen asialla	12
2.4. Pastori, Moppe, Täti ja opettajakunta sekä "palava into työhön kansansivistyksen kohottamiseksi"	15
2.5. Oppilaiset sydänystävinä ja sielunveljinä	25
3. INTERNAATTI JA YHTEISÖ	31
3.1. Yhteisöllisyys	31
3.2. "Kuin luostarielämää"	37
3.3. "Tahdoin olla vapaa enkä orja"	41
3.4. Patriarkaalisessa yhteisössä	45
3.5. Kivulloisuus ja kuolema uhkana yhteisölle	47
4. "JUOTIIN TEEVETTÄ... JA LOPUKSI LAULETTIIN MAAMME SEKAÄÄNISESTI"	50
4.1. Arki muokattiin juhla-ajaksi	50
4.2. "Siis samalla tavalla kuin ennenkin" - Perinteisten juhlien viettoa	51
4.3. "Pysy Suomessa Pyhänä"	55
4.4. Arjen katkaisua ja kultivointia	63
4.5. Juhlan henki	68
5. SÄÄNNÖNMUKAISTA ELÄMÄÄ JA RETTELOITÄ	69
5.1. Kristillis-siveelliset hyveet	69
5.2. "Väkeviä tai oltta"	72
5.3. Kuri, säännöt ja rikkomukset	76
5.4. Lakkorettelöitä	84
5.4.1. "Niinkuin muuri"	85
5.4.2. "Toinen luokka streikissä"	88
6. YHTEISKUNTA JA SEMINAARIN TOIMIJAT PYRKIMYKSINEEN	92
LÄHTEET	97
LIITE	104

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimustehtävä ja lähteet

Jyväskylän kansakoulunopettajaseminaari perustettiin vuonna 1963 väliaikaisella keisarillisella asetuksella. Varsinainen kansakouluasetus, johon seminaarin ohjesääntö sisältyi annettiin vuonna 1866, jolloin seminaarin toiminta myös vakinaistettiin. Laitoksen ensimmäiseksi johtajaksi tuli Uno Cygnaeus, jota seminaariajatuksen alkuun saattajana kutsutaan Suomen kansakoulun isäksi. Tämä Suomen ensimmäinen ja vielä suomenkielinen seminaari koostui kahdesta osastosta, mies- ja naisosastosta. Naisosastolla oli johtajattarensa, joka kuitenkin oli johtajan alaisuudessa. Jokaiselle asetuksessa määrätylle oppiaineelle oli oma opettajansa. Seminaariin kuului internaatti, asumalaitos, jonka lisäksi otettiin ulko-oppilaita, jotka asuivat oppilaitoksen ulkopuolella.¹

Kansallisen heräämisen hengessä perustettu laitos mahdollisti korkeamman opinkäynnin suomenkielisellekin nuorisolle, mikä oli merkittävä tapaus suomalaisessa sivistyshistoriassa.² Cygnaeus tahtoi, ettei seminaari olisi "mikään vajavainen verstaas", vaan tasoltaan mahdollisimman korkea, Cygnaeuksen omasta mielestä korkeakoulun veroinen.³

Uno Cygnaeusta seminaarin johtajana seurasi Karl Gabriel Leinberg, joka oli edeltäjänsä periaatteellinen kannattaja. Leinbergin johtajakausi kesti yhteensä 26 vuotta (1869 - 1894), eli yli kolmanneksen koko seminaarin toiminta-ajasta. Leinbergin kauden loppuun mennessä seminaarin toiminta oli vakiintunut uomiinsa ja sivistyselämässä oli tapahtunut murros 1880-luvulla.⁴ Aimo Halila jaottelee seminaarin historiassa seminaarin toiminta-ajan kahtia; Cygnaeuksen, Leinbergin ja Yrjö-Koskisen aikaan sekä Raition, Ojalan ja Mikkolan aikaan. Cygnaeus loi seminaarin hengen ja antoi toiminnan yleisen suunnan.⁵ Cygnaeuksen seuraaja Leinberg oli hänen ystävänsä, aatteidensa tukija ja ymmärtäjä, joka johtajaksi tultuaan alkoi osin Cygnaeuksen ohjeiden mukaisesti vakauttaa seminaarin

¹Halila 1963, 27-34; Suomen suuriruhtinaanmaan asetuskokous nro 12/1866.

²Raitio 1913, 162.

³Halila 1949a, 336.

⁴Halila 1963, 61,64.

⁵Halila 1963, 54.

ohjelmaa. Leinbergillä oli johtajana toimiessaan ristiriitoja sekä opettajakunnan että oppilaiden kanssa, mikä vaikutti seminaarin henkeen.⁶

Cygnaeuksen ja Leinbergin luotua perustan laitoksen toiminnalle oli heidän seuraajansa helpompi rakentaa sen varaan. Halila kuvaa seuraaja Yrjö Koskinen Yrjö-Koskista "uuden ajan ihmiseksi", joka avarsi seminaarin ilmapiiriä ja alkoi toteuttaa vähitellen uudistuksia.⁷ Uudistukset olivat merkittäviä, koskien mm. entistä joustavampia työmuotoja.⁸ Johtajatartaret puolestaan olivat seminaarin työssä aina johtajien varjossa ja onkin siis luonnollista puhua esim. Cygnaeuksen tai Leinbergin ajasta tai kaudesta, kuten tekee myös Kosti Raitio seminaarin 50-vuotista toimintaa kuvatesaan.⁹ Halilan jaottelusta poiketen rajaan tutkimukseni Leinbergin kauden päättymiseen, jolloin uusi johtaja Yrjö Koskinen Yrjö-Koskinen aloitti seminaarissa uuden, vähemmän autoritaarisen ajan.¹⁰ Voidaan todeta, että johtajan vaikutus seminaarin henkeen ja toimintaan oli varsin merkittävä. Cygnaeuksen ja Leinbergin kausien jälkeen seurasivat myös vuosisadan vaihteen murrokset, jotka osaltaan vaikuttivat seminaarin toimintaan ja henkeen.

Tarkastelen tutkielmassani Jyväskylän seminaaria sosiaali- ja kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta, lähestyen juhla- ja perinne -osuuksissa kansatieteellistä otetta, mikä onkin ominaista uudelle sosiaali- ja kulttuurihistorialle. Perinteisen kasvatuksellisen näkökulman jätän taka-alalle ja keskityn siis seminaariin yhteisönä, jonka elämää ja arkea, ilmapiiriä ja ihmissuhteita tutkin. Seminaari oli oma suljettu yhteisönsä, joka koostui toimivista ihmisistä ja oli osa aikansa yhteiskuntaa. Sen toimintaa sävyttivät ajan arvot ja aatteet.

Kun yhteisöä tarkastellaan empiirisen tutkimuksen näkökulmasta, se esitetään ainutkertaisena pienryhmänä ja tässä mielessä paremminkin yksityistapauksena ja marginaalisena kuin yleisenä ja keskeisenä ilmiönä. Silloinkin kun yhteisö käsitetään periaatteessa yleiseksi ilmiöksi, sen kuvailuun käytetyt empiiriset menetelmät käsittelevät sitä verraten

⁶Halila 1963, 59-62.

⁷Halila 1963, 65-66.

⁸Halila 1963, 46.

⁹Raitio 1913.

¹⁰Ks. esim. Halila 1963, 67.

marginaalisena ja irrallisena yksityistapauksena.¹¹ Tässä työssä yhteisöä tarkastellaan marginaalisena ilmiönä, mutta samalla osana yleistä, siis osana ajan yhteiskuntaa.

Perinteiselle sosiaalishistorialle on luonteenomaista poikkitieteellisyys ja sen tutkimuskohteena ovat sosiaaliset ryhmät, niiden suuruus, rakenne, asema, merkitys ja keskinäiset suhteet sekä näissä kulloinkin tapahtuvat muutokset ja sosiaalinen miljö eli elinympäristö ja elämänmuoto.¹² Tässä tutkielmassa sosiaalista ryhmää ja miljöötä siis edustaa Jyväskylän seminaari. Uudempi sosiaalishistoria etsii erilaisia, eri suhteisiin perustuvia ryhmittymiä ja kysyy kuinka niitä rakennetaan ja vahvistavatko ne vai ylittävätkö ne luokkarajoja. Suhteet käsitteellistetään samanaikaisiksi ja järjestelmään kuuluviksi prosesseiksi, kuten alistaminen ja vastarinta, kilpailu ja kumppanuus, valta ja läheisyys. Sosiaalishistoriassa kartoitetaan suhteita verkostoina, joissa tavaroita, ajatuksia ja vaikutusvaltaa välitetään, otetaan vastaan ja vaihdetaan. Tapahtumat ovat tärkeitä sosiaalishistoriassa, ne voivat osoittaa kuinka päätökset ja sattumat kietoutuvat toisiinsa historiassa. Tärkeitä ovat kulttuuriset muuttajat, kuten rituaalien ja muiden symbolisten toimintojen rakenne ja tuottaminen, joita tulkitaan.¹³

Pertti Haapala esittelee teoksessaan *Sosiaalishistoria* Christopher Lloydin kehittelemän mallin "Toimiva ihminen ja yhteiskunta", jota sovellan löyhästi tutkielmassani¹⁴. Toimijoita pyrkimyksineen ja käsityksineen ovat seminaarilaiset, johtaja, opettajakunta ja oppilaat. Ajattelun ilmauksia, intentioita, merkityksiä, tunteita ja "järkeä" näkyy mm. laitoksessa omaksutussa ajattelutavassa, fennomaniassa ja säädyllytydessä. Yksilöiden ja ryhmien teot heijastuvat laitokselle tärkeään yhteishenkeen. Kasvatustuloslaitos opettaa toimintatapoja ja perinteitä, joita valmistuvat opettajat levittävät toiminnallaan eteenpäin. Fyysisenä ympäristönä on suljettu (sisä)oppilaitos, jolla on omat rakennukset ja joka on erillään muusta kaupungista. Sosiaalisten sääntöjen, suhteiden ja merkitysten rakenteina tarkastelen seminaarin sääntöjä ja oppilaiden, opettajien ja johtajan suhteita. Tavalliseen totutusta elämästä poikkeava nais- ja miesoppilaiden eristäminen toisistaan ja toisaalta muista kaupunkilaisista tuo esille fysiolo-

¹¹Lehtonen 1990, 12.

¹²Haapala 1989, 15, 19.

¹³Zemon Davis 1996, 9-10.

¹⁴Ks. liite, Lloyd 1986, 307; Haapala 1989, 24.

gisen ja psykologisen ihmisluonnon. Tähän liittyvät myös sääntöjen rikkomukset.

Tässä työssä käsitellään siis seminaariyhteisöä ja sen toiminnan "arkisempaa" puolta, kaikkea, mikä liittyi elämään seminaarissa ja mikä näkyi sen "virallisessa" toiminnassa, kasvatuksessa. Se, miten ihmisluonto, ajattelun ilmaukset, yksilöiden ja ryhmien teot ja opitut toimintatavat, fyysinen ympäristö sekä sosiaaliset säännöt heijastuivat toimijoihin, so. seminaarilaisiin ja toisin päin, ovat tarkastelun kohteina. Yhteisöä tarkastellaan inhimillisinä toimijoina, joihin vaikuttivat monet edellä mainitut tekijät. Työssä pureudutaan myös rooleihin, jotka yhteisössä omaksuttiin ja joiden mukaan toimittiin.

Kulttuurin paikka yhteiskunnassa on komplisoitu, mutta samalla se auttaa meitä ymmärtämään ihmisten (kulttuurin) sijaintia osana luontoa, osana yhteiskuntaa, joka voidaan nähdä myös kuvitteellisena yhteisönä, ja osana hänen persoonallista maailmankatsomustaan. Näiden kesken on käynnissä jatkuva kommunikaatio, joka perustuu sellaisiin impulsseihin, joihin reagointi vaikuttaa sekä yksilön, ryhmän että yhteiskunnan tasolla.¹⁵ Kulttuurihistorian kokonaisvaltainen määrittäminen ja kulttuuri käsitteenä ovat saaneet vaikutteita erityisesti antropologian suunnalta. Tutkittavaa yhteisöä on pyrittävä ymmärtämään kokonaisuutena ja osina. Kulttuurin kokonaisuuden ymmärtämiseksi tutkimuksen piiriin on syytä sisällyttää kaikki yhteisössä toimivat ihmiset.¹⁶

Sosiaalihistoria tutkii myös mikrohistoriaa, yhteisöä. Mikrohistorian on oltava vuorovaikutuksessa makrohistorian kanssa, mutta sen ei pitä olla pelkästään makrohistorian pala tai muunnelma. Tutkimuskohteeksi valittu tapaus ei ole maailma hiekanjyvässä vaan paikallinen valtakeskittyminen, joka ottaa vastaan vaikutteita ja viestejä muista keskittymistä ja vallankäytön keskuksista ja lähettää puolestaan niille viestejä ja vaikutteita.¹⁷ Tässä tutkittava paikallinen yhteisö, valtakeskittyminen, seminaari toimii juuri tähän tapaan ottaen vastaan käskyjä ylhäältä valtiolta ja toimii valtion sen hetkisten arvojen mukaisesti sekä levittää valmistuvien opettajien kautta näitä yhteiskuntaan. Yhteisössä vaikuttavat yksilöiden henkilökohtainen maailmankatsomus sekä yhteiskunta ja se, että oppilaiden maailmankatso-

¹⁵Virtanen 1987, 35.

¹⁶Virtanen 1987, 71.

¹⁷Zemon Davis 1996, 14.

musta pyritään muovaamaan yhteiskunnan valtaapitävien arvojen mukaiseksi.

Mikrohistoria mahdollistaa tiedonsaannin tavoista, joilla ihmisten sosiaaliset ominaisuudet olivat yhteydessä keskenään ja he itse suhteessa toisiinsa sekä miten ihmiset käsittivät keskinäisen yhteytensä ja tunsivat olevansa vastakkain muiden ryhmien kanssa ja tulivat tietoisiksi kansallisuudestaan.¹⁸ Aatteet ovat erilaisia ajatusrakennelmia, osa ihmisen henkistä varustusta. Kulttuurihistoriallinen näkökulma sisällittää ne siihen kulttuuriseen kontekstiin, johon ne selittävinä ajatuksina kohdentuvat. Tulee myös aina korostaa sitä ympäristöä, jossa aatteet vaikuttavat.¹⁹ Historian kokonaisvaltaisuus lähtee yksilöstä: ihminen on kokonaisuus. Hänestä tulee historiallinen yksikkö vain suhteessa elämään, ympäristöönsä ja aikaansa.²⁰ Tutkimuksen kohteena olevia ihmisiä sitovat yhteen heidän yhteiset kokemuksensa ja vertailuperusteensa, siis heidän kulttuurinsa.²¹ Historia ja kulttuuri ovat traditiosidonnaisia. Ne vaikuttavat tutkijaan, menneisyyden ihmiseen ja tutkijan välittämään kuvaan menneisyydestä.²²

Tutkielmassani tarkastelen siis 1800-luvun lopun kansakoulunopettajaseminaaria toimivana yhteisönä sekä yhteisön eri jäsenten suhdetta ja suhtautumista toisiinsa ja tämän vaikutusta yhteisöön. Tätä johtajan, opettajakunnan ja oppilaiden kautta käsitellään luvussa kaksi. Luvussa kolme seminaariyhteisön käsittelyn yhteydessä esitän muutamia vertailuja toisiin yhteisöihin. Luvuissa neljä ja viisi käsitellään yhteisön toiminnan eri puolia: juhlaa ja perinteitä sekä arkea, säännönmukaista elämää ja sääntöjen rikkomuksia. Ajan henki ja sivistyneistön ajatus- sekä arvomaailma nivoutuu mukaan kaikkiin lukuihin.

Keskeisimpinä lähteinäni käytän Jyväskylän seminaarin arkiston opettajainkokousten pöytäkirjoja sekä toverikunnan kokousten pöytäkirjoja. Toverikunnan käsinkirjoitetut lehdet ja K.G. Leinbergin kirjekokoelma sekä kansakouluasetus toimivat täydentävinä lähteinä. Sanomalehdet Keski-Suomi ja Päijänne ovat toinen tärkeä lähderyhmä. Seminaarin oppilaiden muistelmia arkistokappaleina ja julkaistuina seminaarin juhla-

¹⁸Alapuro 1995, 14.

¹⁹Virtanen 1987, 78-79.

²⁰Virtanen 1987, 86.

²¹Virtanen 1987, 89.

²²Virtanen 1987, 122.

kaisuissa käytän myös jonkin verran. Seminaari julkaisi useita kirjoja, joissa oppilaiden henkinen tuotos pääsi julkisuuteen. Samoin seminaarin juhla-vuosina, 1913 ja 1963, julkaistiin useampia teoksia, joissa laitoksen vanhat oppilaat muistelivat tai antoivat päiväkirja- tai kirjemateriaaliaan julkaistavaksi. Tällaisia teoksia olivat esimerkiksi Rupeaman raadettua ja Jyskyjen seminaari. Vuonna 1937 julkaistiin seminaarin laaja matrikkeli, Jyväskylän seminaari 1863 - 1937, joka sisältää muistelmia-aineistoa sekä henkilötiedot seminaarin siihenastisista johtajista, johtajattarista, opettajista ja oppilaista. Jyväskylän Jyskyt oli Jyväskylän seminaarista valmistuneiden kansakouluopettajien oma aikakauslehti tai -kirja, jossa entiset oppilaat myös innolla muistelivat ja kiittivät laitosta. Muutamat oppilaat, kuten Emma Irene Åström ja Viivi Vallgren, ovat kirjoittaneet myös omia muistelmateoksia.

1.2. Aikaisempi tutkimus

Kirjallisuutta Jyväskylän seminaarista on julkaistu huomattava määrä. Seminaarin historiaa on selvitetty seminaarin useissa muisto- ja juhla-julkaisuissa sekä Brummerin²³ että Tommilan²⁴ Jyväskylän kaupungin histori-oissa. Aimo Halilan Jyväskylän seminaarin historia²⁵ kattaa koko seminaarin toiminta-ajan. Myös seminaarin kasvatukseen liittyviä teoksia on julkaistu. Seminaarikasvatusta käsittelevää tai sivuavaa kirjallisuutta on perin runsaasti. Näistä lukuisista teoksista mainittakoon Aimo Halilan Suomen kansakoululaitoksen historia sekä Suomen vanhin kansakoulunopettajisto, Jussi Isosaaren Seminaarista yhteiskuntaan ja Risto Rinteen kansanopetta-jia käsittelevät tutkimukset. Myös Mika Ojakankaan tuore tutkimus pedago-gisen vallan historiasta käsittelee kansakoulu- ja samalla seminaarikasva-tusta. Näiden lisäksi seminaarin kasvatuksen ja toiminnan historiaa on käsitellyt mm. Veli Nurmi useissa teoksissaan, joita en tässä tutkielmassa käytä, koska kasvatuskirjallisuutta on muutenkin runsaasti. Helena Hänni-sen liseniaatin tutkielma Tampereen yliopiston kansanperinteen laitokselta²⁶ käsittelee seminaaria kultivoitumisen näkökulmasta ja selvittää keskiluokan ja sen maailmankuvan syntyprosessia kansanopetuksen

²³Brummer 1916.

²⁴Tommila 1972.

²⁵Halila 1963.

²⁶Hänninen 1994.

kontekstissa. Tässä pro gradu -tutkielmassani tulen käyttämään myös seminaaria sivuavaa, ajan yhteiskuntaa käsittelevää tutkimusta.

2. SEMINAARISTA VALOA KANSALLE

2.1. Yhtä ja yhtenäistä kansakuntaa rakentamaan

Seminaari oli kansakoulunopettajia valmistava, nelivuotinen kasvatuslaitos. Se koostui mies- ja naisosastoista, eli oli ns. yhteisseminaari. Osastot olivat erillisiä toisistaan siten, että molemmilla osastoilla oli omat oppituntinsa, mutta koko laitoksen yhteisiä tilaisuuksiakin oli silloin tällöin. Muutoin mies- ja naisoppilaat eivät saaneet juuri olla tekemisissä toistensa kanssa. Jyväskylän seminaari oli ensimmäinen Suomeen perustetuista kansakoulunopettajaseminaareista.

Uno Cygnaeuksen suunnitelma seminaarista jo ennen sen perustamista oli selkeä. Seminaarin oli oltava mahdollisimman uudenaikainen laitos, joka toimisi enemmän käytännöllisen työn kuin kirjaviisauden hengessä. Vapaaoppilassysteemi oli otollinen, koska vapaaoppilas esiintyisi "ilman vaatimuksia ja tyytyisi kohtalaiseen ruokaan ja paljotoiseen päiväjärjestykseen". Seminaarin tuli olla siis mahdollisimman totaalinen kasvatuslaitos. Seminaarilaiset olivat kuin yhtä suurta perhettä, jonka sisäisessä elämässä sisar- ja veli-nimitykset voitiin ottaa käyttöön oppilaiden kesken. Myös seminaarinopettajan tuli omistaa kaikki voimansa ja aikansa kasvattavaan työhön seminaarin parissa.²⁷

Tulevan kansakoulun opettajan piti olla "huutava ääni korvessa", yksinäisellä työpaikallaan luja, kutsumustietoinen hengen soturi. Kansakoulunopettajan arvo ja asema velvoitti ja siitä piti olla oikealla tavalla ylpeä.²⁸ Seminaareista muodostui siis valistuksellisia keskuksia, jotka säteilivät valoa periferioihin ja alas. Yhteiskunnasta eristetyistä internaateista saattoi saada mielikuvan luostarista, jossa noviisit koulitaan erityisen, jatkuvan silmälläpidon alaisina, jotta heidän nuhteettoman moraalinsa voima säilyisi myös profaanin maailman koettelemuksissa.²⁹ Opettajiston tehtävänä oli siis upottaa kansaan dominoivan kulttuurin ja sivistyksen

²⁷Halila 1949a, 324-328.

²⁸Halila 1949b, 119.

²⁹Rinne 1986, 48.

ideologia.³⁰

Tämä opetuksen ja kasvatuksen avulla toteutettava kansan sosialisatio ja integrointi perustui yhteiskunnan valtaapitävän sivistyneistön ideologiaan. Uusi sukupolvi sai annettuna tarjotut arvot, roolit ja säännöt. Sivilisaatiokriittisestä näkökulmasta katsottuna kansan kasvatukseen, opetukseen ja valistukseen kytkeytyy kansalaisiin kohdistunut valvonta ja kontrolli. Koulutuksen tavoite oli kaksinainen: se pyrki kasvattamaan sivistyneitä yksilöitä, mutta myös piti yllä yhteiskunnallista järjestystä sopeuttamalla yksilöt yhteiskunnan kunnollisiksi osasiksi.³¹ Kansalaisen määreet 1800-luvun lopulla täyttävä oli kristillis-siveellinen ja jumalaa pelkäävä, kohtaloonsa nöyrästi alistuva, lakia kunnioittava ja rehellinen ihminen. Kansalaisen täytyi olla myös kuriin ja järjestykseen alistuva, kuuliainen ja nöyrä alamainen ja velvollisuutensa kansaa kohtaan täyttävä. Myös työ, ahkeruus ja säästäväisyys olivat kansalaisen hyveitä.³²

Seminaarissa nähtiinkin paljon vaivaa tulevien opettajien persoonallisuuden muokkaamisessa esikuvalliseksi. Cygnaeus näki tarpeelliseksi myös opettajien yhteiskunnallisen aseman vakiinnuttamisen. Opettajista pyrittiin kasvattamaan itsensä, ympäristönsä ja kasvatettavansa hallitsevia yksilöitä. Opettajien hallittu ja kultivoitunut käytös lieneekin ollut oiva väline keskiluokkaisen yhteiskunnallisen aseman vakiinnuttamisessa.³³ Seminaari ja sen myötä kansakoulu opetti rahvaalle, standardisoituun aikaan tottumattomalle kansalle, ajan käytön. Ajalle annettiin siis rajat, joita olivat seminaarissa esimerkiksi päiväaikataulut ja niiden mukainen rutiini rahvaan vuorokauden- ja vuodenkiertoon pohjautuvan ajan tilalle.³⁴ Oppilaita harjoitettiin myös säästäväisyyteen. Cygnaeus muistutti oppilaita toisinaan siitäkkin, että köyhä Suomen kansa kustantaa seminaarin.³⁵

Itsensä voittaminen on tavoite, johon sivilisaatioprosessi on tähdännyt. Samaan päämäärään pyrittiin seminaarin nautinnonhimoja hillitsevällä kasvatuksella. Tavoitteena oli tietynlaisen kansalaisihanteen

³⁰Rinne 1989, 17.

³¹Naumanen 1990, 46.

³²Naumanen 1990, 92.

³³Hänninen 1994, 90.

³⁴Hänninen 1994, 101.

³⁵Erikson 1910, 29.

mukaisten opettajien kasvattaminen.³⁶ Oppilaita pyrittiin kaikin tavoin varjelemaan ulkomaailman houkutuksilta. Oppilaiden yhteiskunnallista aktiivisuutta säädeltiin seminaarin normeilla. Laitos määritteli rajat, joiden sisällä aktiivisuus sallittiin ja rajojen ylitykset rangaistiin. Näin välitettiin hyvinkin erilaisista lähtökohdista oleville oppilaille kuva "oikeasta" yhteiskunnasta.³⁷ Myös sivistyneistön perheihanteet (sivistynyt on myös siveä) heijastettiin kansaan. Sivistyneistö korosti rahvaan ahdinkoa ja perhe-elämän turmelusta yksilön moraalista johtuviksi ongelmiksi. Rahvaan ja sivistyneistön elämäntapojen eron korostaminen kuului kansakoulukasvatukseen. Tulevaisuudessa nähtiin yhtenäinen, sivistyneistön valaman muotin mukainen kansakunta.³⁸

1800-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa yksityinen ja julkinen alkoivat selvemmin eriytyä sääty-yhteiskunnan murenemisen mukana. Sääty-yhteiskunnan hierarkioiden vähittäinen purkaminen kohti sopimusvapautta ja elinkeinovapautta tarkoitti samalla sitä, että yksityinen kansalainen alkoi irtautua perinteisistä, syntyperän, säädyn, työyhteisön ja talon valmiiksi tarjoamista kehyksistä. Samanaikaisesti myös feminiininen ja maskuliininen yhteiskuntasektori kehittyivät ja erkaantuivat toisistaan. Naisten kohdalla yhteiskuntakelpoisuuden ehdoiksi jäivät ennen muuta äidin ja kasvattajan ihanteet.³⁹ Tietyt ammatit olivat lähellä perhettä ja naisen kutsumusta, joten opettajattarena nainen saattoi toteuttaa tavallaan yhteiskunnallista äitiyttä.⁴⁰ Aikakauden yhteiskunta korosti naisen ja miehen välistä perustavaa eroa, joten näille oli jo lapsesta pitäen annettava omaan rooliinsa suuntaava erillinen kasvatusta sekä erillinen koulutus.⁴¹

Vuosisadan puolivälin jälkeiset liberaaliset uudistukset, säätyjärjestelmän mureneminen ja mm. opettajaseminaarien suomat mahdollisuudet säätykiertoon loivat edellytyksiä uuden keskiluokan synnylle. Vielä 1860-luvulla, jolloin Jyväskylän seminaari perustettiin, tuskin voitiin puhua keski-

³⁶Hänninen 1994, 149.

³⁷Hänninen 1994, 153.

³⁸Häggman 1994, 197.

³⁹Häggman 1994, 217.

⁴⁰Häggman 1994, 198.

⁴¹Häggman 1994, 183-184.

luokasta tai sen maailmankuvasta, mutta Helena Hännisen mukaan⁴² seminaarin perustaminen oli yhtenä alkutekijänä keskiluokkaistumiselle. Varsinkin maalaisnuorisolle seminaarikoulutus avasi tien sosiaaliseen nousuun. Tosin kansakoulunopettajille ei juurikaan ollut jatko-opintomahdollisuuksia, joten yleneminen pedagogin uralla oli vaikeaa.⁴³

2.2. Kasvatus eli siveellinen jalostus

Seminaarin perustaminen liittyi kansakouluasetukseen ja samalla kansakoulukasvatukseen. Opettajakasvatus oli Suomessa uusi asia ja sen piti olla siis mahdollisimman hyvän mallin mukaista. Cygnaeus, joka oli pappismies, perehtyi pedagogiikkaan aluksi Pietarissa, jossa hän sai ensimmäisen kosketuksen uudenaikaiseen pestalozzilaiseen pedagogiikkaan.⁴⁴ Pestalozzi oli sveitsiläinen pedagogi, jonka kasvatusopin mukaan kotikoulu, äidin koulu, oli ensimmäinen ja tärkein kaikista. Ihminen ei ollut luonnostaan pelkästään hyvä, vaan huonot ominaisuudet oli voimakeinoin pidettävä kurissa. Hyviä ominaisuuksia puolestaan oli soveliaan kasvatuksen avulla ravittava ja suotava niille kehittymisen mahdollisuudet. Yksi keino synnyntäisten ristiriitaisien taipumusten kurissa pitämiseksi oli työ, jonka avulla sai hyödyllisiä ja hyviä tapoja. Aktiivinen toimeliaisuus oli tärkeämpää kuin tietojen teroittaminen. Pestalozzilla oli kaksi johtavaa periaatetta: sosiaalipedagoginen ja muodollisen sivistyksen periaate. Sosiaalipedagogisen periaatteen mukaan ihmistä tuli auttaa kasvatuksen avulla itse auttamaan itseään. Koulun demokratisoiminen, samoin kuin yhteiskunnankin oli välttämätöntä. Ruumiillisten ja henkisten voimien sopusuhtainen kehittäminen oli parasta valmentautumista myös käytännöllistä työtä ajatellen.⁴⁵

Pestalozzin mallin mukaisesti Cygnaeuskin piti äitien asemaa kotikasvatuksessa ja koko kasvatustyössä erittäin tärkeänä. Cygnaeuksen mukaan kristillisen kotikasvatuksen edistäminen oli suorastaan maan kansansivistyksen järjestämisen päätarkoitus. Cygnaeus oli myös sosiaalipedagogi. Kaiken opetuksen piti hänen mielestään olla kasvattavaa, siveellisesti jalostavaa. Ulkomaisista kansakoulu- ja seminaariesikuvista poikkesi

⁴²Hänninen 1994, 3-4.

⁴³Halila 1983, 184.

⁴⁴Halila 1963, 12-13.

⁴⁵Bruhn 1969, 261-269.

Cygnaeuksen ehdotus mies- ja naisseminaarin yhdistämisestä, lastenhoidon edistämisestä seminaarin ja kansakoulun avulla sekä käsityön tasa-arvoisuudesta muiden opettavien aineiden rinnalla.⁴⁶ Cygnaeus piti huolta kasvatuksen laadusta seminaarissa siten, että laitoksella oli jo sen aloitessa toimintansa kasvatustieteellisesti hyvin valmennettu opettajisto, joka oli ulkomaisella opintomatalla tutustuneet mm. Wettingenin ja Bernin seminaareihin.⁴⁷

Cygnaeusta johtajana seurannut Leinberg oli myös modernin kasvatuksen kannattaja, joka oli ennen seminaariin tuloaan johtanut uuden-aikaisille kasvatustieteellisille periaatteille järjestettyä Helsingin yksityislyseota.⁴⁸ Seminaarijohtajuutensa alkuaikoina hän korosti teorian merkitystä kansanopetustyöhön valmistauduttaessa. Myöhemmin vuosinaan hän toentistia enemmän esiin käytännön arvon opettajapersoonallisuutta muovavana ja kasvattavana tekijänä.⁴⁹

Pestalozzin jälkeen kasvatustieteen linjat suomalaisessa kouluelämässä ottivat mallia Herbartin koulukunnalta. Herbartilaisen kasvatuksen päämääränä oli hyve eli siveellinen luonne. Lopullinen kasvatustieteellinen tavoite oli hyvä ja voimakas tahto. Ennen tätä lopullista päämäärää oli saavutettava tasapuolinen, monipuolinen harrastus eli viisaus. Herbartilaisuuden kolme tärkeää kasvatustieteenkeinoa olivat hallinta eli kuri, opetus ja ohjaus. Kasvattajan oli oltava esikuvana kasvatettaville, siis omattava arvovaltaa, joka perustui hänen henkilökohtaisiin ominaisuuksiinsa, ei voimakeinoihin.⁵⁰ Kasvattajan mallina toimiminen otettiin seminaarissa vakavasti. Niinpä sellaiset oppilaat, joiden käytös ei ollut moitteetonta ja jotka rikkoivat sääntöjä katsottiin opettajan toimeen epäpäteviksi. Oppilaan ei välttämättä tarvinnut tehdä edes varsinaista vakavampaa rikkomusta, vaan hänen kelpoisuutensa voitiin määritellä käytöksen mukaan.⁵¹

Kasvattajan tehtävää pidettiin vastuullisena ja arvokkaana tehtävänä, joten tehtävään kykenemättömiksi katsotut päätettiin poistaa

⁴⁶Halila 1949a, 281-284.

⁴⁷Halila 1949a, 336.

⁴⁸Halila 1963, 61.

⁴⁹Halila 1963, 64.

⁵⁰Bruhn 1969, 283-286.

⁵¹ Ks. esim. JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 5.6.1871.

laitoksesta. 1800-luvulla laitoksesta poistetut kasvattamiseen soveltumattomat olivat kaikki oppilaita. 1920-luvulla sai laitoksesta poistua myös opettaja, joka todettiin sopimattomaksi virkaansa. Oppilaat pitivät kyseistä opettajaa "kehnona miehenä", eli sukupuolisesti poikkeavana ja ryhtyivät oppilaslakkoon tämän takia.⁵² Opettajan ja kasvattajan oli siis toimittava mallina oppilailleen ja häntä piti pystyä kunnioittamaan. Kansan kasvatusta oli tärkeä ja vastuullinen tehtävä.

2.3. Kansaa valistamassa ja kansakoulujen asialla

"Ja se on suurin iloni, suloisin riemuni elämässä, kun näen lapseni vaeltavan totuudessa, näen että Suomen kansa, se kansa, jonka helmasta olen kotoisin, saa enemmän valoa, lempeyttä, siveellistä sivistystä. Kodin ja koulun kautta perustus on laskettava tälle sivistykselle ja siitä voipi odottaa hyödyllistä satoa. Kansantajuiset luennot, kansanhuvit, soitto- ja laulujuhlat, seuranäytelmät, ynnä muita sivistyskeinoja puheillansa, lauluillansa, näytelmienensä, on kaikki oivallisia, mutta missä ei löydy kodissa ja koulussa perustettu jumalanpelko, kaiken viisauden alku, ja totinen siveellinen sivistys, siellä nämä keinot ei voi vaikuttaa muuta kuin ulkonaista korusivistystä."⁵³

Kansallishenkkinen kansanvalistusideologia kuului 1800-luvun henkiseen ilmapiiriin olennaisena osana. Kansanvalistusajatukseseen kuului kansan valistaminen, sivistäminen sivistyneistön johdolla ja mallin mukaisesti. Myös kansakouluajatus oli osa kansanvalistusta. Jyväskylässä kansanvalistus säilyi muuttumattomana 1800-luvun puolivälistä vuoteen 1905 asti. Tämä johtui siitä, että säätyläistö ja ennen kaikkea oppisivistyneistö hallitsivat kaupungin näkyvää sosiaalista elämää. Oppisivistyneistön levittämän kansallisen sanoman tukena oli paikallinen suomenkielinen sanomalehdistö, jonka merkittävänä omistajaosakkaina ja toimittajina toimivat seminaarit lehtorit. Oppisivistyneistön ohjauksessa säätyläisväen tehtävänä oli rahvaan opastaminen pois sivistymättömyyden ja siveettömyyden kuilusta. Kansalaiskasvatuksen keskeinen sanoma oli, että ihmisen henkilökohtaista suhdetta yhteiskuntaa määrittä siveellisyys, joka tarkoitti ennen kaikkea kansalaiskunnon puutetta. Sivistyneistön tehtävänä oli siis

⁵²Sironen 1997, 222-231.

⁵³Uno Cygnaeuksen kirje kansakoulunopettaja O. Bergille heinäkuussa 1885, Uno Cygnaeuksen muisto 1910, 61-62.

kasvattaa vajavaisin hengenlahjoin varustetusta rahvaasta kuuliaisia kansalaisia, joiden kansalaisuuden tärkeimpänä määreenä oli juuri siveellisyys.⁵⁴

Jyväskylä sai koulukaupunkina opettajista valistunutta, sivistysharrastuksista kiinnostunutta väkeä. Heistä sekä koulujen oppilaista saatiin sitä yleisöä ja harrastajajoukkoa, jota henkisen toiminnan kentälle tarvittiin.⁵⁵ Kauniiseen isänmaalliseen henkeen kuului puheita ja henkistä kulttuuria, mutta myös ruumiinkulttuurissa alettiin nähdä arvoja. Samoin yhdistystoiminnan syntyminen kuuluu erottamattomana osana 1800-luvun jälkipuolen Suomen kuvaan.⁵⁶ Kaikki tämä kansan rekrytoiminen erilaiseen toimintaan kuului osana kansanvalistusaatteeseen. Esimerkiksi liikunta nähtiin oivallisena kansanvalistustyössä tervehenkisenä vaihtoehtona huveissa. Liikunnasta tuli siis yleishyödyllinen huvi kansalle ja se oli mukana myös kansanopetuksessa.⁵⁷

Maaseutu suodatti huvitoiminnan esikuvat ja toimintamallit kaupunkien säätyläistön tapakulttuurista. Vaikutteet levittyivät kaupungeista paikallisyhteisöihin sanomalehdistön, säätyläisverkostojen, virkamieskunnan, papiston, ylioppilaiden ja porvariston välityksellä.⁵⁸ Sivistyneistön välityksellä kansan keskuuteen levinneiden huvien, kansanhuvien ohjelmasisältö noudatteli samoja linjoja kuin seminaarin järjestämien juhlien Maamme-lauluineen ja näytelmineen sekä luentoineen.⁵⁹

Joukkojärjestäytyminen tapahtui 1860-1870 -luvuilla kapean liberaalisen sivistyneistön piirissä. Esimerkkejä olivat vapaaehtoiset palokunnat, jotka olivat ensimmäiset joukkojärjestöt Suomessa.⁶⁰ Myös laulupeerinne levisi 1860- ja 1870-lukujen sivistysliikkeen myötä. Ensimmäiset varsinaiset, kolmipäiväiset laulujuhlat järjestettiin Jyväskylässä Kansanvalistusseuran vuosijuhlan yhteydessä vuonna 1884.⁶¹ Jo vuonna 1881 oli

⁵⁴Kokko 1998, 48.

⁵⁵Tommila 1972, 253.

⁵⁶Tommila 1972, 276-279.

⁵⁷Lehtonen 1994, 55.

⁵⁸Lehtonen 1994, 31.

⁵⁹Lehtonen 1994, 260-262.

⁶⁰Alapuro & Stenius 1989, 31-32; Liikanen 1995, 105.

⁶¹Smeds 1989, 105-106.

yritytty järjestää laulujuhlia Kansanvalistusseuran ja kansakoulukokouksen yhteyteen, mutta järjestelyt pettivät. Vuoden 1884 laulujuhlia järjesteltiin huolella, mikä kannatti, koska vieraita juhlilla oli tällöin n. 2500 henkeä. Kansanvalistusseurakin oli perustettu Jyväskylässä vuonna 1873, mikä liittyi seminaariin ja kaupungissa järjestettäviin kansakoulukokouksiin, joissa pohdittiin kansanopetuksen ja -valistuksen asioita.⁶² Yhteinen kulttuuri oli tullut tärkeäksi yhteisen kielen mielessä. Suomen kieli oli uudella tavalla itsestään selvä samastumisen lähde siitä pitäen, kun kansakoulu opetti lukemaan ja kirjoittamaan ja kun alettiin järjestäytyä mielipiteiden mukaan ja levittää niitä.⁶³

Yleiset kansakoulukokoukset pidettiin aluksi, vuosina 1869 - 1881, luonnollisesti Jyväskylässä. Välillä kokouksia pidettiin kerran Sortavallassa ja kerran Tammisaareissa, mutta vuosina 1890 ja 1893 taas Jyväskylässä. Kokouksissa oli paikalla arvovaltaista väkeä, kuten Cygnaeus, Yrjö-Koskinen ja Palmén. Kansakoulukokouksien yhteydessä alettiin 1880-luvulla pitää myös Kansanvalistusseuran kokouksia. Nämä sekä muut samanaikaiset tapahtumat keräsivät kaupunkiin tungokseen asti väkeä kesäisin.⁶⁴

Opettajakunta käsitteli johtajan johdolla kysymyksiä keskusteltavaksi kansakoulukokoukseen kesällä. Kysymykset käsittelivät kansakouluopetuksen perusasioita eri aineiden opettamisesta tarpeellisiin tarvikkeisiin. Seminaarin opettajien keskuudesta valittiin erikseen johtokunta kansakoulukokouksen järjestelyjä varten.⁶⁵ Kansakoulukokoukset houkuttelivat seminaarin oppilaitakin jäämään kaupunkiin kokouksen ajaksi. Naisoppilas Aleksandra Berglund kertoi kokouksissa ja sen juhlallisuuksissa vuosina 1878 ja 1881 kaupungissa olleen varsin "liflig rörelse". Ohjelmaa oli aamusta iltaan ja opettajat sekä seminaarilaiset saivat "kuulla ja nauttia niin paljon hyvää ja hyödyllistä, että olisimme varsin rikkaita, jos tuon kaiken olisimme voineet muistissamme säilyttää, mutta se ei ollut niinkään helppoa".⁶⁶

Samoin houkuttelivat kansakoulukokoukset valmiita kansakou-

⁶²Tommila 1972, 273-274.

⁶³Alapuro 1995, 83.

⁶⁴Halila 1963, 169-170.

⁶⁵JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajain kokousten pöytäkirjat 11.3.1869, 8.4.1869.

⁶⁶JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Berglundin kirjeet 22.4.1878, 21.7.1881.

lunopettajia, jotka olivat valmistuneet Jyväskylän seminaarissa, palaamaan katsomaan vanhaa oppilaitostaan.⁶⁷ Kokousten ohjelma oli tarkkaan suunniteltu ja ohjelmaa riitti koko päiväksi joka päivälle. Ohjelmaan kuului mm. rukous kaupungin kirkossa, keskustelua käsiteltävistä aiheista ja kansakoulujen töiden näyttely.⁶⁸ Kansakoulukokoukset olivat siis suuria yleisötapahtumia, jotka järjestettiin seminaarilla sekä seminaarin organisoimina.

2.4. Pastori, Moppe, Täti ja opettajakunta sekä "palava into työhön kansansivistyksen kohottamiseksi"

"Seminarin yleisiä asioita hoitaa opettajakunta, johon, johtajan esimiehisyyden alla kuuluvat, miespuolisen osaston suhteen, kaikki opettajat, ja ainoastansa naispuolista osastoa koskevista asioista ylimalkaan opettajat ja opettajattaret, mutta kurinpidon asioista ainoastansa viimemainitut."⁶⁹

"Paitsi velvollisuuksiansa opettajana ja opettajakunnan esimiehenä, pitää johtajan seminarin edesseisojana valvoa, että suunta ja järjestys välttämättömästi seminarissa vallitsevat, sekä katsoa, että niin hyvin opettajat kuin oppilaatkin vaarinottavat mitä heille on säädetty ja velvollisuutensa muutenki asianomaisesti täyttävät."⁷⁰

Käsiteltävänä ajanjaksona, seminaarin perustamisesta vuoden 1894 loppuun, johtajina toimivat Uno Cygnaeus (vv. 1863 - 1869) ja Karl Gabriel Leinberg (vv. 1869 - 1894). Johtajattarina olivat Fanny John (vv. 1863 - 1867) ja Charlotta Lydecken (vv. 1867 - 1893). Vuoden 1894 alusta johtajattaren virkaan astui Anna Lilius.⁷¹

Opettajakunta koostui eri opetettavien aineiden lehtoreista. Uskonnon ja kirkkohistorian lehtoreina käsiteltävänä ajanjaksona toimivat Nestor Järvinen, Juuso Hedberg ja Wilhelm Wegelius. Kasvatusopin ja historian lehtorina toimi Olai Wallin, jota seurasivat Y.K. Yrjö-Koskinen ja Kaarle Jonatan Jalkanen. Suomen kielen lehtori oli Jaako Länkelä, joka sai avukseen vuonna 1887 Hugo Adolf Rönnebergin. Naisosaston suomen opettajia olivat Edla Soldan, Anna Lilius ja Hulda Festén. Matematiikan

⁶⁷Keski-Suomi 26.1.1878.

⁶⁸Keski-Suomi 15.6.1878.

⁶⁹Seminaariasetus 57§, asetuskokous 12/1866.

⁷⁰Seminaariasetus 58§, asetuskokous 12/1866.

⁷¹Jyväskylän seminaari 1937, 151-155.

opetusta hoiti Jacob Waldemar Bonsdorff, jonka jälkeen tehtävä siirtyi Karl Johan Högmanille ja sittemmin Nestor Ojalalle. Luonnontieteiden opetus kuului J.F. Canthille ja Ludvig Gabriel Kiljanderille. Musiikkia opetti Erik August Hagfors, jota seurasi P.J. Hannikainen. Seminaarin ala-asteella soittoa opetti Maria Kristina Åberg, joka myös opetti voimistelua. Voimistelun opettajana miehille toimi K.G. Göös, jota seurasi Oskar Alm. Piirustusta opettivat E.G. Rancken, J.R. Hårdh, Edla Soldan ja Hilda Söderström. Miespuolen käsityön opetuksesta vastasivat piirustuksen opettajat ja naispuolella käsityön opetusta antoivat Charlotta Lydecken ja Sofia Charlotta Forsberg.⁷²

Hierarkkisessa valtiossa virkamiehiä hallittiin tottelevaisuuden kaavan ja kurialaisuuden opin avulla. Tottelevaisuutta ja kurinalaisuutta pidettiin yllä kuuliaisuus-velvollisuusetiikalla hallitsijaa kohtaan.⁷³ Tämä sama päti valtion eri yksiköissä ja laitoksissa, kuten myös seminaarissa. Kurinpitotoimia saatettiin soveltaa silloinkin, kun virkamies ei ollut tehnyt varsinaista virkavirhettä, mutta oli virkamiehenä erityiseen vallanalaisuussuhteeseen kuuluessaan virantoimituksen ulkopuolella osoittanut soveltumattomaa käytöstä. Lojaliteetti ja tottelevaisuus kuuluivat olennaisena osana virkaan.⁷⁴

Johtaja Uno Cygnaeus oli Aimo Halilan mukaan seminaarin ihannoitu voimakas, syvästi vakuuttunut omaksumiensa periaatteiden oikeutuksesta ja arvosta, samalla toisaalta helposti loukkaantuva, herkkätuntoinen, kun oli kyse hänen periaatteidensa ja laitoksensa asiantuntemattomasta arvostelusta. Hänellä oli kookas vartalo, tuuheat kulmakarvat ja vakava, läpituokeva katse. Seminaarissa häntä kutsuttiin pastoriksi.⁷⁵ Ennen kansakoulu-uraansa Cygnaeus oli ollut varsin iloluonteinen. Hänellä oli sanottu olleen naissuhteita ja hän oli järjestänyt kutsuja päivällisineen, viinapöytineen ja tansseineen. Tanssimista oli ihmetelty, olihan Cygnaeus pappi. Myös hänen suhdettaan joihinkin naisoppilaisiin, kuten Emma Irene Åströmiin, on luonnehdittu jopa rakkaussuhteeksi.⁷⁶

Naisoppilaiden mielestä hän oli "suuri, aina virkeä lempioppilai-

⁷²Halila 1963, 76-112.

⁷³Tiihonen & Ylikangas 1992, 165.

⁷⁴Tiihonen & Ylikangas 1992, 170.

⁷⁵Halila 1963, 54-55.

⁷⁶Hänninen 1994, 128.

ta kohtaan" ja hänellä oli "ihanteelliset, ylevät opetukset ja kultaiset neuvot". Häntä kutsuttiin nimityksillä "jalo isä", "veli" ja "uskollinen ystävä".⁷⁷ Cygnaeuksella olikin tapana jaotella oppilaansa suosikkeihin ja ei niin suosittuihin oppilaisiin. Säätyläistytöt olivat lähempänä hänen sydäntään kuin useimpien maaseudulta seminaariin tulleet pojat.⁷⁸ Opettajakunnalla ja johtajalla oli hieman eri käsitys johtajan asemasta. Cygnaeus katsoi, että johtajalla oli varsin suuri sananvalta laitoksen asioissa. Opettajakunta puolestaan näki johtajan enemmän opettajakunnan osana, heille johtaja oli "primus inter pares".⁷⁹ Johtajan ja opettajiston välillä ilmeni erimielisyyksiä juuri johtajan vaikutusvallasta oppilasvalintoihin ja arkaluontoisista naisoppilaiden käytöksen arvosteluasioista.⁸⁰

Johtaja Leinberg oli perinnäisen aristokraattinen, virkavaltainen ja muodollisen jäykkä. Johtajan asenne muodosti ristiriitaisuutta hänen ja opettajiston välille ja hän alkoi pian etäännyä johtamastaan yhteisöstä. Kurinpitokysymyksiä oli Leinbergin aikana tavan takaa esillä. Oppilaat antoivat johtajalle lempinimen "Moppe".⁸¹ Johtajan muodollisuus oli huomattu myös oppilaiden piirissä. Entinen oppilas Abel Jäntti muisteli johtajaa vanhuuden päivinä näin: "Hänen puhetapansa, joka oli ruotsinmurteista, antoi oppilaille aihetta matkimiseen. Hänen tapansa kaikessa toiminnassa oli niin koneellista, että arvasi jo etukäteen, miten kunkin asian ratkaisu tapahtuu niin opetuksessa kuin muussakin toiminnassa."⁸² Seminaarin vanha oppilas Viivi Vallgren muisteli johtajan puhetapaa ja tarkkuutta opetuksessa. "Moppe" oli ankara sanoilla ratsastaja. Vastausta ei esimerkiksi saanut aloittaa sanalla että. Hän myös "prekkasi" nimiä, että ne äännettiin oikein, ei siis Salomon, vaan Saluumon.⁸³

Leinbergilla oli siis luonteensa, mielipiteidensä ja asemansa takia aika ajoin erimielisyyksiä opettajakunnan tai sen yksittäisten edustajien kanssa. Johtaja saattoi asemaansa vedoten tehdä yksin päätöksiä, jotka

⁷⁷Uno Cygnaeuksen muisto 1910, 87.

⁷⁸Halila 1963, 56.

⁷⁹Halila 1963, 58.

⁸⁰Raitio 1913, 177-178.

⁸¹Halila 1963, 62.

⁸²Jäntti 1951, 24.

⁸³Vallgren 1949, 115.

hän julisti opettajainkokouksessa ilman selityksiä. Näin tapahtui vuonna jo vuonna 1869, eli Leinbergin ensimmäisenä johtajavuotena. Tällöin kyse oli kahden miesoppilaan "siveyttä loukkaavasta käytöksestä" erästä naisoppilasta kohtaan, jonka johdosta johtaja alensi miesoppilaiden käytösnumeroita ja pyysi opettajakuntaa tekemään samoin. Opettajakunta katsoi, ettei voinut suostua, koska ei tiennyt tarkemmin asiasta. Miesopettajat antoivat vastalauseen suostumiselle, koska johtaja ei antanut heille tarkempaa tietoa, ja peräsivät selityksiä käytösrankaistuksiin. Johtaja ei katsonut tarpeelliseksi yksityiskohtaisesti selvittää asiaa opettajille. Kyseessä oli osaltaan myös sukupuoliristiriita, koska osallisina tapahtumissa olivat sekä mies- että naisoppilaat. Naisoppilaiden asioita ratkottiin lähinnä johtajan, johtajattaren ja opettajattarien kesken.⁸⁴ Helena Hänninen toteaa tutkimuksessaan, ettei naisoppilaiden asioita käsitelty samanlaisella avoimuudella kuin miesoppilaiden. Tähän saattoi olla syynä naisten keski- tai yläluokkaiset taustat, naisten ja miesten siveydelliselle käytökselle asetetut erilaiset vaatimukset tai se, että miesopettajat arkailivat käsitellä naispuolen asioita avoimesti.⁸⁵

Opettajat kokivat johtajan omavaltaisen toiminnan joskus epäreiluna itseään tai oppilaita kohtaan. Johtaja Leinberg saattoi sekaantua tietyn aineen opettajan antamiin arvosanoihin, kuten kävi lehtori Högmanille vuonna 1881. Tällöin johtaja vaati oppilasta suorittamaan uutta tutkintoa päästäkseen opettajakokelaaksi, koska tämä oli laskenut monta esimerkkilaskua väärin. Lehtori Högman puolestaan perusteli kantaansa sillä, että oppilas oli laskenut niin monta laskua oikeinkin, että hänellä voitiin katsoa olevan tarpeelliset tiedot. Högman katsoi, että "johtajan vaatimus osoitti halua näyttää johtajan mahtiaan".⁸⁶ Högmanin kapinahenki johtajan mielivaltaista käytöstä vastaan jatkui seuraavana vuonna, kun hän vastusti johtajan opettajakunnan puolesta kirjoittamaan kirjettä kouluhallitukselle, koska kirje oli kirjoitettu ruotsiksi ja opettajakunnan pöytäkirjakielenä oli suomi. Tämän jälkeen johtajan ja lehtori Högmanin riita jatkui pöytäkirjan kirjaamiskiistalla, kun Högman pöytäkirjan kirjurina oli kirjannut, että "johtaja... vihaisesti lopetti kokouksen ja meni pois". Vihaisesti -sanalla korjattiin suuttuneena, vaikka johtaja olisi halunnut jättää sen kokonaan pois. Kiista jatkui koko

⁸⁴JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 22.10., 5.11., 26.11., 8.12., 13.12.1869.

⁸⁵Hänninen 1994, 117.

⁸⁶JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 10.6.1881.

kevään maaliskuusta kesäkuulle saaden uusia käänteitä.⁸⁷

Tällaisissa tilanteissa kyse lienee ollut lähinnä johtajan ja lehtorin arvovalta-kiistasta, jossa johtaja asemansa puolesta katsoi voivansa tehdä päätöksiä mielensä mukaan, mutta opettaja(t) olisivat toivoneet demokraattisempaa päätöksentekoa. Oli kuitenkin myös tilanteita, joissa johtaja Leinberg tahtoi opettajakunnan tuekseen, eikä halunnutkaan toimia yksin ja itsevaltaisesti. Tällainen tilanne oli mm. silloin, kun vuoden 1883 seminaarilaisten lakkorettelön jälkeen kouluylivaltiohallitus oli antanut päätöksen, ettei miesoppilaisseuraa enää saanut järjestää. Johtaja ei halunnut yksin ilmoittaa ylihallituksen päätöstä oppilaille, vaan se ilmoitettiin iltarukouksen jälkeen opettajien läsnäollessa.⁸⁸

Johtaja Leinbergillä oli erimielisyyksiä myös varajohtaja Olai Wallinin kanssa⁸⁹ ja lehtori Kiljanderin kanssa. Kiljanderin kanssa johtaja kiisteli miesseminaarin opetuksen ja tutkintojen järjestämisestä⁹⁰. Vuonna 1887 Leinbergin ja Kiljanderin riitaisuudet vaativat kouluylivaltiohallituksen puuttumista asiaan. Kansakouluntarkastaja O. Hynén saapui Helsingistä tutkimaan asiaa. "Tutkintoa kesti keskiviikkona k:lo 5 - 10 ja torstaina 6 - 11 j.pp." Kahden päivän pitkällisen selvityksen jälkeen johtaja ja lehtori sopivat keskenään seuraavaa: "Kun minä allekirjoittanut Leinberg olen luopunut siitä edesvastuusvaatimuksestani, jonka Koulutoimen Ylivaltiossa tein allekirjoittanutta Lehtori Kiljanderia vastaan, olemme me, yhdessä harrastaneen Jyväskylän Seminaarin rauhaa ja hyvää oloa, päättäneet jättää välillämme syntyneet riitaisuudet ja vierasmiesten läsnä ollessa tänään tehneet sovinnon..." Sanomalehti Keski-Suomi otti kantaa tilanteeseen siten, että se olisi toivonut perinpohjaista selvitystä "rettelöstä", koska uskoi sen juuret olevan syvemmällä seminaarin sisällä.⁹¹

Opettajakunnan kesken ei ole kirjattu suurempia erimielisyyksiä, jos ei oteta huomioon mielipiteiden jakautumista käsitellyissä asioissa. Yleisesti ottaen opettajat ovat tehneet seminaarissa työtään ja epäsoveliaan on tullut lähinnä juuri johtajan puuttuessa työntekoon. Opettajat jakoivat

⁸⁷JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 22.3., 2.6., 8.6., 12.6.1882.

⁸⁸JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 10.4.1883.

⁸⁹JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 5.4.1872.

⁹⁰JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 3.6.1884.

⁹¹Keski-Suomi 19.1., 22.1.1887.

sairauden, virkavapauden tai muun henkilökohtaisen syyn takia poissa olleiden opettajien tunnit keskenään⁹². Leinbergin jälkeen johtajaksi tullut Yrjö-Koskinen toivoikin tervehdyspuheessaan "tästä alkaen hyvän ja sovinnollisen välin vallitsevan johtajan ja opettajakunnan välillä, niin että laitoksen menestyminen olisi kaikille opettajakunnan jäsenille yhtä kallis ja yhteisvoimin kaikki sen hyväksi työskenneltäisiin".⁹³

Johtajan asema ja käytös kuuluivat osana keisarin ajan hallinto- ja virkamieskeskeisyyteen. Ajan hallintokulttuuri antoi raamit, joiden sisällä virkamiehet käyttäytyivät. Keisarikeskeinen hallintotapa ylläpiti hierarkkista valtio- ja hallintorakennelmaa. Parhaat virat varattiin ylimmille säädyille⁹⁴. Keisarin hovi toimi seremoniaalisesti, ja hallinto seurasi perässä. Hallintokoneisto haarautui hovista kuin viuhka ja noudatti samoja hovihallinnon piirteitä jossain muodossa aina paikallistasolle saakka.⁹⁵ Virkamiesten keskinäinen kollegiaalisuus piti yllä myös virkamieseetosta. Se rakentui osaksi arvokkaiden moraalisten periaatteiden korostamisesta ja noudattamisesta. Pahimmillaan se sisälsi kerskailua, pöyhkeilynhalua, liioittelevaa virkavaltaisuutta ja ulkoisessa olemuksessa ilmenevää kunniankiipeyttä.⁹⁶ Samaan tapaan kuin hallinnon hierarkian eri tasoilla, saattoi myös virastojen sisällä esiintyä hierarkkisten valtasuhteiden osoituksia. Ylempien imartelu, liehittely ja ylimääräiset etuoikeudet sekä alempien alistaminen olivat ilmauksia siitä.⁹⁷ Ajan virkamieskulttuuri saattoi siis näkyä myös seminaarisissa, joka oli myös varsin hierarkkinen laitos. Laitoksen valtasuhteissa johtajan ja opettajiston sekä oppilaiden paikat olivat varsin selkeät. Tosin johtaja ja opettajisto olivat näistä ajoittain eri mieltä, mikä aiheutti edellä mainittuja kiistoja.

Naisseminaarin johtajan asema naisopettajien ja naispuolen sisäoppilaiden johdossa ei aiheuttanut vastaavia valtakiistoja. Johtajatar oli luonnollisesti johtajan alapuolella laitoksen sisäisessä hierarkiassa. Johtajatar ja naisopettajat poistuivat paikalta, kun miesoppilaiden naisten korville

⁹²Ks. esim. JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 24.1., 22.2.1887.

⁹³JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 15.1.1895.

⁹⁴Tiihonen & Ylikangas 1992, 135.

⁹⁵Tiihonen & Ylikangas 1992, 151.

⁹⁶Tiihonen & Ylikangas 1992, 187.

⁹⁷Tiihonen & Ylikangas 1992, 205.

sopimattomia rikkomuksia käsiteltiin. Johtajatar Fanny Johnia, jota Halila kutsuu "seminaarin kuningattareksi"⁹⁸, saattoivat oppilaat jopa pelätä. Emma Irene Åström kertoi johtajatar Johnin olevan pitkä, komea ja tämän omaavan haukansilmät. Johtajatar oli tarkka ja täsmällinen ja Åström pelkäsi johtajatarta. Johtajattarella oli tapana jäädä jutustelemaan sisäoppilaiden huoneiden tarkastuskierroksella joidenkin tyttöjen, kuten Åströmin huonetovereiden, kanssa.⁹⁹ Seuraavaa johtajatarta, Charlotta Lydeckeniä puolestaan kuvataan "kuin auringoksi", joka oli aina hyvä ja ystävällinen ja jolla oli pienet jalat ja kädet.¹⁰⁰ Myös Viivi Vallgren piti johtajatar Lydeckeniä etevänä ja oikeamielisenä sekä hyväsydämisenä ja tarkkana.¹⁰¹ Johtajatar Lydecken oli mm. ottanut oppilaansa Isa Aspin joksikin aikaa luokseen asumaan tämän saatua voimakkaan verensyöksyn, jolloin tytön oli jätettävä opiskelu.¹⁰² Toki johtajattaren aurinkoisuus ei ollut kokoaikaista, vaan "neiti Lydecken eli täti oli pauhannut vähän, mikä oli erittäin tavallista" oppilaalleen Aleksandra Gustava Berglundille. Tädin pauhaaminen sai Berglundin itkemään, mutta oppilas myönsi, ettei "täti syyttä pauhannut".¹⁰³ Seminaarin entiset oppilaat olivat keränneet pidetylle johtajattarelle 75-vuotissyntymäpäiväksi rahalahjan, jonka tämä oli luovuttanut stipendirahastoksi seminaariin.¹⁰⁴ Entiset oppilaat päättivät myös maalauttaa johtajattaresta muotokuvan vuonna 1891¹⁰⁵, eli pari vuotta ennen kuin neiti Lydecken erosi täysin palvelleena jättäen paikkansa Anna Liliukselle.¹⁰⁶

Opettajat ja opettajattaret olivat omia persooniaan, mikä luonnollisesti vaikutti myös heidän opetukseensa. Opettajakunta ei kuitenkaan ollut seminaarityössä niin kokonaisvaltaisesti mukana kuin johtaja, joka viime kädessä vastasi laitoksen toiminnasta. Mutta kuitenkin "täydellä innolla ja harrastuksella antautuivat he kukin tehtäviinsä. Ajan virkeä

⁹⁸Halila 1963, 69.

⁹⁹Åström 1933, 47-48.

¹⁰⁰Åström 1933, 49.

¹⁰¹Vallgren 1949, 117.

¹⁰²Hyytinen 1983, 70.

¹⁰³JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Berglundin kirjeet 2.2.1878.

¹⁰⁴Halila 1963, 71.

¹⁰⁵Keski-Suomi 27.6.1891.

¹⁰⁶Halila 1963, 71.

kansallinen henki elähytti heitäkin, ja he olivat myös tietoisia siitä, että he uuden seminaarin opettajina olivat saaneet suuren kansallisen ja isänmaallisen tehtävän suorittaakseen."¹⁰⁷ Monet opettajista tekivät koko elämäntyönsä seminaarissa. Opettajilla oli opetustoimensa ohella monia muita luottamus-, järjestö- ja liike-elämän tehtäviä, joita on käsitelty useissa tutkimuksissa.¹⁰⁸ Opettajat näkyivät siis paikkakunnan elämässä monin eri tavoin ja Jyväskylän tapauksessa seminaarin opettajat muodostivat muiden koulujen opettajiston kanssa kaupungin sivistyneistön. Opettajat olivat siis yhteiskunnallisesti hyvin aktiivisia ja toimivat tässäkin mallina oppilailleen¹⁰⁹.

Opettajakunnan persoonallisuus siis vaikutti heidän työhönsä ja samalla seminaarin elämään. Oppilaat kiinnittivät huomionsa opettajien tiettyihin piirteisiin ja henkilökohtainen suhtautuminen opettajan ja oppilaan välillä vaihteli varsin paljon eri opettajien ja oppilaiden kohdalla.

Johtajattarien ja muiden opettajattarien kuvaukset ovat vain naispuolen oppilaiden varassa, koska nämä eivät miespuolella opettaneet lainkaan. Poikkeuksellisen paljon miesoppilaiden kanssa tekemisissä oli opettajatar Edla Soldan, joka oli taiteiden ystävä ja tuki taiteellisesti lahjakkaita oppilaita. Yksi näistä taiteellisista oppilaista oli J.H. Erkko, jolla oli läheinen suhde opettajatar Soldaniin, joka oli aineelliset avun lisäksi Erkon runouden ymmärtäjä ja opastaja.¹¹⁰ Viimeisenä lukukautenaan seminaarissa Erkko asui neiti Soldanin luona, mikä oli helpotus Erkon taloudelliselle tilanteelle.¹¹¹ Myös miesseminaarista vuonna 1867 valmistuneet taiteilijat S.A. Keinänen ja Erland Stenberg saivat tukea juuri opettajatar Soldanilta.¹¹² Mutta Emma Irene Åström pelkäsi neiti Soldania. Opettajatar Soldan oli pitänyt Åströmiä, tämän omasta mielestä, liian vähän naisellisena, ja häntä piti siitä syystä kasvattaa.¹¹³

Voimistelun ja soiton opettajatar Kristina, Kitty, Åberg oli pitkä ja mahtava olento, jota kutsuttiin Klossiksi, koska hän käytti voimistelussa

¹⁰⁷Raitio 1913, 164-165.

¹⁰⁸Ks. Kokko 1998; Savón 1994; Tommila 1972 ja Brummer 1916.

¹⁰⁹Ks. Halila 1949b.

¹¹⁰Jukola 1930, 44-45.

¹¹¹Jukola 1930, 51-52.

¹¹²Simpanen 1994, 54, 57.

¹¹³Åström 1933, 49.

tätä sanaa, kun oppilas voimisteli veltosti tai kömpelösti. Hän oli sisäisesti hienostunut kaunosielu, jonka ääni ja puhe olivat kultivoituneita ja hänestä pidettiin.¹¹⁴ Neiti Åberg opetti aineidensa ohessa oppilailleen myös tahdikkuutta: "Opettajan hieno itsensähillitseminen selvitti meille, kuinka tahdittoimia ja epähienoja olimme olleet".¹¹⁵ Opetus oli samalla siis myös kasvatusta ja valmennusta sivistyneeseen elämään. Maantiedon ja käsitöiden opettajattarta, Charlotta Forsbergia kutsuttiin Mummuksi. Oppilaat käyttivät tämän likinäköisyyttä hyödykseen monella tavalla. Opettajatar Forsberg oli rehellinen ja oikeudenmukainen, joka suuttuessaan kunnolla antoi nuhteidensa kuulua asianomaiselle. Opettajattaren rehellisyyteen kuului teeskentelemättömyys.¹¹⁶

Miesopettajat olivat tekemisissä suuremman oppilasjoukon kanssa opettaessaan sekä mies- että naisoppilaita. Viisi opettajista meni jopa naimisiin naispuolen oppilaiden kanssa. Yksi näistä oli lehtori J.F. Canth ja toinen Ernst Bonsdorff. Samoin tekivät Rancken, Wallin ja Hårdh.¹¹⁷ Lehtori Göös puolestaan avioitui seminaarin ensimmäisen johtajattaren, Fanny Johnin kanssa, joka siirtyi avioituttuaan mallikoulun johtajattareksi. Bonsdorffin vaimo, Ida Forssell erosi seminaarin toiselta luokalta vuonna 1866 ja avioliitto solmittiin vuonna 1867¹¹⁸. J.F. Canthin puoliso oli Ulrika Vilhelmina Johnsson, avioituttuaan Minna Canthina tunnettu. Minna Canth erosi myös seminaarin toiselta luokalta vuonna 1864. Minna Canth on kertonut elämäkerrassaan Samtiden aikakauskirjassa seuraavaa: "Innostuneena kansakoulun suureen aatteeseen, halusin kokonaan uhrautua sen palvelukseen, ja vuosi jolloin toteutin tämän aikomukseni, oli epäilemättä onnellisin elämässäni. Mutta jo seuraavana vuonna rikoin itselleni tekemäni lupauksen mennessäni kihloihin opettajani, luonnontieteen lehtorin Johan Ferdinand Canthin kanssa."¹¹⁹

Lehtori Canth kuoli jo vuonna 1879 Helsingissä, mihin hän oli lukukauden päätyttyä mennyt hoitamaan huonoa terveyttään. Keski-Suo-

¹¹⁴Vallgren 1949, 114; Åström 1933, 49.

¹¹⁵V.S. 1937, 119.

¹¹⁶V.S. 1937, 119-120.

¹¹⁷Halila 1963, 160.

¹¹⁸Jyväskylän seminaari 1937, 232.

¹¹⁹Suomennos, Keski-Suomi 4.7.1891.

men muistokirjoituksessa vainajaa kuvailtiin ajoittain synkäksi ja surumieliiseksi, mutta rehelliseksi ja kunnan mieheksi.¹²⁰ Oppilaiden mukaan lehtori Canth oli tumma, totinen ja helposti tulistuva mies, joka tulistuessaan piikitteli oppilaitaan.¹²¹ "Herttainen kelpo Bonsdorff"¹²² puolestaan oli kärsivällinen, eloisa ja pidetty.¹²³

Oppilaiden suhtautumista opettajiinsa kuvaa hyvin entisen oppilaan Kaarlo Hännisen muistelma seminaarin opettajista: "...todellista antautumista nuorison kasvatukseen, palavaa intoa työhön kansansivistyksen kohottamiseksi ei heiltä puuttunut. Muistelen rakkaudella heitä kaikkia: harrasta uskonnon lehtoria Vilh. Vegeliusta (Vigiä), suomenkielen lehtoria t:ri Oskar Relanderia (Rellua),...lehtori N. Ojalaa, tohtori K. Jalkasta, historian opettajaa, lehtori Ludvig Kiljanderia (Kiliä), musiikin opettajaa (Pekkaa), hienotunteista suomenkielen lehtoria Rönnebergiä (Kukkoa), lehtori Hårdtia ja voimistelun ja ruotsinkielen lehtoria Almia (Miestä), joka stoalaisen filosofin tyyneydellä kärsi ankarimmatkin taudintuskat. Tämä opettajakunta apuvoimineen touhusi siihen aikaan kehittämiseksemme, se loi laitoksen henkisen ilmakehän käsityksensä mukaiseksi. Olkoon, että senaikuinen opetusmetodi oli vielä kehittymätön, pääasia oli se, että he harrastivat oppilaittensa parasta. Heitä kunnioitettiin. Ei tullut mieleenkään häiritä opetusta eikä vastustaa opettajien tahtoa."¹²⁴

Seminaarin johtaja- ja opettajakunnasta huokuivat siis ajalle tyypilliset aatteet ja he loivat "laitoksen henkisen ilmakehän käsitystensä mukaiseksi", kuten Kaarlo Hänninen asian osuvasti ilmaisi. Seminaarin hengessä näkyivät niin uskonnolliset, kansallishenkiset kuin kansanvalistuksellisetkin aatteet. Kaikki tämä suodatettiin oppilaiden mieliin opetuksen ja opetuksen ulkopuolisenkin kasvatuksen yhteydessä. Toinen merkittävä tekijä opetuksessa olivat opettajien henkilökohtaiset ominaisuudet ja persoonallisuus. Kuten edellä esitetystä voi päätellä, oli henkilökohtaisilla mieltymyksillä myös suuri merkitys opettaja-oppilas -suhteissa. Opettajat siis pitivät toisista oppilaista enemmän kuin toisista, samoin kuin johtajakin. Tämä oli periaatteessa ajan kristillis-siveellisten arvojen vaistaista, mutta

¹²⁰Keski-Suomi 16.7.1879.

¹²¹Åström 1933, 40-41.

¹²²Hyytinen 1983, 51.

¹²³Åström 1933, 42.

¹²⁴Hänninen 1937, 133.

täysin luonnollista ja inhimillistä.

2.5. Oppilaiset sydänystävinä ja sielunveljinä

Oppilaat jakaantuivat siis sisä- ja ulko-oppilaisiin ja mies- ja naisosastoon. Sisäoppilaat asuivat internaatissa, eli saivat ylläpidon seminaarissa. Ulko-oppilaat asuivat oppilaitoksen ulkopuolella, josta käsin kävivät koulua. Samoin oppilaat jakoutuivat mies- ja naisosastoon. Lisäksi seminaarissa kävi hospitantteja, jotka suorittivat laitoksessa opettajaharjoittelun, mutta eivät saaneet opetusta itse. Varsinaisia oppilaita kutsuttiin viimeisenä opiskeluvuotenaan, jolloin he suorittivat opetusharjoittelua, kokelaiksi. Miesoppilailla oli vuosina 1870 - 1883 oma "miesoppilais-seuransa", joka kokoontui tietyin väliajoin iltaisin.

Oppilaan tuli koulutuksensa aikana omaksua mallikansalaisen status syntyperästään ja mieltymyksistään huolimatta. Ylenmääräiset sääntöjen rikkomukset tai yleensäkin sopimaton käytös merkitsivät usein loppua kansan kynttilän uralle ennen kuin se oli ehtinyt alkaakaan. Kovan koulutuksen aikana moni erosi itsekkin. Kansakouluaste juurrutettiin syvälle oppilaisiin, joten kokelasvuotenaan oppilas saattoi ajatella näin:

"Opettajan virka on niin kallis - niin arvokas. Hänen tulee päättää, täydentää kodissa alotettua kasvatusta - jota paitsi ihminen ei voi tulla ihmiseksi. Hänen haltuunsa on annettu monia kalliita taimia, joita toivotaan Jumalaa pelkääväisiä, rehellisiä, kunnollisia, uskonnollisia kansalaisia. Nämä ovat suuria toiveita, joita opettajan tulee koettaa toteuttaa. Hyvänä esimerkkinä tulee olla, jos mielihätyöstään hedelmää. Usein tunnen puutteellisuuteni varsin suureksi - mutta toivo paremmaksi tulemisestani lohduttaa kuitenkin minua."¹²⁵

Oppilaiden suhtautuminen seminaariin menoon vaihteli laidasta laitaan. Yleensä kuitenkin oltiin kansakouluasteen ja kansanvalistuksen lumoissa. Emma Irene Åström kuvaili seminaaria oikeaksi paratiisiksi, jossa neljän vuoden aikana sai nähdä ja kuulla monia erinomaisia opettajia ja lukea niin paljon kuin halutti.¹²⁶ Viivi Vallgren puolestaan joutui omien sanojensa mukaan seminaariin vastentahtoisesti. Viivi Vallgren ei olisi halunnut vapautta rakastavana seminaariin sisäoppilaaksi ja "sen kauhean

¹²⁵JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Berglundin kirjeet 20.11.1880.

¹²⁶Åström 1933, 30.

kontrollin alaiseksi".¹²⁷

Oppilaiden suhde opettajiin ja johtajaan oli ihaileva ja kunnioitettava. Opettajat tekivät monesti isojakin palveluksia oppilaille yksityisesti, kuten katovuosien aikaan antamalla aineellista apua esimerkiksi viemällä näitä koteihinsa syömään.¹²⁸ Opettajat saattoivat myös ottaa oppilaita luokseen asumaan tai hoitoon näiden sairastuessa tai antaa materiaalista apua esimerkiksi vaatteiden muodossa.¹²⁹ Samoin oppilaat halusivat kunnioittaa ja muistaa opettajiaan. Oppilaat keräsivät rahaa opettajien lahjoihin esimerkiksi näiden nimipäivinä tai läksiäisiään tms. varten.¹³⁰ Samoin kävivät oppilaat laulamassa opettajille näiden nimipäivinä ja saivat kahvitarjoilun laulullensa vastalahjaksi.¹³¹

Oppilaiden keskinäiset suhteet olivat molemmilla puolilla varsin tiiviit, asuivathan sisäoppilaat vapaa-aikansakin keskenään opetuksessa vietetyn yhteisen ajan lisäksi. Naisoppilaista tuli keskenään usein sydänystäviä ja miesoppilaista sielunveljiä. Nais- ja miesoppilaiden välinen kanssakäyminen oli kiellettyä lukuun ottamatta seminaarin yhteisiä tilaisuuksia, kuten juhlia, retkiä ja iltaseuroja. Miesoppilaiden yhteinen seura lopetettiin vuoden 1883 lakkorettelön seurauksena, koska se nähtiin vaaralliseksi seminaarin toiminnalle ja oppilaskurille. Toimiessaan se oli toiminut osana valvontakoneistoa, joka seminaarissa vallitsi. Seuran pitämiseen tarvittiin johtajan lupa ja siellä käsiteltävät asiat liittyivät kansakouluun ja sivistykseen, eli toimivat osana kasvatusta. Miesoppilaisseura kehitti entisestään seminaarilaisten yhteishenkeä ja tiettyä seminaariylpeyttä. Opettajakunta näki yhteishengen jo vaarana kasvatukselle, kun se aiheutti rettelöintiä ja lakkoilua. Samoin alkoi seminaarilaisten ylpeydestä olla keskustelua, joka oli kantautunut jo miesoppilaisseurankin korviin¹³².

Aihe puhutti seminaarin entisiäkin oppilaita, joista eräs kirjoitti johtajalle pian lakkorettelön jälkeen: "...Samalla saan itseni ja lukuisan

¹²⁷Vallgren 1949, 110.

¹²⁸Jukola 1930, 44.

¹²⁹Ks. esim. Jukola 1930, 51-52; Hyytinen 1983, 70; Åström 1933, 48.

¹³⁰Ks. esim. JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 21.2.1874, 6.3.1875, 17.3.1877.

¹³¹Ks. esim. Keski-Suomi 20.5.1871, Ramstedt 1963, 38.

¹³²JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 20.1., 3.2.1883, seuran viimeiset kokoukset ennen lakkauttamista.

kumppanieni puolesta lausua mielipahamme siitä, että sikäläiset miesseminarilaiset ovat pilanneet laitoksen hyvän maineen. Valitetaan useissa paikoissa että J-kylän seminarista tulee ylpeitä opettajia. Se on osaksi totta, mutta se tulee siitä, että oppilaskunnalla on liika suuri valta ja konventti tuottaa heille enemmän vahinkoa kun hyötyä, sillä jos jossaki, niin juuri konventissa opitaan ylpeyttä, joka sitte vähitellen suurenee. Niin ainaki arvelee kunnioituksella entinen oppilaisenne F.R. Fahlgrén"¹³³ Yhteishenki nähtiin siis ylpeytenä. Oppilaat olivat oppineet itsetietoisiksi ja arvonsa tunteviksi. Seminaarin sivistävä ja kultivoiva kasvatusta oli mennyt opettajien mielestä jo liian pitkälle, kun oli unohdettu nöyryys seminaaria ja sen johtajaa ja opettajia kohtaan. Jo valmistuneet kansakoulun opettajat puolestaan herättivät närkästystä toimipaikoissaan liialla omanarvontunnolla.

Miesoppilaisseuran yhteishenki oli lojaalisuutta seuralle. Seurassa oli yhteisesti päätetty, että jos joku rikkoi asetuksia vastaan, niin se, joka asian huomasi, antoi kahdenkeskisen nuhtelun. Jos tämä ei aiheuttanut parannusta, oli asiasta ilmoitettava seuran jäsenille, joiden vallassa oli ottaa asia päätettäväksi yleisessä kokouksessa. Johtajalle ei saanut kannella. Jos kokouksessa päätettiin, että johtajalle kerrotaan, oli seuran esimiehen, eli puheenjohtajan tehtävä tehdä tämä.¹³⁴ Seuralla oli siis oma valvonta jäsenistään, minkä seurauksena rikkomukset eivät läheskään aina kantautuneet johtajan tai opettajiston korviin.

Miesten ja naisten välinen kanssakäyminen oli kiellettyä seminaarissa. Laitoksen ei haluttu muodostuvan "eräänlaiseksi naimatointiksi", jollaiseksi Cygnaeuksen radikaalin yhteisseminaarin epäilijät pelkäsivät sen tulevan¹³⁵. Niinpä kaikki kanssakäyminen mies- ja naisoppilaiden välillä kiellettiin. Jos seminaarissa samaan aikaan opiskelevat, eri sukupuolia edustavat sukulaiset tai tuttavat halusivat tavata toisiaan, oli tapaamisen tapahduttava johtajattaren läsnäollessa.¹³⁶ Sellaisissa yhteisissä tilaisuuksissa, kuten johtajan iltaseuroissa, joissa miehet ja naiset olivat samaan aikaan, oli säädeltä liiallista seurustelua sukupuolien kesken. Eräs miesoppilas oli uskaltanut puhutella naisoppilasta iltaseurassa ja sai seu-

¹³³JyMA. K.G. Leinbergin kirjekokoelma. K.G. Leinbergille saapuneet kirjeet. Fahlgrén 15.3.1883.

¹³⁴JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 15.2.1871.

¹³⁵Halila 1963, 30.

¹³⁶Oksanen 1951, 12.

raavana päivänä johtajalta moitteita. "-Olette rikkonut järjestystä puhumalla liian kauan illalla neiti Salmelan kanssa." "-Kuinka monta minuuttia järjestyksen mukaan on luvallista yhden naisen kanssa puhella?" "-Kyllä sen tunto ja yleinen säädyllisyys sanoo."¹³⁷

Myös yhteiset retket olivat oppilaiden kanssakäymisen kannalta otollisia, koska niilläkin oli mukana koko seminaari. Vuoden 1871 keväällä olivat naisoppilaat valittaneet, että miehet seuraavat heitä retkillä.¹³⁸ Myös Miesoppilaisseuran käsinkirjoitetussa lehdessä vitsailtiin retkellä tapahtuneesta kanssakäymisestä: "Ken tietää huviretkellä pyörittäissään kassapäitä, kietoneensa lemmittyjä verkkoihinsa pitäköön asiastansa huolen! Kala näet on juuri pääsemäisillänsä verkosta. Täten ystävällisesti ilmoitetaan asianomistajille."¹³⁹ Samoin olivat kirjeiden kirjoittelu ja serenadien laulaminen naisoppilaille järjestyksen vastaista.¹⁴⁰ Tästäkin aiheesta kirjoitettiin Miesoppilaisseuran humoristisemmassa lehdessä Hulivilissä vuonna 1876: "Ilmotus Joka keksii sievimmän keinon rakkauskirjeiden kulettamiseen taloon No 57 9ssä kaupungin osassa, saa palkinnokseen mainitun talon asukkaiden suosion. Asianomaisten puolesta. Hulivili".¹⁴¹ Todellisuudessa kirjeenvaihto ja kanssakäyminen mies- ja naisoppilaiden välillä lienee ollut ajoittain yleistäkin. Aleksander Ramstedtin seminaariajan päiväkirjamerkinnot osoittavat, että hän kirjoitteli kirjeitä naisseminaarilaiselle ja oli tämän kanssa puheissa ainakin laitoksen yhteisten tilaisuuksien aikana.¹⁴²

Oppilaiden väliset kihlaukset olivat ankarasti kiellettyjä. Sellaisen tapahtuessa saatettiin kutsua ylitarkastaja Cygnaeuskin paikalle, kuten tapahtui vuonna 1875, kun mieskokelas oli kihlannut erään naisoppilaan. Cygnaeus uhkasi miesoppilaita laitoksen sulkemisella, jos sellaista vielä tapahtuu lyöden vielä nyrkkinsä pöytään sanojensa vakuudeksi. Hän oli lisännyt vielä: "Kyllähän se itsessään on luvallinen asia, mutta sitä ei saa tapahtua seminaarissa. Kun olette maailmalla poissa seminaarista, niin

¹³⁷Ramstedt 1963, 40.

¹³⁸Ramstedt 1963, 39.

¹³⁹JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Toverikunnan käsinkirjoitetut lehdet. Seuralehti I/1875.

¹⁴⁰Ramstedt 1963, 39.

¹⁴¹JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Toverikunnan käsinkirjoitetut lehdet. Hulivili 14/1876.

¹⁴²Ks. Ramstedt 1963, 35-54.

naikaa sitten niinkuin tahdotte, en minä siihen mitään sano."¹⁴³ Jos kihlauksia seminaarissa syntyi oli tavan mukaista, että jompi kumpi kihlauksen osapuolista erosi laitoksesta. Samanaikainen oleskelu laitoksessa katsottiin sopimattomaksi. Tosin tämäkin seikka jakoi mielipiteitä opettajistossa, koska osa näki seminaarin säännön sotivan kirkollista ja maallista lakia vastaan, jos "kihlaus oli rehellisellä tarkoituksella, kristilliselle ja siveelliselle pohjalle perustettu", vain siveettömyyksistä olisi tullut rangaista. Juuri siveellisiä vaaroja pelättiin kihlauksista syntyvän. Tällöin säätyläisäidit eivät enää uskaltaisi lähettää tyttäriään laitokseen, joka olisi muuttunut "naimiskontoriksi eli kihlauslaitokseksi". "Talonpoikaisilla miehillä ja naisilla...on suurempi vaara kuin herrasväen säädyltä, nämä kun ovat arkatunteisempia näissä seikoissa", joutua siveellisiin vaaroihin ja kihlauksesta toiseen siirtymiseen sivistyneen opettajakunnan mielestä.¹⁴⁴

Seminaarin ensimmäisiin oppilaisiin kuuluneet Petter ja Viktoria Jurva (os. Mölsä) erosivat molemmat samana syksynä 1865 seminaarin kolmannelta luokalta. Lienee ilmeistä, että he ovat löytäneet toisensa seminaarissa, sillä Petter Jurva oli kotoisin Lapista, Turtolasta ja Viktoria Mölsä puolestaan Karjalan suunnalta Jaakkimasta.¹⁴⁵ Vuonna 1871 Petter Jurva kirjoitti johtaja Leinbergille peräten vaimonsa todistusta, jota oli odotettu jo vuosia. "Jo viisi vuotta on vaimoni rukoillut päästökirjaansa Opettajaseminarista, vaan turhan - ja se näyttääki aivan mahdottomalta saada sitä yhdellä taikka toisellakaan tavalla. Se todistus, jonka Herra Johtaja kuka ties' itse on viime Helmikuun 27 päivänä antanut, ei ole muuta kuin kappale katkonaista registeriä Seminarin nimikirjasta, eikä mikää todistus, joka vielä päätteeksi oli kelvoton senkin puolesta, että Herra Johtajan käsiala kirjoituksessa on täällä kaikille ihmisille tuntematon, joten tuli kaipo sinettä, vieraita miehiä ja heidän nimikirjoituksiansa, taikka todistuksen planketille kirjoittamista. Kaiken tämän johdosta rohkenen vieläki pyytää täydellisempätä erokirjaa, taikka senaikuista termini todistusta. Jos tämä hyvätyö voisi meitä kohdin tapahtua, olisimme ikuisessa kiitollisuuden velassa siitä, että Herra Johtaja on siten täyttänyt edellisensä

¹⁴³Oksanen 1951, 12.

¹⁴⁴JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 2.4.1875.

¹⁴⁵Jyväskylän seminaari 1937, 345.

laiminlyödyn velvollisuuden."¹⁴⁶ Johtajan haluttomuus lähettää todistusta laitoksesta eronneelle naiselle voi heijastella ajan henkeä, jonka mukaisesti opettajattaret olivat naimattomia. Muitakin todistusten peräämistapauksia oli paljon ja niitä käsiteltiin opettajainkokouksissa. Johtajan viileä suhtautuminen laitoksesta eronneisiin, vieläpä naimisiin menneisiin entisiin oppilaisiin on myös hyvin kuvaavaa. Seminaarista valmistuneet oppilaat saivat yleensä lämpimän kohtelun ja apua viranhankinnassa johtajalta, olihan heissä toivo Suomen kansanopetukselle.

Sukupuolien erottaminen toisistaan saattoi tuntua ajatukseen tottumattomalta varsin erikoiselta, sillä normaalissa elämässä sukupuolet kuitenkin olivat tekemisissä toistensa kanssa, kihloutuivat ja menivät naimisiin. Seminaari toimi tässä asiassa suorastaan luostarin tavoin valvoen, etteivät miehet ja naiset pääse liikaa kosketuksiin toistensa kanssa. Kuten luostarielämäkin, saattoi seminaarikin saada aikaan erikoislaatuisia saman sukupuolen välisiä suhteita. Pauli Kallio kutsuu tällaisia suhteita internaattikouluja käsittelevässä teoksessaan "kuumiksi" ystävyysuhteiksi. Tällaisissa ystävyysuhteissa nuoret tytöt mm. lähettelevät toisilleen rakkauskirjeitä, ovat mustasukkaisia ja esittävät rakkaudentunnustuksia.¹⁴⁷ Seminaarin naisoppilaiden, Isa Aspin ja Lydia Lagusin ystävyysuhde oli varsin läheinen ja herätti monissa paheksuntaa. Mm. Lucina Hagman, joka ajoi yhteiskouluajatuksen maassa läpi, paheksui tyttöjen suhdetta. Hänen mielestään suhde pääsi kehittymään juuri siksi, kun sukupuolet eristettiin toisistaan seminaarissa.¹⁴⁸ Naisasianaiset pitivät 1880-luvulla yhteiskoulua parhaana vaihtoehtona sekä tasapuolisen opin että siveellisen kasvatuksen puolesta. Lucina Hagman (seminaarin kasvatti) vakuutti, että luonto on luonut miehen ja naisen kasvamaan, tekemään työtä ja kokemaan elämän onnea rinnakkain. Kun poika siirtyi erilliskoulusta maailmaan, hänellä oli väärä kuva naisista. Sama koski myös tyttöjä.¹⁴⁹

¹⁴⁶JyMA. K.G. Leinbergin kirjekokoelma. K.G. Leinbergille saapuneet kirjeet. Petter Jurva 17.3.1871.

¹⁴⁷Kallio 1983, 118.

¹⁴⁸Hyytinen 1983, 77.

¹⁴⁹Rajainen 1973, 107-109.

3. INTERNAATTI JA YHTEISÖ

3.1. Yhteisöllisyys

Seminaarissa eli yhteisö, jonka jäseniä oppilaat olivat opiskeluaikansa. Ulkomaailma suljettiin laitoksen ulkopuolelle varsin tietoisesti, jotta oppilaiden sivistäminen ja kasvattaminen saisi tapahtua rauhassa ja ilman häiriöitä. Yhteisöä eristettiin ns. normaalista elämästä, sillä varsinkin sisäoppilaiden elämänpiiri oli rajattu internaatissa asuvien, samaa sukupuolta olevien kanssaeläjien ja opettajien piiriin. Ulko-oppilaat puolestaan elivät "luonnollisempaa" elämää, sillä he olivat kosketuksissa muiden kaupunkilaisten kanssa asuen seminaarin ulkopuolella. Samalla he tietenkin olivat alttiimpia houkutuksille ja rikkomuksille, mutta myös kauempana valvonnasta.

Oppilaat saattoivat jäädä lomiansakin ajaksi internaattiin, koska kulkuyhteydet olivat huonot kaukaa tuleville tuohon aikaan. Internaattielämä oli turvallista ja suojattua. Taloudellisten ja sosiaalisten etujen lisäksi internaatissa asuvat saivat henkisiä ja hengellisiä vaikutteita, joita ilman jäivät ulko-oppilaat.¹⁵⁰ Internaatti toimi siis kasvatuksen täydentäjänä. Internaatissa voitiin jatkaa opetuksen lisänä tulevaa kultivointia ja arvojen juurruttamista. Alunperin oli määrätty, että opettajan pitää olla ruokalassa ruokatapojen valvojana. Päämääränä oli "kaunosyöminen".¹⁵¹ Ruokatapojen oppiminen oli tärkeää tulevalle mallikansalaiselle ja tavat saattoivatkin olla puutteelliset seminaariin tullessa, varsinkin rahvaan joukosta tulevilla oppilailla. 1870-luvun oppilas Kaarlo Oksanen muistelee ruokailua seminaarissa: "Ruokasalissa oli kolme pitkää pöytää ynnä pöydän pituinen penkki pöydän kummallakin puolella. Jokaisella kolmella luokalla oli yksi oppilas viikon ajan ruokajärjestäjänä, jonka tuli siivota ja lämmittää ruokasali sekä kattaa pöydät. Lehtorit söivät oppilaiden kanssa vuorottain viikon kerrallaan, enimmäkseen vain päivällisen, istuen ensiluokan pöydässä. Ainoastaan johtaja luki äänekkäästi lyhyen ruokarukouksen aterian alussa ja lopussa. Illalliselta päästyä veisattiin kiitosvirsi."¹⁵²

Suljettujen laitosten, mitä seminaarin sisäoppilaitoskin edusti, asukeilla oli laitokseen tullessaan kotimaailmasta omaksuttu kulttuuri, eli

¹⁵⁰Kallio 1983, 296.

¹⁵¹Kallio 1983, 306.

¹⁵²Oksanen 1951, 10.

elämäntapa ja toimintojen piiri, jota pidettiin itsestään selvänä laitokseen tuloon asti. Ennen laitokseen saapumista asukilla oli itsestään käsitys, joka perustui hänen kotimaailmansa sosiaalisiin toistuvuuksiin. Laitoksessa häneltä vietiin näiden järjestelyjen tarjoama tuki. Erving Goffmanin mukaan asukin minuutta loukattiin laitoksessa systemaattisesti, vaikkakin usein tahattomasti. Hänen moraalisisessa urassaan tapahtui radikaaleja muutoksia. Tämä ura syntyi jatkuvista muutoksista niissä uskomuksissa, joita hänellä oli itsestään ja hänelle tärkeistä henkilöistä.¹⁵³ Käytännössä seminaariin tultiin vapaaehtoisesti hankkimaan kasvatusta ja koulutusta, mihin liittyi myös sivistävä kasvatusta ja "moraalisen uran" joissain tapauksissa ehkä radikaalikin muutokset. Seminaariin tulo todellakin muutti varsinkin talonpoikaisen oppilaan, asukin, elämäntavan ja toimintojen piirin aivan erilaiseksi kotimaailmaan verrattuna, mutta seminaarin valvottu, rutiininmukainen elämä lienee kuitenkin ollut talonpoikaiselle oppilaalle varsin turvallisen tuntuista sen sijaan, että hän olisi kokenut minuuttaan riistetyn.

Oppilaiden maailmankuvassa tai -katsomuksessa saattoi seminaariin tullessa tapahtua merkittävä muutos. Seminaarissa opetettu maailmankatsomus oli sivistyneistön arvojen mukainen. Maailmankuvat sisältävät todellisuustietoa ja kohentavat kantajiensa toiminnallisia valmiuksia, myös sellaisia, jotka ovat vallitsevien olojen kanssa ristiriidassa, tarjoavat mahdollisuuden puuttua näihin ja muuttaa näitä. Maailmankuvan syvälinen korvautuminen toisella voi maailmankuvien yhteiskunnallisen ankkuroituneisuuden vuoksi toteutua laajassa merkityksessä vain kulttuurisen kamppailun, sosiaalisten ja poliittisten konfliktien kautta. Maailmankuvilla on yksilölliset ja kollektiiviset subjektinsa, jotka löytyvät ja muotoilevat maailmankuvissa käsityksensä itsestään ja paikastaan.¹⁵⁴

Järjestyksen tarkoitus oli turvata opetuksen tuloksellisuus koulussa. Tarkkaavaisuus oli kurinalaisuutta. Sisäoppilaitoksissa jouduttiin käyttämään jonkin verran itsehallintaa, mikä sopiikin niihin varsin hyvin.¹⁵⁵ Seminaarin itsehallintoon otettiin alkuaikoina mallia valtiollisesta tai kirkollisesta hallinnosta. Näennäinen hierarkia vallitsi oppilaiden keskuudessa. Ylijärjestäjää kutsuttiin diktaattoriksi ja muita järjestäjiä ministereiksi tai

¹⁵³Goffman 1969, 12-14.

¹⁵⁴Manninen 1989, 104.

¹⁵⁵Kallio 1983, 8-9.

vasalleiksi. Asuntoja nimitettiin kompeiksi.¹⁵⁶

Empiirisen yhteisökäsitteen ulottuvuudet ovat sosiaalinen vuorovaikutus, alueellinen yhteenkuuluvuus ja symbolinen yhteisyys. Nämä kaikki yhdistyvät tietyille alueelle sijoittuneiden, yhteenkuuluvuuden tunteita kokevien ihmisten muodostamassa sosiaalisen vuorovaikutuksen järjestelmässä.¹⁵⁷ Seminaari loi oman alueellisen yhteisyytensä, kun eri puolilta maata tulevat oppilaat sijoittuivat opiskeluajakseen yhteisöön. Seminaarilaisten välillä oli opiskeluaikana varsin voimakas sosiaalinen vuorovaikutus ja symbolinen yhteisyys, johtuen jo paljon yhdessä vietetystä ajasta ja yhteisestä kansakouluuudesta.

Toiminnallinen yhteisö kehittyi vuorovaikutuksesta. Jäsenten ryhmäidentiteetti muotoutui konkreettisen toiminnan seurauksena, jonka tuloksena saattoi siis olla toiminnallinen yhteisö. Seminaarin toiminnallinen yhteisö kehittyi yhteisistä askareista, rutiineista ja kaikesta yhdessä vietetystä ajasta tunneilla ja internaatissa. Symbolinen yhteisyys kehittyi tietoisuudessa vahvistavana yhteenkuuluvuuden tunteena. Se voidaan ymmärtää ryhmäidentiteettiä vahvistavana tietoisuusmuotona. Seminaarilaisten keskuudessa symbolinen yhteisyys lienee ollut varsin voimakasta. Yhteisö oli tiivis ja sillä oli yhteinen päämäärä, kansakoulun opettajuus. Seminaarilaiset olivat omaksuneet vahvan tietoisuuden silloisesta ja tulevasta asemastaan. Ryhmäidentiteetti oli vahva ja sitä haluttiinkin pitää vahvana eri keinoin. Jo sisar- ja veli-nimitykset kuvaavat vahvaa ryhmäidentiteettiä. Vahvan ryhmäidentiteetin ja symbolisen yhteisöllisyyden puolesta puhuu myös seminaarilaisten ylpeys, jota käsiteltiin edellisessä pääluvussa.¹⁵⁸

Toiminnallinen yhteisö on pysyvässä ja välittömässä vuorovaikutuksessa, jossa muotoutuvat ja määräytyvät jäsenten väliset vuorovaikutussuhteet, kuten jäsenten keskinäiset käyttäytymissäännöt, moraaliset sitoumukset, normit, sanktiot ja sisäinen hierarkia. Samoin muotoutuvat ja määräytyvät yksittäisen jäsenen yksilöllisen käyttäytymisen vapausasteet ja valintavaihtoehdot yhteisössä, mihin liittyy myös poikkeavan käyttäytymisen sieto. Myös jäsenten ja ei-jäsenten välisen vuorovaikutuksen säännöt, eli jäseniä ja "muukalaisia" koskevien käyttäytymisnormien ero, määräytyvät

¹⁵⁶Kallio 1983, 306-307.

¹⁵⁷Lehtonen 1990, 18-20.

¹⁵⁸Lehtonen 1990, 23.

toiminnallisen yhteisön vuorovaikutuksessa.¹⁵⁹ Kaikille laitoksille ja varsinkin totaalisille instituutioille on luonteenomaista se, että kussakin esiintyy laitokselle ominaiset arvonannon muodot, joissa asukit ovat antajia ja henkilökunta vastaanottaja. Jotta näin olisi, juuri ne, joiden on määrä saada arvonannon spontaanit ilmaisut osakseen, joutuvat opettamaan arvonannon muodot ja saattamaan ne väkisin voimaan. Totaaliset laitokset eroavat siis siviilistä siten, että arvonanto on siellä muodollinen asia. Laitos esittää tiettyjä vaatimuksia ja säättää rikkomuksista tiettyjä negatiivisia sanktioita, eikä laitos vaadi vain tekoja, vaan myös sisempien tunteiden ulkoista näyttöä. Asukkeja voidaan rangaista omaehtoisen asenteen, esimerkiksi hävyttömyyden, ilmaisusta.¹⁶⁰

Seminaariyhteisössä jäsenten välisiä käyttäytymissääntöjä olivat mm. kunnioittava suhtautuminen johtajaan ja opettajakuntaan sekä ensimmäisen vuoden opiskelijoiden eräänlainen oppilasseuraan integroiminen kevätlukukauden alussa, kun heidät oli hyväksytty varsinaisiksi oppilaisiksi laitokseen. Moraalisia sitoumuksia edustivat mies- ja naisosaston eristäminen toisistaan ja kihlauskielto. Tämä koski myös ulko-oppilaita, vaikkeivät he internaatin sääntöjen piirissä olleetkaan. Seminaarilla oli oma ohjesääntönsä ja seminaariasetus määritteli myös laitoksen toimintaa. Asetuksessa oli säädetty myös sanktiot rikkomuksista.¹⁶¹ Yksittäisen jäsenen yksilöllinen käyttäytyminen oli varsin säädeltyä. Valvonta oli moniasteista, johtajasta ja opettajakunnasta miesoppilaisseuran sisäiseen valvontaan. Poikkeavaa käyttäytymistä ei juurikaan siedetty, vaan sellaisen tullessa ilmi rangaistus seurasi. Miesoppilaisseura piti yllä varoitusjärjestelmää, joka laittoi sanktion vireille vasta, jos sääntöjen rikkoja uusi tekonsa. Yhteisön jäsenten ja "muukalaisten" välisiä sääntöjä seminaarissa ei periaatteessa ollut, sillä sisäoppilaiden kanssakäyminen muukalaisten kanssa oli vähäistä. Kaupunkilaisiin ei kohdistettu erityisiä sääntöjä.

Symbolisessa yhteisyydessä yhteisyyttä luovana tekijänä on aate ja tällä perusteella voidaan puhua joko aatteellisesta tai symbolisesta yhteisyydestä. Symbolinen yhteisyys on normatiivista siinä mielessä, että se määrää suhtautumisen tiettyyn tai tiettyihin asiantiloihin ja vaikuttaa tämän kautta myös ihmisten käyttäytymiseen, ajankäyttörakenteisiin ja vuorovaiku-

¹⁵⁹Lehtonen 1990, 25.

¹⁶⁰Goffman 1969, 91.

¹⁶¹Ks. Seminaariasetus ja ohjesääntö, asetuskokous nro 12/1866.

tusmuotoihinkin. Symbolinen yhteisyys voi olla alkuperältään kulttuurillista, jolloin se on syntynyt ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja käytännöissä. Tai se voi olla ideologista, jolloin sen uusintamisesta huolehtivat ideologiset koneistot.¹⁶² Seminaariyhteisössä symbolinen yhteisyys oli sekä kulttuurillista että ideologista, sillä siihen vaikuttivat sekä yhteisön vuorovaikutussuhteet ja käytännöt että ajan ideologiat, kuten kansanvalistusaate ja siihen liittyvä kansakouluuute. Symbolinen yhteisyys vaikutti seminaarilaisten käyttäytymiseen, jonka tuli olla säädyllistä ja esimerkillistä. Laitos myös opetti oppilaita arvostamaan tiettyjä, siveellisiä ja sivistyksellisiä arvoja.

Yhteisöllisyyttä haluttiin korostaa erilaisin symbolein ja merkein. Eräs tällainen yhteisöllisyyttä korostava symboli oli miesseminaarilaisten käyttöön ottama lakki ja siinä oleva lakkimerkki.¹⁶³ Lakkimerkit olivat kultaiset ja samanlaiset kuin tavallisimmin käytetyt ylioppilasmerkit "sillä eroituksella että lyyryn sijassa on kantele".¹⁶⁴ Lakin merkitystä yhteisöllisyyden symbolina kuvastaa sekin seikka, että laitoksesta erotettua tai eronnutta kiellettiin käyttämästä seminaarilaisten yhteistä lakkimerkkiä.¹⁶⁵

Lakki ja lakkimerkki olivat ylioppilailta omaksuttua perinnettä. Itse asiassa lakkien samankaltaisuutta ylioppilaiden käyttämän lakin kanssa paheksuttiinkin. Erona ylioppilaiden lakkiin oli vain pieni ero sametin värissä. Jotkut oppilaat olivat vielä halunneet varsinaisen ylioppilaslakin seminaarin kanteleella (merkillä) varustettuna. "Mikko" kirjoitti Keski-Suomessa seminaarilaisten lakkiasiaa seuraavaa: "Olen kuullut toisinaan sanottavan seminaarilaisia turhamaisiksi ja itserakkaiksi - en tiedä liekö tuo oikeutettua - enkä myöskään tiedä onko tätä uutta lakkihommaa katsottava turhamaisuuden tai itserakkauden synnyttämäksi, mutta siltä se näyttää."¹⁶⁶

Aiemminkin oli lakkimerkeistä ollut erimielisyyksiä. Oppilaskunnan joukosta jotkut olivat lakkimerkkien käyttöä vastaan. "...Ylipäätään väitetään näet, ettei sitä kukaan käytä eikä voikaan käyttää muussa kuin keikarimaisessa tarkoituksessa. Niinkuin jo huomautin, on tämä varsin (ikävä) itsekästä (laatua) ajatuskantaa veljeskunnasta ja samassa halveksimista niitä koh-

¹⁶²Lehtonen 1990, 27.

¹⁶³Ks. esim. JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 21.9., 5.10.1878.

¹⁶⁴Keski-Suomi 29.5.1878.

¹⁶⁵JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 14.2.1880.

¹⁶⁶Keski-Suomi 13.3.1894.

taan, jotka tällä oppilaskunnan säädöksellä ovat tahtoneet ja tahtovat arvostaa Suomen kansan opetusasiaa..."¹⁶⁷ Tosin lakin käyttö ammatin tms. osoittamisessa oli varsin tavallista. Esimerkiksi kirjaltajilla oli mustapäällysteinen ammattilakki, jonka koristeena oli hopeinen kirjanpainajavaakuna.¹⁶⁸

Muita yhteisöllisyyden symboleja olivat mm. oma lippu ¹⁶⁹ ja sinetti, jonka tunnuslauseena oli "Suomen sydäimestä valistus Suomen kansalle". Sinetin idean oli kehitellyt Fredrik Cygnaeus ja suunnitellut C.E. Sjöstrand.¹⁷⁰ Opettajakokelailla oli aika ajoin tapana teettää muistomerkit jokaiselle valmistuvalle. Vuonna 1872 valmistuneet kokelaat esimerkiksi teettivät itselleen kultaiset ankkurit, jotka jaettiin toverien kesken kevätretkellä.¹⁷¹ Yhteisölliset symbolit olivat seminaarissa hyvin pitkälti myös kansallis- ja valistushengen ilmentymiä. Symboleissa toistuivat myyttiset aiheet, kuten kannel ja isänmaallis-valistukselliset tekstit.

Yhteishenki oli tärkeä asia oppilaille. Oppilasseurassa pidettiin puheita yhteishengen kehittymisestä oppilaiden kesken.¹⁷² Uusien miesoppilaisseuralaisten, eli ensimmäisen vuoden oppilaiden tervetuliaispuheessa puheenjohtaja esitteli hyvän yhteishengen tarpeellisuutta seminaarissa. Myös ensimmäisen luokan oppilaita pyydettiin sitä vaalimaan.¹⁷³ Valmistuvat oppilaat jakelivat laitokseen jääville "veljille" neuvoja ja ystävällisiä varoituksia.¹⁷⁴ Oppilaskunnan kokoontumisia pidettiin arvossa ja tärkeinä laitoksen yhteishengelle. Niinpä loukkaukset oppilaskuntaa kohtaan saivat osakseen paheksuntaa: "...hävyttömyys, jota eräs laitoksen jäsen osoitti kokouksen esimiehelle ja koko oppilaskunnalle. Hän nimittäin meni kaikessa itsekkyydessään ja mahtavuudessaan kokouksen aikana kirjoittamaan mustalle taululle vaikka häntä siitä muistutettiin. Siinä teipasteli hän ja väänteli pitkää

¹⁶⁷ JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Toverikunnan käsinkirjoitetut lehdet. Seuralehti 3.2.1883.

¹⁶⁸ Reuna 1990, 239.

¹⁶⁹ Ks. esim. Auvinen 1913, 47-48.

¹⁷⁰ Simpanen 1994, 35-36.

¹⁷¹ Ks. Suomen saloilta -antologia, 8.

¹⁷² Ks. JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 15.2.1871.

¹⁷³ JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 25.1.1875.

¹⁷⁴ JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 12.6.1875.

ruumistansa miten 'Orang-udang' kunnes viimein herkesi suutaan väänne-
len ja pilkaten koko oppilaskuntaa..."¹⁷⁵ Edellinen kommentti kanssaoppi-
laan hävyttömästä käytöksestä ja vertaus orankiin oli myös ajan mukaista
ja sivistyneen kasvatuksen mukanaan tuomaa paheksuntaa rahvaanomais-
ta käytöstä kohtaan, missä huono käytös rinnastettiin eläimelliseksi.

Ylioppilaat toimivat seminaariyhteisölle mallina muutenkin kuin
lakkiasiassa. Seminaarin miesoppilaisseura perusti osakunnat kielitieteelle,
"pedagogikalle", jumaluusopille, historialle ja luonnontieteelle. Osakunnissa
valmisteltiin konventin, eli oppilasseuran kirjoituksia.¹⁷⁶ Osakuntien perusta-
minen vaikutti oppilasseuran kokouksiin siten, ettei kysymyksistä enää
keskusteltu yleisellä tasolla, vaan osakunnat ratkoivat oman alansa ongel-
mia ja niitä esiteltiin seuralle. Ylioppilailta oli jo Turun aikaan vuosisadan
alussa osakunnat, eli kansakunnat, jotka olivat pääasiallisesti harjoitusten
pitämistä ja valvontaa varten. Niissä väiteltiin määrätystä tieteellisistä kysy-
myksistä.¹⁷⁷ Seminaarin osakuntaidea oli siis varsin suora kopio ylioppilai-
den vastaavasta. Ylioppilaiden osakuntalaitos toimi myös valvontakoneisto-
na, mikä tarkoitus oli miesoppilasseurallakin.

3.2. "Kuin luostarielämää"

Seminaari voidaan luokitella varsin totaaliseksi laitokseksi. Totaalisiksi
luokiteltavia laitoksia on karkeasti jaoteltuna viisi ryhmää. Ensinnäkin on
laitoksia, joissa säilytetään henkilöitä, joita pidetään kyvyttöminä huolehti-
maan itsestään, mutta myös vaarattomina. Näitä ovat esimerkiksi sokeain-
kodit, orpokodit ja köyhäinkodit. Toiseksi on laitoksia, joissa säilytetään
ihmisiä, joita pidetään kyvyttöminä huolehtimaan itsestään sekä tahdosta
riippumattomista syistä ympäristölleen vaarallisina. Tällaisia laitoksia ovat
mm. tuberkuloosiparantolat ja mielisairaalat. Kolmas ryhmä ovat laitokset,
joihin eristetään tahallisesti yhteiskunnalle vaaralliset henkilöt. Tällaisia
laitoksia ovat esimerkiksi vankilat. Neljäntenä ryhmänä ovat laitokset, jotka
on perustettu tuotannollisten tai koulutustehtävien tehokasta suoritusta
varten ja joiden olemassaolo selitetään vain näillä instrumentaalisilla

¹⁷⁵JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Toverikunnan käsinkirjoitetut
lehdet. Seuralehti 30.10.1883.

¹⁷⁶JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat
26.3.1881.

¹⁷⁷Cederberg 1934, 10-11.

perusteilla. Tällaisia ovat kasarmit, sisäoppilaitokset ja työleirit. Viides ryhmä koostuu laitoksista, jotka on rakennettu maailmasta eristymistä varten, vaikkakin ne usein toimivat myös uskovaisten koulutuskeskuksina. Näitä laitoksia ovat erilaiset luostarit.¹⁷⁸

"Moni seminaarin ulkopuolella oleva piti seminaarielämää ikävänä, kuin luostarielämänä, jossa nuorilta ihmisiltä kiellettiin kaikki ilot ja hovit ja ainoastaan työtä vaadittiin. Tuo oli kuitenkin suuri erehdys. Työtä kyllä oli, mutta toveriseuran hauskuudessa sen suurin paino haihtui ja seminaarissa ei suinkaan puuttunut pieniä kekkeriä ja juhlia."¹⁷⁹ Varsinkin seminaarin omat rakennukset, jotka valmistuivat 1880-luvun alussa herättivät oppilaissa itsessäänkin luostarimaisia tuntemuksia. Valmistuvaa naisseminaaria kuvasi Aleksandra Berglund kotiväelleen "muhkeaksi, 3-kertaiseksi kivirakennukseksi". "Olen iloinen, ettei (se) valmistu minun aikanani, ettei tarvitse sinne mennä. Luulisin, että elämä siellä tulisi 'luostarimaiseksi', ainakin muuria katsoen siltä näyttää."¹⁸⁰

Cygnaeus oli vierailut Tukholman diakonissalaitoksessa ja vieraillessaan aistunut siellä huokuvan rauhan, ilon ja rakkauden. Tämä laitos sijaitsi mäen päällä ja sieltä saatettiin katsoa alaspäin maailmallisen, maallisen elämän menoa. Vastaavaa hän olisi toivonut Jyväskylässäkin tapahtuvan. Harjun avarat näköalat olisivat voineet vaikuttaa avartavammin nuoriin mieliin ja siis pitää ne siveellisyyden tiellä, kaupungissa rehottavan siveettömyyden ja pahan yläpuolella.¹⁸¹ Juha Siltala näkeekin Cygnaeuksen seminaarin luostarinomaisena. Koska oppilaiden siveellisen kasvatuksen pelättiin vaarantuvan, jos he eivät olleet sisäoppilaitoksen opettajien valvonnassa, näkee Siltala heidät luostarisisarina ja -veljinä. Näiden luostarisarten ja -veljien oli valvottava toinen toistaan ja poissaolevan siveellisyydestä vaadittiin todistus. Cygnaeus salli koulusta lähdön vain lähetystyöhön kansan pariin, toisin sanoen opettamaan yhteisen kansan lapsia.¹⁸²

Seminaaria saatettiin verrata luostariin, mikä ei ollutkaan kokonaan vääränlainen vertaus, sillä näillä kahdella, totaalilla laitoksella oli monia samoja piirteitä. Tässä vertailussa käytetty luostari on Reuillyn

¹⁷⁸Goffman 1969, 6.

¹⁷⁹Uno Cygnaeuksen muisto 1910, 131.

¹⁸⁰JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Berglundin kirjeet 5.9.1879.

¹⁸¹Siltala 1999, 229.

¹⁸²Siltala 1999, 233.

diakonissojen yhteisö, joka perustettiin 1800-luvun puolivälissä Pariisiin. Yhteisö oli protestanttisiin kirkkoihin kuuluvien naisten yhteisö, jonka jäsenet sitoutuivat naimattomuuteen, kuuliaisuuteen ja vaatimattomaan elämäntapaan.¹⁸³

Reuillyn yhteisön johtaja oli prior, jonka oli ensimmäisenä määrä edustaa elämänmuotoa, jossa järjestys ja rakkaus kauniisti liittyvät toisiinsa. Hänen tuli koko elämällään kannustaa toisia sisaria kutsumuksensa täyttämiseen. Hänen tuli pyrkiä rauhaan kaikkien kanssa ja välttää mielivaltaisia ratkaisuja. Tästä huolimatta hänen oli oltava luja viedessään läpi asioita, jotka kuuluivat tulla tehdyiksi. Priorin tuli vaalia perinnettä, mikä hänelle oli uskottu. Hänen tuli kestää vastusta ja vaivaa. Hänen tehtäviinsä kuuluivat yhteisön tavanomaiset käytännön työt. Jos hän siirsi jollekin toiselle johtajuuttaan, tuli hänen luottaa näihin, mutta ei jättää näitä yksin.¹⁸⁴

Sekä luostareita että sisäoppilaitoksia johdettiin laitosyhteisölle ominaiseen tapaan. Laitosten toiminnalle oli valmiit säännöt, joiden puitteisissa toimittiin. Yhteisön johtajan rooliin kuului vastuu ja vaivannäkö. Seminaariyhteisön johtajan tuli myös toimia itse ensimmäisenä esimerkkinä niin oppilaille kuin opettajillekin. Hän kannusti oppilaitaan kutsumuksensa täyttämiseen, so. kansakoulun opettajan toimeen. Internaattikoulun johtajan elämän tuli kestää kaikki arvostelu. Yhtenä eettisenä päävaatimuksena oli oikeamielisyys ja sama käsittely kaikille¹⁸⁵. Myös seminaarin johtajan tuli pyrkiä yhteistyöhön muun yhteisön kanssa ja välttää mielivaltaisuutta, vaikka siihen käytännössä ajoittain sortuikin. Johtajan tuli vaalia perinnettä välitettäväksi eteenpäin oppilaiden mukana. Johtajalla oli seminaariyhteisössä viimeisin vastuu. Hän hoiti seminaarin käytännön asiat ja työskenteli yhteistyössä opettajakunnan kanssa. Seminaarissakin johtajalla oli varajohtaja, joka hoiti tämän toimea silloin, kun johtaja oli estynyt.

Luostarissa noviiseihin oli uhrattava huolenpitoa; vanhempien tehtävänä oli ravita lapsia. Yhteisössä kuului viljellä enemmän rohkaisua kuin ojennusta. Opiskelun tuli olla mahdollisimman laaja-alaista, jotta jokainen olisi tullut tietoiseksi siitä, millaisessa maailmassa elettiin. Opetuksessa oli painotettava näköalan avartumista ja todellisuuden tajua.¹⁸⁶

¹⁸³Rakkauden ja järjestyksen elämänmuoto 1997, 11.

¹⁸⁴Rakkauden ja järjestyksen elämänmuoto 1997, 61-63.

¹⁸⁵Kallio 1983, 483.

¹⁸⁶Rakkauden ja järjestyksen elämänmuoto 1997, 64-65.

Seminaarissa puolestaan johtajan ja opettajien oli kasvatettava ja huolehdittava oppilaista. Kasvatuksen perimmäisenä tarkoituksena ei ollut rangaistaminen, vaan rangaistusta käytettiin vain sääntöjen rikkomisesta, eli siitä, että oppilas ei sopeutunut laitoksen elämään. Oppiaineita oli paljon, mikä teki opiskelusta laaja-alaista. Vielä laaja-alaisemmaksi seminaariyhteisön kasvatusta tuli internaatin vapaa-ajan kasvatuksella, mihin kuului tapakasvatusta ja sivistyneen elämän opetusta. Oppilaiden oli siis opittava sivistynyt elämänmuoto, mikä tarkoitti myös heidän näköalansa avartamista. Molemmissa laitoksissa siis kasvatettiin ihmisiä uudenlaiseen elämäntapaan. Elämä yhteisössä oli jatkuvaa oppimista ja henkistä kasvua.

Luostariyhteisön neuvottelukunta, collège, oli sisarten keskuudesta valitsema ryhmä, jonka tuli tukea prioria, kun tämä toi sinne kysymyksiään. Neuvottelukunnan vastuulla oli yhteisölle tärkeiden päätösten ja aloitteiden valmistelu, jotta ne voitiin esitellä neuvostolle (conseil). Yhteisön pohdinnan jälkeen lopullinen vastuu päätöksistä jäi priorille.¹⁸⁷ Seminaariyhteisössä opettajainkokoukset toimivat hieman luostarin neuvottelukunnan tyyliin. Opettajainkokouksissa käsiteltiin yhteisön yhteisiä kysymyksiä, mutta kokousten lopullinen päätäntävalta ja vastuu oli johtajalla. Molemmat laitokset toimivat siis hierarkkisesti. Päätösten tekeminen vaati monta hierarkian tasoa, jossa jokainen yksilö ja elin tiesi paikkansa.

Eräs taso laitoksen hierarkiassa oli luostariyhteisön neuvosto. Luostariyhteisön neuvosto oli kaikkien sisarten vuosittainen kokous, josta kukaan ei saanut jäädä pois. Mitä enemmän yhteisö jakaantui maantieteellisesti, sitä tärkeämpää oli kokoontua säännöllisesti. Neuvoston puheenjohtaja oli prior. Hän huolehti, että jokaisen ajatukset tulivat kuulluiksi ja kuunteli tarkasti, mitä uutta puheenvuoroissa tuli ilmi. Tarpeen tullen neuvosto esitti kantansa edessä olevista ratkaisuista. Neuvoston kokoukseen voitiin kutsua kuka tahansa, jonka tietoja ja arvostelukykyä asioiden käsittelyssä tarvittiin.¹⁸⁸ Seminaariyhteisössä neuvoston kokouksien tapainen tilaisuus oli kansakoulukokous, jossa ratkottiin kansakoulutoimeen ja opetukseen liittyviä kysymyksiä. Kun seminaareja ja kansakouluja perustettiin lisää, oli tarpeellista järjestää tällaisia yhteisiä kokouksia. Myös kansakoulukokouksissa pitivät puheita monet alan asiantuntijat ja tärkeitä kysymyksiä tuotiin esille. Luostariyhteisön neuvoston ja seminaarien kansakoulukokousten

¹⁸⁷Rakkauden ja järjestyksen elämänmuoto 1997, 66-67.

¹⁸⁸Rakkauden ja järjestyksen elämänmuoto 1997, 68-69.

tarkoituksena oli siis toimia laitosten kehittämisen ja hyvinvoinnin puolesta.

Luostariyhteisö levisi maantieteellisesti perustaen sivuyhteisöjä. Yhteisön levitessä maantieteellisesti sama sääntökirja sitoi yhdeksi eri aikoina ja eri paikkakunnilla tapahtuvan toiminnan.¹⁸⁹ Kaikkia Suomen seminaareja sitoi sama asetus ja Jyväskylän seminaarin jälkeen perustetut seminaarit olivat hyvin pitkälti kopioita ensin perustetusta. Vuonna 1880 toimintansa aloittaneen Sortavalan seminaarin rakenne oli kopio 17 vuotta aikaisemmin aloittaneen Jyväskylän seminaarista, mikä oli tähän mennessä ehtinyt jo vakiinnuttaa toimintansa¹⁹⁰.

Luostariyhteisössä noviisit pukeutuivat yhtäläiseen asuun, mikä erotti noviisit, kun he kulkivat yhteisön ulkopuolella. Asun tarkoitus oli osoittaa noviisi yhteisön jäseneksi.¹⁹¹ Seminaariyhteisö halusi myös osoittaa yhteisön jäsenyyttä yhtäläisellä asusteella, mikä seminaarin tapauksessa oli samanlainen lakki merkkeineen. Sillä erotuttiin toisista ja samalla näytettiin kuuluvan yhteen.

Luostarin ja sisäoppilaitoksen samankaltaisuuksista huolimatta niillä oli myös eroja. Seminaari oli selkeästi väliaikainen yhteisö, jossa asukkaat vaihtuivat tiheästi. Pysyvämpiä yhteisön jäseniä olivat henkilökuntaan kuuluneet ja heistä varsinkin ne, jotka työskentelivät seminaarissa parhaimmillaan useita kymmeniä vuosia. Luostarin elämäntapa valittiin useimmiten loppuiksi. Samoin se, että seminaarissa oli erikseen henkilökunta ja asukkaat, oli olennainen ero luostariin, jossa henkilökunta ja asukkaat olivat yksiä ja samoja henkilöitä. Henkilökunta ja asukkaat kah-tiajako puolestaan oli selvä toisessa totaaliseksi luokiteltavassa laitoksessa, vankilassa.

3.3. "Tahdoin olla vapaa enkä orja"

Totaalisten laitosten keskeinen piirre on kolmea elämänpiiriä erottavien esteiden sortuminen. Elämän eri puolet tapahtuvat samassa paikassa ja yhden ainoan auktoriteetin alaisena. Toiseksi jäsenen päivärutiinin jokainen vaihe suoritetaan suuren ryhmän välittömässä seurassa, ja ryhmän jokaista jäsentä kohdellaan samalla tavoin ja vaaditaan tekemään samat asiat

¹⁸⁹Rakkauden ja järjestyksen elämänmuoto 1997, 71.

¹⁹⁰Isosaari 1989, 11.

¹⁹¹Rakkauden ja järjestyksen elämänmuoto 1997, 76.

yhdessä. Kolmanneksi päivärutiinin kaikki vaiheet noudattavat tiukkaa aikataulua, yksi toimi johtaa ennalta määrättyyn aikaan seuraavaan, ja muodollisten sääntöjen järjestelmä ja virkailijakunta on ylhäältä päin määrännyt koko toimintojen sarjan. Lisäksi nämä pakolliset toimet noudattavat yhtä ainoaa rationaalista suunnitelmaa, jonka väitetään toteuttavan laitoksen virallisia päämääriä.¹⁹²

Totaalisten laitosten keskeinen piirre on se, että kokonaisten ihmisryhmien muodostama byrokraattinen organisaatio joutuu käsittelemään monia inhimillisiä tarpeita. Ei myöskään ole varmaa, onko tämä niissä olosuhteissa tarpeellinen tai tehokas sosiaalisen organisaation muoto. Tästä seuraa muutamia tärkeitä seuraamuksia. Kun ihmisiä liikutellaan suurissa ryhmissä, heitä valvovan henkilökunnan päätyönä ei ole ohjaaminen tai ajoittainen tarkastus, vaan pikemminkin silmälläpito. On katsottava, että jokainen tekee sen mihin häntä on selvästi käsketty ja tässä tilanteessa yhden henkilön rikkomusta korostaa muiden näkyvä, jatkuvasti valvottu alistaminen. Totaalisissa laitoksissa perustava kuilu erottaa suuren johdettujen ryhmän, joita voidaan kutsua asukeiksi, ja pienen valvovan henkilökunnan. Asukit asuvat laitoksessa ja heidän yhteytensä maailmaan muurien ulkopuolella ovat rajoitetut.¹⁹³

Ohjesääntöjen määrittelemä elämänrytmi oli laitossyhteisöissä tarkan aikataulun mukainen. Vuonna 1862 otettiin käyttöön Kakolan rangaistusvankila. Edellisen vuoden ohjesääntö määritteli vankilan toimintaa. Siinä annettiin yksityiskohtaisia määräyksiä vankien päiväohjelman, ruokailun, työnteon, opetuksen, kurin sekä terveydenhuollon suhteen. Ohjesääntö määritteli tarkoin vankien päivittäistä elämää, mutta se oli vankilan henkilökuntaa kohtaankin varsin ankara.¹⁹⁴ Päiväjärjestys oli ohjesäännön mukaan ankara. Pimeänä aikana noustiin klo 5.00, valoisana aikana 4.00. Pukeutumisen, siivoamisen ja petauksen jälkeen tehtiin töitä klo kahdeksaan. Rukouksen jälkeen syötiin aamiainen ja klo 9.00 palattiin takaisin työhön. Puoliltapäivän oli ruokailu, minkä jälkeen tehtiin töitä neljästätoista yhdeksäntoista, minkä jälkeen oli taas ruokailu. Tämän jälkeen työsaleissa siivottiin. Nukkumaan käytiin klo 21. Keskiviikko, lauantai ja sunnuntai olivat vähän helpompia päiviä. Tällöin työnteon lomassa oli uskonnonopetusta,

¹⁹²Goffman 1969, 7.

¹⁹³Goffman 1969, 8.

¹⁹⁴Vrt. seminaarin ohjesääntö, seminaariasetus.

kylpemistä, kevyempiä taloustöitä ja sunnuntaina jumalanpalvelus sekä lukemista. Sunnuntaina ei tehty töitä. Sääntöä tottelemattomille annettiin rangaistuksina vapauden menetyksiä, pimeää koppia, ruokarajoituksia, raudoissa pitämistä tai ruumiillista kuritusta.¹⁹⁵

Seminaarilla oli myös tiukka ohjesääntö, jonka mukaan toimittiin. "Yhteisen kansan opettajan ja opettajattaren tulee sekä esimerkillä että opetuksella puhdistavasti ja jalouttavasti vaikuttaa perittyyn tapaan ja kansalliseen ajatus- ja käytöslaatuun. Elannon pitää siis kammiokunnassa oleman sitä laatua, että ei ainoastansa kaikenmoinen säädyttömyys poisteta, vaan myöskin paha tottumus vältetään. Puhtaus ja järjestys ovat siis yhdistettävät kohtuullisuuden ja työnteen kanssa, niin ettei verkallisuus saisi mitään nojaa, eikä nautinnon himo sytykettä ja kiihotusta. ... väkevään juomain nauttiminen, tupakanpolto sekä muu vallaton nautinto kammiokunnassa sitä vähemmin tapahtukoon, kuin se ylimalkaan on oppilaitoksen oppilailta kielletty."¹⁹⁶

Seminaarin työpäivät alkoivat kello "5½ aamulla" ja tästä puolentunnin kuluttua oli huoneet oltava siivottuina ja oppilaat valmiina työhön. Kello kuudesta seitsemään työskenneltiin omassa huoneessa ja nautittiin suuruspala. Seitsemästä kahdeksaan ja kahdeksasta yhdeksään oli luentoja eli tunteja "yhteisten aamurukosten perästä ja viiden tahi kymmenen minuutin väliajoilla". Yhdeksältä nautittiin aamiainen ja kello kymmenestä yhteentoista ja yhdestätoista kahteentoista oli taas luentoja. Kello kahdestatoista yhteen osa oppilaista voimisteli ja osa sai harjoitella soittoa. Muut saivat "oleskella ulko-ilmassa, työtä tehden puutarhassa tahi kaikenlaisia harjoituksia ja leikkiä pitäen". Kello yksi syötiin päivällinen ja kello kahdesta kolmeen osa teki soittoharjoituksia ja muut työskentelivät joko huoneessaan tai ulkona. Kello kolmesta neljään ja neljästä viiteen sekä viidestä kuuteen pidettiin luentoja. Kuudesta seitsemään harjoiteltiin samaan tapaan kuin päivällä kahdestatoista yhteen. Seitsemältä syötiin illallinen, minkä jälkeen oli vapaa-aikaa, kuitenkin niin, "ettei kukaan ilman eri luvatta saa mennä oppilaitoksesta pois". Kello kymmenen pidettiin yhteinen iltarukous, minkä jälkeen käytiin nukkumaan. Maanviljelys- ja taiteellisia harjoituksia sekä naispuolen käsitöitä ja talousaskareita tehtiin kahtena päivänä viikossa neljänä iltapäivän tuntina. Sunnuntaisin ja juhla-

¹⁹⁵Onnela 1992, 62-63.

¹⁹⁶Seminaarin ohjesääntö 1866, 3, 4§.

päivinä käytiin jumalanpalveluksessa tai yhteisessä kotihartaudessa, minkä piti uskonnonopettaja.¹⁹⁷

Laitosyhteisöjen fyysinen ympäristö ja sen mukana sosiaalinen ympäristö olivat myös jokseenkin samantapaiset ja samanlaisia ongelmia esiintyi vankilassa ja sisäoppilaitoksessa. Vuonna 1865 tehdyssä tarkastuksessa Kakolan vankilassa tarkastajat havaitsivat, että vangeilla oli hyvät vuoteet, lämpimiä vaatteita ja miellyttävä sosiaalinen yhteisö. Tarkastajien havaintojen mukaan vankeja ei myöskään rasitettu kahleilla tai raskaalla työllä. Laitoksessa esiintyi sen suljetusta luonteesta huolimatta tavanomaisia paheita, kuten viinanjuontia, kiroilua, korttipelejä ja tupakointia.¹⁹⁸ Seminaarissa voidaan myös katsoa olleen miellyttävä sosiaalinen yhteisö, jos oppilaiden muistelmia on uskominen. Tosin seminaarilaiset kärsivät myös ajoittain liian raskaasta työstä, sillä oppilaat valittivat halkojen hakkuuvelvollisuudesta ja kantamisesta. Oppilaat vapautettiin halkotöistä vasta vuonna 1890. Kalustus oli sisäoppilaitoksessa asiallisen yksinkertainen: rautasängyt, isot vaatekomerot, pesupöydät kannuineen, työpöydät, kirjahyllyt kaappeineen, öljylamput, kynttilänjalat jne.¹⁹⁹ Seminaarissa rehottivat myös paheet tupakoinnista viinanjuontiin. Ne olivat kyllä kiellettyjä, mutta sääntöjä rikottiin varsin usein ja kiinnijäämisestä seurasi rangaistus.²⁰⁰

Kakola valmistui vuonna 1853 ollen ajalleen tyyppillinen hoitolaitosrakennus. Se olisi ulkoasultaan voinut olla lähes mikä tahansa hoitolaitos, esimerkiksi mielisairaala, koulu, kuuromykkäinlaitos tai kasarmi. Laitoksen arkkitehtuuri oli yhteisvankilaidean mukaista. Laitoksessa oli yhteisiä makuu- ja työsaleja, yhteisiä käytävätiloja ja vankien toimesta järjestetty ruokailu.²⁰¹ Seminaarin uudet 1880-luvun alussa valmistuneet rakennukset olivat jyhkeitä punatiilirakennuksia, karun yksinkertaisia ja kasarmimaisia. Uuden seminaarin sijainti oli luonnonkaunis ja terveellinen. Yhteydet sieltä olivat hyvät, sillä kaupunki oli aivan laitoksen vieressä, mutta ei silti häirinnyt seminaarin rauhaa. Seminaarialueelle rakennettiin myös ajan tavan mukai-

¹⁹⁷Seminaarin ohjesääntö 1866, 5, 6, 7§.

¹⁹⁸Onnela 1992, 68.

¹⁹⁹Halila 1963, 148.

²⁰⁰Ks. JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat.; Jyväskylän Jyskyt II, 25.

²⁰¹Onnela 1992, 98-99.

nen tekolampi, Moiris-lampi saarineen ja siltoineen.²⁰² Lampi ja sen ympärillä oleva puisto pehmensivät laitoksen fyysistä ympäristöä ja toivat mukanaan kodikkuuden tuntua. Samoin puuttui seminaarin ympäriltä rangaistuslaitokselle ominainen muuri. Seminaarin 1920-luvun oppilas Toini Ikonen muisteli pääsyttutkintoon saapuessaan ja seminaaria etsiessään nähneensä puiden läpi rivin punatiilirakennuksia ja ajatellessaan näkemäänsä ensin vankilaksi. Hän tuli kuitenkin siihen tulokseen, ettei se ainakaan vankila ollut, kun ympärillä ei ollut muureja tai piikkilankaa. Seuraava ajatus oli, että se olikin juuri seminaari. "Lähempää katsoen ei tiilitaloryhmä niin tuikealle näytäkään."²⁰³

3.4. Patriarkaalisessa yhteisössä

Mielikuvat seminaarista vankilana tai luostarina antavat selvän kuvan siitä, että se oli oma toimiva yksikkönsä, joka oli erillään kaupungista ja jonka mies- ja naispuolet olivat erillään toisistaan. Eristäytyminen turvasi opetusrauhan ja helpotti valvontaa, jonka tarkoituksena oli pitää oppilaat sivistyksen ja siveellisyyden tiellä. Toisaalta laitoksen eristyminen saattoi vaikuttaa oppilaiden käsityksiin maailmasta. Paluu ulkomaailmaan on saattanut tuoda mukanaan järkytyksiä, kun turvallinen seminaari on jätetty taakse. Ulkomaailman elämä ei ollutkaan niin puhtoa kuin se, mihin oli laitoksessa totuttu. Yhteisö oli oppilaiden turvana ja tukena.

Seminaarin yhteisöä voidaan verrata myös statusyhteisöön, mitä esimerkiksi keskiajalla olivat kylä, seurakunta tai kaupunki. Statusyhteisössä toteutuu sosiaalisen ja alueellisen toisiaan vahvistava vuorovaikutus. Tilaratkaisut ovat sosiaalisia ja sosiaaliset ratkaisut tilaan vaikuttavia.²⁰⁴ Seminaari oli siis alueellisestikin rajattu yhteisö, jossa tilaratkaisut vaikuttivat yhteisölliseen elämään ja yhteisö puolestaan tilaratkaisuihin. Sisäoppilaitoksen rakennukset ja niiden tilankäyttö oli järjestettävä yhteisön ja valvonnan mukaiseksi.

Tehdasyhteisöt, joissa työntekijät elivät myös työajan ulkopuolella, olivat tavallisia kaikilla paikkakunnilla, missä suuri työnantaja hallitsi paikkakunnan elämää. Siellä, missä tehdas oli suuri, sen oli itse luotava

²⁰²Halila 1963, 138-140.

²⁰³Ikonen 1951, 14.

²⁰⁴Lehtonen 1990, 97-99.

sosiaalinen ympäristönsä, koska tehtaalaiset eivät voineet sopeutua esimerkiksi käsityöläiskylän puitteisiin. Tehtaan oli huolehdittava yhteiskuntaelämän välttämättömyyksistä, jotka myöhemmin siirtyivät kunnalle, muille yrittäjille tai työntekijöille itselleen. Niinpä esimerkiksi Tampereen tehtaot perustivat asuntoja, kouluja, kirkon, sairaalan, kauppoja, ruokaloita, pankin, seuroja ja yhdistyksiä. Ne järjestivät köyhäinapua ja huveja. Toimintaan liittyivät selvät kasvatukselliset tavoitteet, joilla työntekijät sopeutettiin tehdasmaailmaan.²⁰⁵ Tehdasyhteisön tapaan seminaarilaiset loivat oman kulttuurinsa ja sosiaalisen ympäristönsä, jossa kaikki palvelut tulivat laitoksen puolesta.

Patriarkaalisella hallitsemistavalla oli vankka perinne ja laillinen perustansa. Palkollis- ja elinkeinoasetuksen mukaan isännän oli huolehdittava työntekijöidensä asunnosta, ruoasta, terveydestä, sivistyksestä ja siveydestä. Vuoden 1879 elinkeinoasetuksessa isäntävalta säilyi ankarana. Tehtaot saivat laatia järjestyssääntöjä, joissa työntekijän sakottaminen oli yleistä poissaolon, myöhästymisen, huonon käytöksen tai huonon työn vuoksi. Huonoa käytöstä saattoi olla mm. "ilmeinen niskottelu". Myös välitön erottaminen oli luvallista sääntöjen rikkomisen vuoksi.²⁰⁶ Seminaarissa patriarkaalista valtaa piti johtaja. Laitos huolehti oppilaiden tarpeista ja piti yllä järjestystä yhteisössä ohjesäännöllä.

Tehdasyhteisössä eräs asumisen muoto olivat asuntolat. Tyttötyöntekijöille oli laitos, jossa yhdistyivät "vankila" ja hyväntekeväisyys. Asukkailla oli kova kuri ja samanlaiset vaatteet. Tytöt kävivät päivän työssä, välillä koulussa ja vapaa-aikakin oli ohjattua. Tällöin ommeltiin vaatteita ja luettiin läksyjä.²⁰⁷ Tehtaiden asuntolat toimivat siis samaan tapaan kuin koulujenkin sisäoppilaitokset. Sekä työ- että vapaa-aika olivat ohjattuja. Asuntoloiden ja sisäoppilaitosten asukkaiden koko elämä ja päivärhythmi oli ohjattua ja valvottua, minkä avulla heitä kasvatettiin ja sivistettiin. Ohjausta ja valvontaa sekä rangaistuksia säännönrikkomuksista perusteltiin sillä, että ne tapahtuivat yhteisen hyvän nimissä.

Tehtaan valvovan silmän alla perustettiin apukassoja, mistä muodostuikin työväestön yhteistoiminnan alku. Tehdas tavallaan pakotti työläiset "oma-apuliikkeen" perustamiseen ja kasvatti tälläkin tavalla työnte-

²⁰⁵Haapala 1986, 60-62.

²⁰⁶Haapala 1986, 62-63.

²⁰⁷Haapala 1986, 65-66.

kijöitä.²⁰⁸ Seminaarin miesoppilaisseura perusti oman vippikassan, josta oppilaat pystyivät tarvittaessa lainaamaan pieniä summia.²⁰⁹

Työntekijöille järjestettiin myös juhlia ja retkiä kestätyksineen. Merkkipäivinä työväki muisti patruunaa lauluilla ja lahjoilla. Tehtaalaisilla oli myös yhteistä sivistyksellistä toimintaa, kuten kirjastoja, soittokuntia, laulukuoroja ja näytelmäseuroja, joiden esityksistä tuli uusia vapaa-ajanviettomuotoja. Ennen 1890-lukua keskeisenä innoittajana oli suomalaisuus, sillä suomen kielen puolustaminen nähtiin työmiehen puolustamisena.²¹⁰ Seminaarilaisten juhlia ja retkiä ja niihin liittyviä laulukuoroja ja näytelmiä käsitellään seuraavassa pääluvussa, samoin suomen kielen merkitystä seminaarissa ja seminaarikasvatuksessa. Johtajan ja opettajakunnan muistaminen merkkipäivinä on jo ollut käsitellyssä aiemmissa kappaleissa.

3.5. Kivulloisuus ja kuolema uhkana yhteisölle

Nälkä, kulkutaudit ja sosiaalinen takapajuisuus olivat suurimpia syitä suuriin kuolleisuuslukuihin 1800-luvulla. Lääketieteen alalla tapahtui kehitystä ja erikoistumista 1800-luvun loppupuolella, mikä merkitsi suurta edistystä lääkärikoulutukselle ja sairaanhoidolle.²¹¹ Lääketieteen kehittymättömyys näkyi myös sivistyneistön piirissä. Kuolemantapaukset ja vaikeat sairaudet eivät olleet epätavallisia ilmiöitä myöskään seminaarin piirissä. Monet niin oppilaista kuin opettajistakin kärsivät jostakin taudista. Keuhkoihin liittyvät sairaudet lienevät olleet tavallisimpia. Kaupungeissa oli kaupunginlääkäreitä ja piirilääkärit alkoivat vaihtua vuodesta 1883 lähtien kunnanlääkäreiksi²¹². Seminaari osoitti lääkäriasiassakin eristynyttä yhteisöllisyyttä, koska sillä oli oma lääkäri, musiikin opettaja E.A. Hagfors.

Tohtori Hagfors hoiti siis seminaarin sairaustapaukset ja kävi joskus kaupungillakin sitomassa haavoittuneita seminaarilaisia tai seminaa-

²⁰⁸Haapala 1986, 68.

²⁰⁹Ks. JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat.

²¹⁰Haapala 1986, 70-73.

²¹¹Pesonen 1980, 6-9.

²¹²Pesonen 1980, 258, 264.

rilaisten aiheuttamia haavoja²¹³. Sairaudet saattoivat haitata opiskelua siinä määrin, että oppilaat saivat vapautuksia joistakin tunneista sairautensa takia, kuten J.H. Erkkö vapautettiin laulutunneista heikon rintansa takia²¹⁴. Samoin oppilaat joutuivat joskus eroamaan laitoksesta "kivulloisuutensa" takia²¹⁵. Kuolemantapauksiakin sattui. Jos kuolema korjasi sisäoppilaan, vapautui jollekin ulko-oppilaalle paikka.²¹⁶ Kivulloisuus ja kuolema pitivät siis yhteisön jäsenten vaihtuvuudesta huolen.

Vuoden 1879 lopulla seminaarissa saatiin käsiteltäväksi mielisairaustapaus. Eräs kolmannen luokan oppilas oli ollut humalassa ja uhannut isäntää, emäntää ja heidän palkollisiaan veitsellä. Tapauksen jälkeen oppilas lepäsi huoneessaan ja puhui sekavia. Tohtori Hagfors oli tutkinut ja lääkinnyt oppilasta ja tämän opiskelutoverit olivat vahtineet häntä vuorokaudet ympäri, koska tämä oli vieläkin "sekava päästänsä". Opettajakunta oli saanut tiedon, että oppilas oli ollut ennenkin "mielen sairasma", joten hänestä ei ollut "toivoa kansakoululle". Päätettiin, että johtajan oli ilmoitettava oppilaalle varovasti sopivan tilaisuuden tullen erosta.²¹⁷

Fyysinen kasvatus oli sisäoppilaitoksessa tärkeää. Päivätyön jälkeen liikunta virkistymisen takia oli olennaista, koska internaatissa ei ollut kotoisia puuhia, joten liikunta toimi vapaa-ajan viihdykkeenä puuhastelun sijaan. Cygnaeuksen seminaarissa oli ohjelmassa ilta- ja aamu-uinti.²¹⁸ Cygnaeus oli jo Sveitsissä alppituulien keskellä saanut kimmokkeen kylpyihin. Ruumiinharjoitukset, dieetit ja kylmät kylvyt tuntuivat pelastaneen hänet itsensä sairaudelta, mikä tarkoitti, että se olisi hyväksi muillekin.²¹⁹ Uinti oli 1800-luvun mittaan yleistynyt sivistyneistön keskuudessa. Uiminen oli liikuntaa tarjoavaa kylpemistä ja siten myös hyvä lääke esimerkiksi ruoansu-

²¹³Ks. esim. JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 27.9.1875.

²¹⁴Jukola 1930, 49-50.

²¹⁵Ks. esim. JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 15.1.1877.

²¹⁶Ks. esim. JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 20.1.1888, 18.8.1888.

²¹⁷JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 15.12., 17.12., 20.12.1879.

²¹⁸Kallio 1983, 11.

²¹⁹Siltala 1999, 221.

latukseen ja rauhalliseen uneen.²²⁰ Johtaja Cygnaeus teki jopa aloitteen kylmävesihoitokurssin järjestämisestä seminaarin oppilaille. Cygnaeus perusteli aloitettaan sillä, että naispuoliset seminaarilaiset, joilla oli tilaisuus kylmävesihoitoon, pysyivät terveempinä kuin miespuoliset, joilla tätä tilaisuutta ei ollut: kylmävesihoidolla täytyi siis olla vaikutusta terveenä pysymiseen. Lääkintäkollegio huomautti, että vuonna 1866 annetut määräykset edellyttivät, että "populäärianatomian", fysiologian ja lasten ruokailun opettajan on levitettävä tietoa kehon kehityksestä ja sen tarkoituksenmukaisesta hoidosta sekä terveiden että sairaiden kohdalla. Siis samalla, kun seminaarissa opetettiin yleistä terveydenhoitoa, voitaisiin opetukseen sisällyttää yleiset perusteet veden käytöstä. Erityisen kylmävesihoitokurssin järjestämistä kollegio ei pitänyt aiheellisena.²²¹

Kuten edellä mainittiin olivat rinta- ja keuhkovaivat oppilaiden, kuten muidenkin kansalaisten keskuudessa tavallisia 1800-luvulla. Vesihoito sai kannatusta sairauksien parantajana 1800-luvulla Suomessa. Suosittuja terveyslähteitä oli mm. Naantalissa ja Turun Kupittaalla. Vesi toimi hoitajana kylvyissä ja juomana.²²² Sairaat oppilaat käyttivät hyväkseen vesihoitoa. Johtaja Leinberg oli myös myönteinen vesihoitoajatukselle ja ohjasi oppilaitaan kylpemään. Kiitollinen oppilas Oskari Ahti kirjoitti vesihoidoistaan Heinolassa johtaja Leinbergille kesällä 1893: "...Hyvästi on kylpeminen vaikuttanut ainaki tähän asti...Minut on määrätty syömään kuusi kertaa päivässä ja väliajat istumaan lähellä kaupunkia olevalla harjulla. Asuntoni akkunaa määrättiin pitämään auki myös maatesaki. Saan sillä tavalla tottua siihen terveyttä edistävään tapaan ja sitte saatan sitä noudattaa aina..."²²³ Seuraavalla viikolla hän jatkoi: "Yskäni on melkein hävinnyt ja ruumiin paino lisääntyy yhä..."²²⁴ Kolmannella viikolla tuli uusi kirje, jossa oppilas Ahti kertoo: "...Viime tiistaina laitoksen lääkäri tarkasti minun rintani perin pohjin ja sanoi, että se on tuntuvasti käynyt selkeäksi...Se rintataudin alku, jonka hän tullessani tänne minulla huomasi olevan, näyttää menevän

²²⁰Heikkinen 1991, 92.

²²¹Pesonen 1980, 304-305.

²²²Pesonen 1980, 300-301.

²²³JyMA. K.G. Leinbergin kirjekokoelma. K.G. Leinbergille saapuneet kirjeet. O. Ahti 28.6.1893.

²²⁴JyMA. K.G. Leinbergin kirjekokoelma. K.G. Leinbergille saapuneet kirjeet. O. Ahti 4.7.1893.

takaisin...²²⁵

1800-luvun mittaan myös voimistelu liikuntamuotona alkoi yleistyä ylioppilaiden esimerkistä. Yliopistosta voimistelu levisi oppikouluihin ja yksityisiin kouluihin.²²⁶ Seminaarin toiminnan alkaessa voimistelu oli jo luonnollinen osa opetusta, joten siitä tuli osa myös kansakoulujen opetusta. Porvarillistuminen toi mukanaan lisääntyvän puhtaanapidon, jolla rajattiin fyysinen ja sosiaalinen, itse ja muut. Puhtaus, siisteys ja järjestys juurrutettiin opettajien elävällä esimerkillä, mikä nähtiin tehokkaammaksi kuin sanat.²²⁷ Terveysten ylläpitoon ja hygieniaan alettiin siis vähitellen kiinnittää huomiota ja sairaudet vähenivät tämän myötä. Sairaanhoidon oli seminaarisessa ajan olosuhteisiin nähden hyvällä mallilla, olihan laitoksella oma lääkärisää. Lääketieteen ollessa vielä suhteellisen kehittymätöntä olivat kuolemantapaukset kuitenkin varsin yleisiä, samoin kuin erilaiset rintasairaudet, jotka saattoivat johtaa kuolemaan. Vedessä nähtiin parantavia voimia, mikä oli osittain tottakin, koska kylpeminen paransi hygieniaa ja runsas veden nauttiminen oli elimistölle terveellistä. Vesihoitoon liittyivät myös ruokavalio, raitis ilma ja säännöllinen elämänrytmi sekä runsas uni, mitkä luonnollisesti osaltaan auttoivat terveyden ylläpitämisessä.

4. "JUOTIIN TEEVETTÄ... JA LOPUKSI LAULETTIIN MAAMME SEKAÄÄNISESTI"

4.1. Arki muokattiin juhla-ajaksi

Juhlaan kuului laaja tapakäyttäytymisen alue, jolla korostettiin eroa arjesta. Juhla voidaan käsittää symbolikieleksi, jonka avulla selvennetään ja täsmennetään sen keskeistapahtuman merkitystä. Juhlakäyttäytymistä säätelivät tavat ja normit, joiden alkuperästä ja asettajasta ei ollut tietoa. Juhlissa ihmisten kokema yhteisyys ja vuorovaikutus intensiivistyivät. Arki muokattiin juhla-ajaksi perinteellisin tavoin, esimerkiksi ympäristön koristelulla, sallimalla huvittelu tai kestityksen valmistamisella. Juhlapäivänä voitiin sallia toisenlaista käyttäytymistä kuin arkena, mikä näkyi seminaarilaistenkin juhlissa. Viihdyttäminen oli yksi kansanperinteen keskeisistä tehtävistä.

²²⁵JyMA. K.G. Leinbergin kirjekokoelma. K.G. Leinbergille saapuneet kirjeet. O. Ahti 13.7.1893.

²²⁶Heikkinen 1991, 119-129.

²²⁷Hänninen 1994, 166.

Perinnäinen esitys, kertomus tai laulu voi siirtää kuulijat mielikuvitusmaailmaan ja katkaista arjen.²²⁸

Juhlia ja merkkipäiviä juhlittiin maatalousyhteiskunnassa satovuoden kierron mukaan. Uusi kaupunkilähtöinen elämäntapa alkoi siirtyä maaseudulle kansanopetuksen, tiedonvälityksen ja kaupunkikävijöiden mukana. Perinteisen kyläyhteisön sijaan juhlaperinteiden ylläpitäjäksi tuli perhe. Toisaalta juhlakulttuurin ylläpitäjinä toimivat myös viralliset organisaatiot, kuten kansakoululaitos ja valtiovalta sekä yhdistykset ja järjestöt.²²⁹ Seminaari siis toimi näin ollen juhlaperinteen välittäjänä, joka välitti tulevien opettajiensa kautta perinteitä kansakouluihin ja tätä kautta maalaisyhteisöön. Juhlien perhekeskeisyys näkyi myös seminaarissa, joka oli varsin tiivis yhteisö ja jossa sisar ja veli -nimitykset olivat käytössä ja josta Cygnaeus oli halunnutkin yhden suuren perheen. Toisaalta seminaariyhteisö saattoi laajuudessaan olla enemmän perinteisen kyläyhteisön kaltainen.

4.2. "Siis samalla tavalla kuin ennenkin" - Perinteisten juhlien viettoa

Joulu oli uuden kaupunkilaisen perinteen mukaan perheen juhla. Seminaarissakin vietettiin joulua, vaikka osa oppilaista lähtikin kotipuoleensa joulunviettoon. Joululupa (joululoma) aloitettiin aina muutamaa päivää ennen joulua ja se jatkui pitkälle tammikuun puolelle. Vuonna 1869 joululupa aloitettiin 20.12. yhteisellä rukouksella ja koulunkäynti päätettiin aloittaa taas tammikuun 10. päivä, mutta koska kaupungissa oli talvimarkkinat 11. ja 12. päivä tammikuuta, jolloin oppilaat saivat markkinalupaa, alkoi koulu vasta 13. päivä.²³⁰ Miesoppilaat järjestivät miespuolen juhlasalissa joulujuhlat. Näin tapahtui myös vuonna 1881, jolloin miesoppilaisseuran kokouksessa päätettiin pitää joululuvalla kemut, joihin kutsuttaisiin opettajat ja myös naiset, "siis samalla tavalla kuin ennenkin".²³¹

Joulukuusi sopi ajan sisustustyyliin, jossa arvostettiin rihkamaa ja tilpehööriä. Kuusta voitiin koristaa kiiltävillä ja välkkyvillä helyillä ja kyntti-

²²⁸Virtanen 1988, 126-136.

²²⁹Karjalainen & al. 1989, 11-12; Karjalainen 1995, 137.

²³⁰JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 12.11.1869.

²³¹JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 17.12.1881.

löillä. Vanhinta kuusen koristelua edustivat punaposkiset omenat ja piparkakut.²³² Kansan pariin talonpoikaistupiin joulukuusi löysi tiensä yleisemmin vasta 1870- ja 1880-luvuilla.²³³ Seminaarissa joulukuusi oli tärkeä joulun tunnelman luoja. Emanuel Tammisellekin se oli ainoa muistikuva seminaarin joulusta muistelmissaan: "Joululomat vietin seminaarissa. Niistä ei ole jäänyt mieleeni mitään mainittavaa muuta kuin joulukuusi, jonka ääressä aattoilta kului."²³⁴

Seminaarin naisoppilas Aleksandra Berglund kuvaa seminaarin joulua monisanaisemmin. Hänen mukaansa jouluaattona oli kiirettä ja hyörimistä. Joulukuusi koristettiin miespuolella ja illalla kello kuusi tytöt menivät miespuolelle suureen voimistelusaliiin, jossa oli joulukuusi koristuksineen, makeisineen ja kynttilöineen. Muiden koristeiden joukossa olivat sanat: Jeesus on syntynyt. Tytöt istuivat toisella ja pojat toisella puolella salia. Juhlassa tarjoiltiin teetä, pidettiin pieni puhe, lausuttiin runo ja laulettiin hengellisiä lauluja. Kuusesta kerättiin koristuksia ja ylhäällä olevia hamutessaan oppilaat kaatoivat koko kuusen. Kuusen kaataminen koristeita kurkottaessa herätti Aleksandra Berglundissa paheksuntaa. Eihän moinen käytös ollut kovin sivistynyttä. Rukouksen jälkeen tytöt siirtyivät naisosastolle illalliselle, jonka jälkeen siirryttiin luokkaan joululahjoja "heittämään". Joulupäivän aamuna saatiin kaksi kupillista kahvia ja suuri vehnäpulla. Joulupäivän iltana kaikki tytöt olivat juomassa teetä luokassa, jossa oli nähtävänä kirjallisuutta, muotokuvia ja pelejä. Siellä laulettiin ja luettiin. Seuraavana vuonna Berglund kirjoittaa: "Kaikki joulun viettämis tempuat ja toimet olivat ihan samat kuin viime vuonna, niin että ulkoa pilkusta pilkkuun luulen osaavani seminaarin Joulun."²³⁵

Vuoden 1871 jouluna 3. joulupäivän iltana johtaja pyysi naiset miespuolelle, jossa oli sommiteltu muutamia kuvaelmia Kalevalasta. Pojat toivat sisään seminaarin upeaksi maalatun suuren paloruiskun, jota tervehdittiin yleisellä naurulla. Illan kunniaksi laulettiin, suurimmaksi osaksi ruotsalaisia lauluja ja voimistelusalissa pyörähdeltiin rinkitanssia. Jotkut oppilaista olivat luvanneet suomentaa laulut ja yksi laulu oli jo opittu suomeksikin.²³⁶

²³²Karjalainen & al. 1989, 238, 241.

²³³Vilkuna 1981, 340.

²³⁴JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Tamminen, Muistelmia, 1935.

²³⁵JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Berglundin kirjeet 29.12.1877, 10.1.1879.

²³⁶Jyskyjen seminaari 1963, 46.

Onnia Durchman kirjoitti sisarelleen seminaarin joulunvietosta vuonna 1884. "Miespuolella oli tavallisuuden mukaan joulukuusi ja siellä oli opettajat ja oppilaat. Et usko kuinka se juhlasali näytti kauniille, kun ulkoa katsoi; se oli kuin liekissä koko rakennus. Siellä juotiin teetä ja laulettiin. Jouluilta olimme Tädin luona teetä juomassa kaikki oppilaat ja nuuskarsia oli myötä. Kun rupesi nukkuttamaan, otettiin priisit ja heti aivastamaan, kyllä uni meni, mutta paljon sitä sai nenääkin puristaa, ettei kovin aivastuttaisi."²³⁷

Laskiaissunnuntai sijoittuu kalenterissa seitsemän viikkoa ennen pääsiäistä. Sunnuntaita tärkeämpi on ollut kuitenkin laskiaistiistai, jolloin laskeudutaan paastoon katolisen ja ortodoksisen perinteen mukaan.²³⁸ Laskiaisena laskettiin mäessä pitkiä pellavia ja hamppua. Samoin rekiajelut kuuluivat laskiaiseen. Laskiaisen luisteluperinne alkoi 1860-luvulla Helsingissä.²³⁹ Seminaarissakin tuli jo varhain tavaksi viettää laskiaista lauluin ja mäenlaskuin harjun rinteillä. Laskiaiseen kuuluivat myös seminaarin kahvikestit.²⁴⁰ Laskiaisena pyörähdeltiin lisäksi piiriä voimistelusalissa.²⁴¹

Pääsiäinen on kristillisistä juhlista vanhin. Tällöin päästiin paastosta ja Kristus pääsi haudasta sekä israelilaiset pääsivät Egyptin vankeudesta.²⁴² Seminaarissa vietettiin juhlan kunniaksi pääsiäislupaa. Vuonna 1878 pääsiäislupa kesti kuusi päivää.²⁴³ Onnia Durchman kuvasi vuoden 1883 pääsiäisen viettoa seminaarissa sisarelleen kirjeitse. "Pitkänäperjantaina olimme Tätilässä (johtajatar Lydeckenin luona) eftermiddags (iltapäivä)-kahvella koko internaatti. Ja illalla jälkeen illallisen kokoonnuimme III:lle luokalle, myös Neiti Lydecken ja mallikoulun johtajatar. Ensin veisattiin virsi, sitten luettiin Hänen hautaamisestaan y.m. Lauoimme Sanksin ja matkalauluja ja viimeksi virren 252. Neiti Lydecken soitti harmoniolla, joka oli nostettu luokkaan. Ensimmäisenä Pääsiäispäivänä

²³⁷Durchman-Kokko 1963, 71, 73.

²³⁸Karjalainen & al. 1989, 51.

²³⁹Karjalainen & al. 1989, 57-59.

²⁴⁰Halila 1963, 154-155.

²⁴¹Auer & Viljanen 1983, 22.

²⁴²Vilkuna 1981, 74-75.

²⁴³JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Berglundin kirjeet 22.4.1878.

olimme kutsutut Tätilään teeveelle kaikki ulko-oppilaatkin. Siellä oli hyvin hauskaa ylimalkaan mitä voi toivoakin. Siellä laulettiin ja praatattiin ja naurettiin ja kuvia katseltiin y.m. Viimeksi Täti luki yhden lu'un: Rauha olkoon teille."²⁴⁴ Pääsiäisenä saatettiin järjestää myös maksullisia yleisönäytelmiä, joihin hankittiin kirjakaupasta lippuja ja ilmoituksia.²⁴⁵

Uusi vuosi kuuluu myös kirkkovuoden merkkipäiviin Jeesuksen ympärileikkauksen ja nimensaannin juhlanä, mutta sen uskonnollinen sisältö on jäänyt maallisen vuoden vaihtumisen varjoon.²⁴⁶ Vuoden 1877 viimeisenä päivänä olivat naisoppilaat kokoontuneet ensimmäiselle luokalle, missä oli myös joulukuusi. Siellä juotiin teetä, "heitettiin uuden vuoden lahjoja" ja huviteltiin niin, että aika kului ja kello löi kaksitoista. Vuoden vaihtumisesta seurasi hälinä, kun oppilaat toivottivat toisilleen hyvää uutta vuotta. Samana iltana näyteltiin kuvaelma vuodenvaihteesta. Uuden vuoden aamuna naisoppilaat kävivät toivottamassa johtajattarelle hyvää uutta vuotta ja saivat samalla kahvit. Myös uudenvuodenpäivän iltana näyteltiin näytelmä, joka oli johdettu kertomuksesta nimeltä Vanha koivu.²⁴⁷

Vuosien 1883 ja 1884 vaihteessa juhlittiin uuden vuoden aattoa naispuolella ruokasalissa, jossa juotiin teetä, valettiin tinoja, laulettiin, leikittiin, saatiin lahjoja ja esitettiin myös pieni näytelmä. Kahdentoista jälkeen yöllä tuli valkoisiin puettuja tyttöjä toivottamaan hyvää uutta vuotta ja laulamaan naispuolelle. Aamulla lähdettiin jo aikaisin kulkemaan ensin johtajattaren luo ja sitten muualle laulamaan. Yhteensä oppilaat kävivät seitsemässä paikassa ja kahvia tarjoihin laulaville naisoppilaille.²⁴⁸ Miespuolella uuden vuoden juhlinta saattoi olla riehakkaampakin. Vuoden 1871 vaihteessa olivat miesoppilaat Favén ja Waltonen nauttineet pullon punssia puoliksi. Tästä miehet ilmoittivat tullessa hieman tavallista rohkeammiksi, mutteivät juovuksiin.²⁴⁹ Uuden vuoden aika oli joululupaa, mutta oppilaita koskivat samat säännöt seminaarissa kuin kouluaikanakin ja sääntöjen

²⁴⁴Durchman-Kokko 1963, 69.

²⁴⁵JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 20.1.1883.

²⁴⁶Karjalainen & al. 1989, 20.

²⁴⁷JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Berglundin kirjeet 2.1.1878.

²⁴⁸Durchman-Kokko 1963, 70-71.

²⁴⁹JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 23.1.1871.

mukaan väkevien juomien nauttiminen oli kiellettyä.²⁵⁰

Vappu on perinteinen kevään ja kesän tulon juhla. 1800-luvulla innokkaimpia juhlijoita olivat ylioppilaat, joiden juhlintaan on kuulunut alusta lähtien runsas alkoholin käyttö. Malli tähän oli saatu Ruotsista.²⁵¹ Seminaarin naisosasto pystytti toukokuun ensimmäisenä leikkikentälle vapputan-
gon²⁵² ja koko seminaari kokoontui harjulle laulamaan keväälle.²⁵³ Vuoden 1872 vapunpäivänä oli kaunis ja lämmin ilma, joka "viehätti ihmisiä olemaan enimmäkseen ulkona". Seminaarilaiset kulkivat kulkueessa, jossa miesoppi-
laat kantoivat kukilla ja nauhoilla koristettua "vappuriukua" tai "Mairiukua", kuten sanomalehti Keski-Suomi sitä nimitti. Kulkueen edessä kulkivat laulajat ja seminaarin valkoinen silkkilippu liehui. Kulkue käveli Vaasantietä Syrjälän tasangolle, johon vappuriuku pystytettiin laulaen ja hurraten. Sitten asetuttiin sen ympärille suureen rinkiin. Naisoppilaat keittivät kahvia, jonka jälkeen juostiin hippaa ja leskeä sekä heitettiin palloa.²⁵⁴ Tämä perinne lienee keskieuropalainen ja Ruotsin kautta Suomeen tullut majstång. Joillakin paikoin pystytellään juhannussalkoja toukokuun sijaan.

4.3. "Pysy Suomessa Pyhänä"

"...että tuleva toimenne runsaasti edistäisi Jumalan kunniaa ja kalliin Isänmaamme parasta ja että se paljon menestyttäisi Suomen kansan, oman kansanne, valistusta sekä itsellenekin saattaisi runsaan ja totisen tyytymyksen."²⁵⁵

Suomessa oli Snellmanin ajatuksista vähitellen kehittynyt fennomania ja kansallisuustunne, jossa kantavana ajatuksena oli, että kansakuntaa koossa pitävä elementti oli kansallisuus. Kansallisuuden sisältönä oli historian vaiheiden yhteydessä kehittynyt tiedonsisällisyys, uskomukset, oikeuskäsitys ja tavat, mutta tämän kaiken mahdollistaa kieli, joka oli kansallisuuden ja kansakunnan olemassaolon sekä kansakunnan

²⁵⁰JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Tamminen, Muistelmia, 1935.

²⁵¹Karjalainen & al. 1989, 113-117.

²⁵²Halila 1963, 155.

²⁵³Ramstedt 1963, 41.

²⁵⁴Keski-Suomi 4.5.1872; Ramstedt 1963, 48-49.

²⁵⁵Leinbergin puhe valmistuville, Keski-Suomi 25.6.1878.

jatkuvan kehittymisen ehto. Siispä sivistyneistön oli omaksuttava suomen kieli, jotta kansakunta ei lakkaisi olemassaoloon, tai ylipäätään saavuttaisi olemassaolon. Snellman painotti myös kansansivistyksen tärkeyttä.²⁵⁶ Kansanrunouden ja kansan ihannointi olivat aatepohja, jolta nousi varsinaisen ensimmäinen fennomania. Nationalistisena liikkeenä fennomania loi pohjan kansalliselle identiteetille, löysi suomalaisen tradition, tutki juurensa ja rakensi menneisyytensä. Fennomania rakensi koulu- ja kasvatustajärjestelmän ja kulttuurin symbolit, mytologiansa ja kulttinsa.²⁵⁷ Suomi kuului 1800-luvun Euroopan kartalla niihin kansallisuusliikkeisiin, joissa identiteettiä määräävänä tekijänä olivat historia, kulttuuriperinne, kansallisfilosofia ja lähtökohtana historiallisen, ei niinkään poliittisen kansan ideaali.²⁵⁸

Kansallisuus oli Snellmanille erityinen muoto, jossa yleisinhimillinen kulttuuri/sivilisaatio tietyn kansakunnan piirissä ilmeni. Snellman näki tärkeäksi sen, että Suomessa päästäisiin muualla, sivistyneessä maailmassa, saavutetulle tasolle. Kansallisuuden siis muodosti "kansan sosiaalinen elämä", joka sai ilmauksensa "perheessä, kansalaisyhteiskunnassa, sen ulos- ja sisäänpäin suuntautuvassa valtiollisessa toiminnassa, sen tieteellisessä, kaunokirjallisessa ja taiteellisessa tuotannossa ja nautinnossa".²⁵⁹ Tätä kulttuuria ja sivilisaatiota luotiin autonomisessa Suomessa ja kansan sivistämisellä pyrittiin kansakunnan eheyttämiseen. Ensimmäiseksi paikkansa kansallisuuden perusteella määritteli sivistyneistö. Suomalaisuus näyttyi paikallisella tasolla koko väestön yhteisiä etuja koskevana luonnollisena tilana, ei poliittisena asiana.²⁶⁰

Kansallishenki näkyi vahvasti seminaarin toiminnassa. Yhtenä merkittävänä kansallishengen ilmentäjänä olivat seminaarissa vietettävät kansallishenkiset juhlat, joita käsitellään erikseen juhla- ja perinneluvussa. Opetus oli suomenkielistä, vaikka osa opettajista puhuikin ruotsia äidinkielenään. Esimerkiksi lehtori Olai Wallinilla oli kotikielenä ruotsi, mutta Wallinit kasvattivat lapsensa suomenkielisiksi²⁶¹. Kielenvaihdos perustui yksilölliseen

²⁵⁶Ruutu 1983, 88; Liikanen 1995, 124-128.

²⁵⁷Sihvo 1989, 431, 433.

²⁵⁸Sihvo 1989, 351-352.

²⁵⁹Manninen 1989, 59-60.

²⁶⁰Alapuro 1995, 83-84.

²⁶¹Jutikkala 1989, 272.

harkintaan ja vaati vahvoja ideologisia vaikuttimia²⁶². Seminaarissa oltiin ankarasti "suomikiihkoisia" oppilaiden kesken. Suomalaista kirjallisuutta harrastettiin ja miesoppilaisseurassa esitettiin kansallishenkisiä runoja ja näytelmiä.²⁶³ Miesoppilaisseurassa lausutut runot olivat usein ylevän kansallishenkisiä, kuten Runebergin Vänrikki Stool ja Lönnrotin runot.²⁶⁴ Suomalaisuudesta käytiin seurassa myös keskusteluja²⁶⁵.

Myös naisseminaarissa, missä alkuaikojen oppilasemmistö oli ruotsinkielistä, kansallishenkisyys oli vahvasti esillä. Lucina Hagman muistelee päätöstään siirtyä käyttämään ainoastaan suomen kieltä, koska hänen puheelleen "vaasalaisten laululle" oltiin aina naurettu. Päätökseen murtaa ruotsin kielen valta seminaarissa yhtyi heti monta muutakin tyttöä.²⁶⁶ Nimien suomentaminen oli myös tavallista. Emanuel Tamminen muutti nimensä seminaarissa ollessaan Ekqvististä Tammiseksi. Samoin tekivät monet muut, kuten Olli Vuorinen (Berg) ja Juho Gustaf Oksa (Enqvist).²⁶⁷ Kielellinen ja kulttuurinen yhtenäisyys olivat tarpeen kansallisen itsetunnon luomiseksi ruotsinkielisen kulttuurin valta-asemaa vastaan ja maa aseman vahvistamiseksi keisarikunnan osana. Fennomania oli valtion kansalaisuskonnon ja kansallisen vapautusliikkeen sekoitus. Siinä oli pyrkimystä voimistaa valtiota, josta eliitin asema riippui, ja pyrkimystä samastua kansaan ja asettua sen rinnalle "vieraskielistä" yläluokkaa vastaan.²⁶⁸

Euroopassa kanonisoitiin 1800-luvun alussa myös kirjallisia suuruuksia kansallissankareiksi. Suomessa Runeberg, Lönnrot ja Snellman olivat jo varhain palvonnan kohteina. Kanonisointi tapahtui jo heidän elinajanaan. Jo Snellmanin täyttäessä viisikymmentä vuotta vuonna 1856 oli Fredrik Cygnaeus innostanut ylioppilaita kokoamaan varoja Runebergin,

²⁶²Jutikkala 1989, 270-271.

²⁶³Killinen 1913, 8.

²⁶⁴JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 16.4.1870, 23.3.1870.

²⁶⁵JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 6.9.1873.

²⁶⁶Hagman 1913, 27.

²⁶⁷JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Tamminen, Muistelmia, 1935; Jyväskylän seminaari 1937, 229, 558.

²⁶⁸Alapuro & Stenius 1989, 14.

Lönnotin ja Snellmanin rintakuvia varten.²⁶⁹ Jyväskylän seminaarissa johtaja Leinberg ehdotti opettajille vuonna 1870 Porthanin, Lönnotin ja Runebergin "gipsisten" muotokuvien hankkimista laitoksen varoilla.²⁷⁰ Kansallissankareiden kunnioitus oli erityisen voimakasta seminaarissa, joka kasvatti tulevia opettajia viemään laitoksessa omaksuttuja arvoja eteenpäin kansan keskuuteen opettaessaan. Lehtori Länkelän puheen lopetus Elias Lönnotin 80-vuotisjuhlassa kuvaa kansallissankarien palvontaa seminaarissa ja yhteiskunnassa:

"Tätä vaatimatonta, alttiiksi antavaa isänmaallisen miehen esikuvaa me sen tähden yksimielisesti ja hartaasti kiitämme ja kunnioitamme kaikesta siitä hyvästä, jalosta, korkeasta, mitä hän meille antanut on ja yhdistymme Jumalan nöyrään kiitokseen, että hän isänmaallemme semmoisen lapsen lahjoitti, että hän on häntä voimallisella ja isällisellä kädellä suojellut hänen elämänsä monissa vaivoissa, puutteissa ja että hän on hänen voimiansa ylläpitänyt ja vielä ylläpitää, voidakseen täyttää hänelle uskotuita elämän tehtäviä."²⁷¹

Koko autonomian ajan ensimmäiseen puolivuosisataisjaksoon 1809 - 1860 sopii kansallisromantiikan nimitys, esiromantikko Porthanista Lönnotiin, Runebergiin ja Snellmaniin. Tätä seurasi realismin esiintulo kirjallisuudessa, mutta seminaarissa kansallisromanttiset tekstit kaikuivat vielä 1870- ja 1880-luvuillakin.²⁷² Tämä kuvaa hyvin seminaaria perinteitä kunnioittavana ja konservatiivisena laitoksena.

Kansallissankarikultin lisäksi oli julkisia rituaaleja, joissa kansallistunne ja kansallisuus pääsivät esille. Hyvänä esimerkkinä tästä oli seminaarissa vuonna 1866 käyttöön otettu lippu, ylioppilaiden mallin mukaisesti, missä oli kuvattuna kuusen havuin koristeltu kantele. Kanteleen ympärillä oli teksti "Pysy Suomessa Pyhänä", mikä oli suora lainaus Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sinetistä, jossa myös oli kantele.²⁷³ Kantele on ristin tapaan nopea viesti perimmäisestä sanomasta ja luojaheeroksen

²⁶⁹Smeds 1989, 94.

²⁷⁰JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 16.12.1870.

²⁷¹Keski-Suomi 19.4.1882.

²⁷²Valkama 1983, 307.

²⁷³Simpanen 1994, 20; Halila 1963, 155.

tunnistettavin symboli.²⁷⁴ Suomalaisuuden aate on kytkeytynyt alkuperäisten heimoperinteiden symboleihin, koska juuri niillä luotiin ero muihin. Niiden avulla kirjoitettiin oma, muiden menneisyydestä erillinen historia. Uskonto kytkeytyykin kansalaisuuden käsitteeseen ja antaa käsitykselle itsestä ja kansakunnasta moraalisen ulottuvuuden. Nationalismi on tästä näkökulmasta uskonnon sukulaisilmiö: asuinmaan rajaamisen ja erilleen asettamisen eli pyhittämisen ajatus sisältyy sen mytologiaan, sillä "ihminen on territoriaalinen eläin".²⁷⁵

Suurmieskultti näkyi akateemisessa maailmassa, kun ylioppi-
laat palvoivat sankareitaan. Kansakunnan ensimmäiseksi tunnushahmoksi nousi 1700-luvun Turun akatemian professori Henrik Gabriel Porthan. Porthan sai patsaansa Turkuun vuonna 1864.²⁷⁶ Yliopistomaailmasta suurmieskultti levisi koululaitokseen, kun kansakoulut yleistyivät.²⁷⁷ Kansakouluihin perinnettä levittivät tietenkin opettajat, jotka oppivat suurmieskultin seminaarissa. Koulujuhlat olivat opetustapahtumia, joissa aikakauden kansallista henkeä ja ihmiskunnan kulttuuriperintöä siirrettiin uudelle sukupolvelle.²⁷⁸ Koululaitos jatkoi suurmiesten juhlia ja samoin saivat suurmiehet päivänsä kalenteriin, liputuspäiviksi ja patsaita ympäri maata.

Porthanin juhlinta oli seminaarissakin siis jokavuotista, sijaitsihan seminaari lähellä Porthanin synnyinseutua. Porthanin juhlaa vietettiin 9.11., mikä oli miehen syntymäpäivä. Tavallisimmin seminaarilaiset järjestivät ohjelmaksi lausuntaa, näytelmiä, soittoa, laulua sekä muita "juhlan henkeen kuuluvia siveydellisiä esitelmiä".²⁷⁹ Porthanin juhla seminaarissa oli yleisötilaisuus, joka keräsi juhlasalin täyteen väkeä.²⁸⁰ Vuoden 1877 Porthanin juhlassa pidetty esitelmää kuvaili sanomalehti Keski-Suomi näin: "Esitelmä henkilöi isänmaan rakkautta selitteli kuinka Porthan tutkimuksilansa oli herättänyt ja alkuun pannut sen itsenäisyyden työn, jonka tarkoi-

²⁷⁴ Anttonen 1993, 33-34.

²⁷⁵ Anttonen 1993, 50-53.

²⁷⁶ Karjalainen 1995, 116-117.

²⁷⁷ Klinge 1979, 39-40.

²⁷⁸ Malmberg 1979, 59-60.

²⁷⁹ JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 16.10.1875, 6.9.1878, 11.10.1879, 18.9.1880, 15.10.1881; JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Berglundin kirjeet 11.12.1877; Leinonen & Ripsaluoma 1913, 68.

²⁸⁰ Ks. esim. Keski-Suomi 11.11.1871.

tuksena oli kohoittaa Suomen kansaa itsenäiseksi kansaksi kehittämällä niitä henkisiä varoja, jotka siihen olivat kätkeyt".²⁸¹

Vuoden 1878 juhlaan suunniteltiin liitettäväksi teenjuontia ja tanssia, joista olisi tullut kuluja 1 mk miestä kohden. Tästä ideasta kuitenkin luovuttiin miesoppilaisseuran yhteisellä päätöksellä.²⁸² Juhla oli ilman teetä ja tanssiakin onnistunut ja sanomalehti Päijänne kertookin siitä seuraavaa: "Tämä vaatimaton juhla, jok'ei millään muilla koristeilla pöyhkeilyt, kuin Porthanin seppelöidyllä kuvalla, oli sangen sievä, juhlavierasten mieltä ylentävä ja kaikin puolin seminarin vakaalle hengelle varsin sopiva."²⁸³ Porthanin juhlassa monien oppilaiden runot saivat ensiesityksensä. Muun muassa eräs Isa Aspin runo sai ensiesityksensä juuri Porthanin juhlassa ja julkaistiin sitten seminaarilaisten albumissa Suomen saloilta I.²⁸⁴ Emanuel Tamminen muistaa seminaarissa vietetyn juuri Porthanin muistojuhlaa sekä Franzénin 100-vuotisjuhlaa, mutta muita suurmiesten juhlia hän ei muista vietetyn. Franzénin juhlan ohessa muistettiin samalla Runebergiä, koska päivät olivat lähekkäin (Franzénin 9.2. ja Runebergin 5.2.).²⁸⁵ Muiden suurmiesten juhliakin toki vietettiin, vaikka nämä olivatkin vielä elossa seminaarin alkuvuosina.

Runebergin, Lönnrotin ja Snellmanin juhliakin alettiin pian viettää. Runebergin juhla näistä lienee ollut tavallisin. Ohjelma juhlissa oli samantapainen kuin Porthanin juhlassakin: puheita, esitelmiä, runoja, käsinkirjoitettuja sanomalehtiä, laulua, soittoa ja joskus voimisteluesityksiäkin.²⁸⁶ Runebergin palvonta alkoi jo miehen eläessä, mutta runoilijan hautajaiset vuonna 1877 saivat aikaan kansallisen palvonnan. Runebergin päivästä tuli Suomen ensimmäinen kansallispäivä 1800-luvun lopulla. Tähän kuuluivat koulujuhlat, soitto- ja laulukueet, seppelenlaskut ja kynttilät kotien ikkunoissa.²⁸⁷ Kansan tietoisuuteen Runeberg nousi kansakoulujen

²⁸¹Keski-Suomi 10.11.1877.

²⁸²JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 6.9.1878, 5.10.1878.

²⁸³Päijänne 12.11.1878.

²⁸⁴Suomen saloilta -antologia, 67.

²⁸⁵JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Tamminen, Muistelmia, 1935; JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 26.1.1872.

²⁸⁶Leinonen & Ripsaluoma 1913, 68-69.

²⁸⁷Karjalainen & al. 1989, 41-43; Klinge 1979, 40.

kautta, joissa luettiin mm. Vänrikki Stoolin tarinoita. Runebergin päivästä tuli vapaapäivä kansakouluille ja kansakouluseminaareissa juhlaa vietettiin vielä 1920-luvullakin.²⁸⁸ Tämä kuvaa mainiosti seminaarien perinteitä kunnioittavaa ja suuria uudistuksia karttavaa, jopa jämähtänyttä henkeä.

Runebergin juhlassa juhlasalia koristi peräseinällä "valaistussa komerossa kuusien keskellä muotokuva".²⁸⁹ Vuoden 1883 Runebergin juhlan seuraukset olivat varsin traagiset. Juhlaa vietettiin naisosaston juhlasalissa. Ohjelmassa oli miesäänistä laulua, esitelmää, lausuntaa sekä naisäänistä laulua. Lopuksi olisi pitänyt laulaa Maamme sekaäänisesti. Tällöin johtaja Leinberg astui esiin ja halusi vaihtaa musiikin lehtori Hagforsia laulunjohdossa tuuranneen oppilas Enqvistin oppilas Rosendahliin, koska se oli "naisten ja minun tahtoni". Miesoppilaat suuttuivat tästä ja valittivat johtajalle, mitä seurasi muutaman oppilaan erottaminen. Tästä puolestaan seurasi oppilaslakko erotettujen oppilaiden hyväksi.²⁹⁰ Sanomalehti Keski-Suomi ei mainitse tapahtuneesta rettelöstä mitään, vaan kuvaillee juhlaa näin: "Runebergin seppelöity muotokuva seiso viirien ja elävien kasvien piirittämänä ja yläpuolella oli luettavana: 'Ei huku unhojärveen hän'. Ilta kului hupaisesti soittoa, laulua ja lausuntoa kuullessa. Runeberg'in vaikutuksesta ja merkityksestä kansallemme piti yksi opettaja-kokelas pitemmän puheen. Lopuksi laulettiin 'Maamme' sekaäänisesti. Väkeä oli joksikin paljo, vaikka kaupunkilaiset eivät olleet saaneet tietoa juhlasta ennen, kun samana päivänä."²⁹¹

Seuraavan vuoden Runebergin juhla sujui taas ilman rettelöitä. Tällöin juhlassa oli ohjelmassa jälleen laulua, soittoa, lausumista ja esitelmää. Naiset pitivät lisäksi omat Runebergin juhlansa 23.2., kun olivat saaneet valmiiksi aineen Runebergistä. Tähän juhlaan ostettiin Runebergin torttuja ja tanssittiin hypellen luokkahuoneessa.²⁹² Vuoden 1894 Runebergin juhlassa oli perinteisen ohjelman lisäksi ohjelmassa myös muinaissuomalaista laulua.²⁹³

²⁸⁸Lönnqvist 1979, 93.

²⁸⁹Keski-Suomi 6.2.1878.

²⁹⁰Sorma 1883.

²⁹¹Keski-Suomi 14.2.1883.

²⁹²Durchman-Kokko 1963, 73-74.

²⁹³Keski-Suomi 6.2.1894.

Lönnotin juhlaa juhlittiin satunnaisemmin. Vuonna 1877 seminaarin oppilaat viettivät Elias Lönnotin nimipäivää juhlallisuudella, johon kutsuttiin opettajat perheineen. "Kuusilla ympäröitynä seiso i Lönnotin muotokuva nisch'issä, joka oli laitettu vasta päätä sisälle käytävää ja muotokuvan edessä kohosi maasta kallio, jossa tulikirjaimilla luettiin nimi Elias."²⁹⁴ Vuonna 1882 vietettiin seminaarissa Lönnotin 80-vuotisjuhlaa, joka myös oli oppilasseuran suunnittelema. Juhlassa lähetettiin Lönnotille lennätinsanoma, jonka lähettäjäksi merkittiin "Juhlaan kokoontuneet Jyväskylälaiset".²⁹⁵ Myös Lönnotin surujuhlaa tämän hautajaispäivänä vietettiin seminaarissa. Seminaarin opettajisto lähetti seppeleen Lönnotin haudalle. Seppeleen nauhassa oli teksti: "Suomen kansan runouden ilmituojalle, suomen kielen kohottajalle, isänmaan rakkauden virittäjälle, Elias Lönnotille kiitollisuudella ja rakkaudella Ensimmäisen suomalaisen opettajaseminaarin opettajat ja oppilaat". Juhlan ohjelmassa oli surumarsseja ja virsiä sekä puheita ja runoja.²⁹⁶ Kalevalan ilmestymisen 50-vuotisjuhlaa vietettiin useissa kaupungeissa vuonna 1885.²⁹⁷ Seminaarissa Kalevalan 50-vuotisjuhlaa juhlittiin 28.2., mikä sittemmin on nimetty Kalevalan päiväksi, naisseminaarin koristellussa juhlasalissa. Juhlapuheen piti lehtori Länkelä.²⁹⁸

Snellmanin 75-vuotisjuhlaa vietettiin seminaarissa naisosaston juhlasalissa. Juhlassa oli peräseinällä lippujen keskellä Suomen vaakuna ja sen alapuolella sanat "Kilvoituksella voittoon, 1806 - 1881" ja Snellmanin rintakuva seiso i kasvien keskellä. Juhlassa oli paikalla 650 henkilöä, kaupungin torvisoittokunta soitti ja Snellmanille lähetettiin lennätinsanoma. Kun lennätinsanoma oli luettu, nousi yleisö seisaalleen ja huusi eläköön Snellmanille. Juhla lopetettiin tuttuun tapaan "Maamme"-laululla.²⁹⁹ Samoin Topeliuksen 70-vuotissyntymäpäivää juhlistettiin seminaarissa iltamalla. Ohjelmassa oli totuttuun tapaan soittoa, laulua, esitelmä, runonlausuntaa

²⁹⁴Keski-Suomi 21.4.1877.

²⁹⁵JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 17.3.1882; Päijänne 19.4.1882; Keski-Suomi 12.4.1882, 19.4.1882.

²⁹⁶Keski-Suomi 29.3.1884, 5.4.1884.

²⁹⁷Ks. Sihvo 1979, 95-96.

²⁹⁸Keski-Suomi 28.2.1885.

²⁹⁹Keski-Suomi 14.5.1881.

ym.³⁰⁰ Helsingissä juhlittiin suurmiesten, Lönnrotin, Snellmanin ja Runebergin, juhlaa 1870-luvun alussa, mutta seminaarissa ei tällöin juhlaa järjestetty. Helsingin juhlassa olivat myös Lönnrot ja Snellman itse mukana. Muutamat seminaarin miesoppilaat päättivät järjestää omat juhlat suurmiesten kunniaksi. Oppilaat kohottivat maljoja olutpanimon myymälässä ja juhlaillan seurauksena kaksi miehistä joutui putkaan ja kaksi tuli erotetuksi laitoksesta vuodeksi.³⁰¹

4.4. Arjen katkaisua ja kultivointia

Jo seminaarin alkuvuosista muodostuivat perinteeksi johtajan iltaseurat, joita Cygnaeus järjesti kotonaan. Seuroissakin oli erikseen miesten ja naisten puoli. Ohjelma iltaseuroissa oli hyvin saman tapaista kuin muissakin seminaarin tilaisuuksissa. Teetarjoilun ohella kuunneltiin musiikkia, esitelmiä ja runoja sekä laulettiin. Tilaisuus päättyi rukoukseen. Iltamissa keskusteltiin tavallisimmin ajankohtaisista kansanvalistuskysymyksistä. Tilaisuuksien tarkoituksena oli kasvattaa seminaarilaisia sivistyneistön tapoihin. Johtaja Leinberg jatkoi tätä iltamaperinnettä. Seminaarin uusien rakennusten valmistuttua iltamat järjestettiin johtajan suuressa virka-asunnossa.³⁰² Iltaseurojen ohjelmaan saattoi kuulua myös rinki- tai sarkatanssi, jos oli hyvä ilma ja saatettiin mennä ulos.³⁰³

1870-luvulla johtajan iltaseuroja järjestettiin tiistaisin kahden viikon välein. Aleksander Ramstedt valitteli seurojen keskusteluja sidotuiksi. Miehet ja naiset saapuivat seuroihin eri aikaan ja istuivat eri huoneissa. Naiset tekivät samalla käsitöitään. Liian pitkästä jutustelusta naisoppilaan kanssa saattoi joutua johtajan puhutteluun. Keväällä 1871 oli yritetty saada seuroja "hupaisemmiksi" leikillä: pyörittiin rinkiä ja heitettiin volangia ja juostiin leskeä.³⁰⁴ Miesoppilaita oli tällöin paljon pois, eikä iltaseurojen ohjelma tahtonut kiinnostaa miesoppilaita myöhemminkään 1870-luvulla. Miesoppilaisseuran kokouksissakin mietittiin, kuinka saataisiin iltaseuroja hauskemiksi. Päätettiin, että kun ryhdyttäisiin miehissä käymään seurois-

³⁰⁰Keski-Suomi 21.2.1888.

³⁰¹Aurola 1963, 57-59.

³⁰²Halila 1963, 153, 156.

³⁰³Durchman-Kokko 1963, 64.

³⁰⁴Ramstedt 1963, 40-42.

sa, tulisi niistä hauskempia.³⁰⁵ Iltaseurojen kultivoiva ilmapiiri ei jaksanut innostaa miesoppilaita, vaikka se oli saanut uusia muotoja rinkitansseineen ja peleineen alkuperäisen sivistyneen seurustelun oheen.

Seminaarissa tehtiin myös retkiä, jotka katkaisivat arjen. Tällainen perinteinen retki oli syksyllä tehtävä Ronninretki. Tämä oli suuri, kauan odotettu huvimatka, jossa olivat mukana kaikki mies- ja naisoppilaat sekä opettajat perheineen. Mukana olivat myös seminaarin piit ja rengit ja retkelle kuljetettiin ruokaa seminaarin hevosella. Retki tehtiin kappaleen matkan päähän kaupungista (Roninmäelle). Perillä tanssittiin rinkiä, heitettiin volangia, laulettiin, syötiin päivällistä ja juotiin kahvia. Retki kesti koko päivän, aamupäivästä iltaan.³⁰⁶ Ronninretkeä kutsuttiin myös perunaretkeksi, koska siellä syötiin tuhkassa paistettuja perunoita.³⁰⁷ Tämä tosin voi olla myöhempää perinnettä, koska yksityiskohtaa ei mainita 1800-luvun muistelmissa.

Keväällä tehtiin soutu retki Päijänteelle Haapasaareen. Tämä perinne sai alkunsa jo seminaarin ensimmäisen toimintavuoden jälkeen, kun miesoppilaat tekivät kesälomalta palatessaan soutu retken Päijänteelle. Haapasaareen he vierittivät kiviä kalliolta ja kokosivat sitten suuren kivipatsaan saaren korkeimmalle kohdalle. Kivikasan he ristivät muistopatsaaksi ja ikuistivat nimensä kiveen ja kallioon. Tämän jälkeen nautittiin juhlapäivällinen, joka sisälsi leipää, voita ja viilipytyä. Lusikoiksi otettiin koivusta tuohtia. Aterialla pidettiin puheita, joissa mietittiin patsaan merkitystä. Patsaasta tulikin tavallaan kansakouluaatteen symboli, johon kaikki seminaarista valmistuvat kasasivat kivensä.³⁰⁸ Vuonna 1872 kokelaat, eli viimeisen vuoden oppilaat, saivat muistoksi seminaarista kultaiset ankkurit, jotka jaettiin juuri Haapasaaren retkellä. Ankkurissa oli kirjoitettuna kaksi Raamatun lausetta opettajilta. Retkellä nostettiin myös kivet patsaaseen, niin, että jokainen laittoi oman kivensä ja lisäksi nostettiin luokan yhteinen kivi. Olli Vuorinen kirjoitti tästä Haapasaaren retkestä runon, jossa puhutaan toivon ankkurista:

³⁰⁵JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 19.5.1877.

³⁰⁶JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Berglundin kirjeet 5.9.1877; Durchman-Kokko 1963, 64-65.

³⁰⁷Auer & Viljanen 1983, 20.

³⁰⁸Auvinen 1913, 45-47.

"Meill', ystäväiset, lähtiessämme matkaan,
 Myöt' olkoon toivon ankkur vahva vaan;
 Sit' ei saa murtaa myrskyt rajuimmatkaan,
 Ei elon virt', eik' koski kuolonkaan.
 Se ankkur ei käy kohden meren pohjaa,
 Se kohoupi hamaan taivaaseen;
 Se ankkur elämässä tässä ohjaa,
 On alku elon ijankaikkisen."

Kivipatsaaseen siis nostettiin retkeläisten kivet ja muistokirjoihin kirjoitettiin sanat: "Toisen avulla on kivi puolta huokeampi kantaa kuin se muuten olisi." Retkellä tarjottiin myös Malaga-viiniä ja pastori Cygnaeus piti puheen.³⁰⁹ Myöhemmin kivipatsas, johon tuhannet seminaarista valmistuneet opettajat ovat asettaneet kivensä, on nimetty Opinsaunan kiukaaksi ja vuonna 1978 Jyväskylän Jyskyt ry. hankki sen ympärille rautaisen aidan ja julkisti muistomerkin, jossa lukee: "Vaeltaja sano Suomelle, että sen nuorison parasta me harrastimme".³¹⁰

Joulujuhlat ja kevättutkinnot tai vuositutkinnot, kuten niitä kutsuttiin, olivat myös luonnollisesti seminaarin jokavuotisia tapahtumia. Joulujuhlaa vietettiin muutamaa päivää ennen jouluaattoa, jonka jälkeen osa oppilaista lähti kotipaikkakunnalleen joulunviettoon, mutta moni jäi pitkien matkojen ja heikon rahatilanteensa vuoksi seminaariin viettämään joululupaansa ja seminaarin joulua. Vuositutkinnot pidettiin kesäkuussa ennen juhannusta. Seminaarin vuositutkinto oli "aina jonkunmoinen merkillisempi tapaus meidän kaupungissamme, sillä tämä suuri ja tärkeä laitos antaa koko kaupungille se varsinaisen värityksen."³¹¹ "Seminaarin vuositutkinnon kolmas päivä muodostui ... juhlapäivän muotoiseksi. Jo ennen k:lo 9:ää torstai-aamuna oli miesosaston juhlasali tullut täyteen harrasta kuulijakuntaa. Täyteläinen ja vaihteleva olikin laulajain ohjelma. Neljäkolmatta laulu- ja soittonumeroa suoritettiin ylipäänsä jotenkin hyvällä menestyksellä. Ehkä olisi paremminkin käynyt, ellei ilma olisi ollut kauhean kuuma ja painava sekä ulkona että etenkin tuossa väkijoukon täyttämässä huoneessa. ... Vaan palataksemme takaisin laulunäytäntöön mainittakoon, että se päättyi mahtavalla ja vaikuttavalla tavalla, kun tuo liki sadan hengen suurui-

³⁰⁹Suomen saloilta -antologia, 8-9; Jyväskylän Jyskyt VI 1973, 74-75; Ramstedt 1963, 51.

³¹⁰Jyväskylän Jyskyt VII 1980, 46.

³¹¹Keski-Suomi 18.6.1886.

nen sekaääninen laulukunta lauloi 'Maamme'-laulun, jota yleisö seisovin jaloin kuunteli.³¹² Vuositutkinnot olivat siis myös suuria yleisötapahtumia kaupungissa. Seminaarilaiset esittelivät vuosien tai vuoden aikana oppimaan taitoja koko kaupungille, joka muuten oli jokseenkin eristetty laitoksen ulkopuolelle.

Tutkintojen suosittu yleisöosuus oli juuri laulu- ja soittotutkinto. Tutkinnossa esitettiin mies- ja naisäänistä laulua sekä sekaäänistä laulua. Soitanto saattoi tapahtua joko kaksi- tai nelikätisesti pianolla. Tutkinnoissa kuullut musiikkikappaleet vaihtelivat aihepiiriltään uskonnollisista kansallishenkisiin ja keväisiin tai kesäisiin lauluihin. Vuosina 1893 ja 1894 esitettyjä kappaleita olivat mm. Herää Suomi, Kesä-aamu, Jumalan kunnia luonnossa, Keväällä, Karjala ja Avaraksi portit tehkää. Luonnollisesti tutkinnot päättyivät aina Maamme-lauluun.³¹³

"Seminaarilaisia, niin neitoja kuin nuorukaisia, lähti suuri joukko perjantaiamuna varhain 'Jämsä'-laivalla etelään päin. Koko yön oli kaupungissa liikettä ja elämää ja silloin tällöin soi vuoron perään iloisia vuoron surullisia lauluja valoisassa yössä. Sitten laskeuttiin kadun täydeltä rantaan joss' oli tavaroita kannet täynnä kuin siirtolaislaivalla konsanaan. Ja tuskin sopivat päätään kääntämään ne, jotka sinne sitten asettuivat mihin kukin parhaiten pääsi pakkaamaan. Kun oli vähintäinkin tunnin aika vielä hyvästelyä heitetty, niin sitten sitä lähdettiin. Laulua helisi, 'eläköön'-huudot kajahtelivat laivasta. Niin he menivät väistyen viileämmille vesille. Mutta kaupunki jäi hikoilemaan kuumuuttaan ja pölyämään kuin jauhovakka."³¹⁴

Seminaarilaisten lähtö kaupungista oli paljolti samanlainen kuin ylioppilaiden lähtö maaseutukaupungeista suullisiin kokeisiin Helsinkiin 1800-luvun lopulla. Ylioppilaiden lähtötraditiot muistuttivat jo tuolloin nykyisiä penkinpainajaisia. Ylioppilaiden lähtöä saattelivat perinteiset huudot ja Maamme-laulu, jonka toverit viimeiseksi kajahtuttivat. Abiturenttien lähtöjuhlat alkoivat todistusten jaolla koulun juhlasalissa. Tämän jälkeen opettajien kutsusta syötiin, laulettiin, juotiin punssia ja pidettiin puheita ravintolassa. Lähtöjuhlien julkinen osa oli abiturenttien marssi kaupungin halki asemalle tai muulle lähtöpaikalle. Yleisönä oli koko kaupunki. Koululaiset liikkuivat kepeissä laumoissa tuttujen ja tuntemattomien ympäröiminä. Laulettiin,

³¹²Keski-Suomi 23.6.1886.

³¹³JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Muut sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Juhlien ja luentopäivien ohjelmat.

³¹⁴Keski-Suomi 23.6.1886.

käteltiin, heitettiin jäähyväisiä, saatiin onnentoivotuksia ja ympärillä oli hälinää ja tungosta. Tunnelataus saattoi olla ristiriitainen, kun piti näyttää iloa ja arvokkuutta, vaikka ero tuntuikin haikealta.³¹⁵

Seminaarin muita juhlatapahtumia olivat mm. erilaiset iltamat, muistojuhlat ja toisten laitosten vihkiäispäivät. Samoin opettajien syntymäpäivinä saatettiin järjestää ohjelmaa.³¹⁶ Iltamia järjestettiin usein jonkun asian hyväksi, esimerkiksi vuoden 1891 Suomalaisen kansakoulun ystävain hyväksi³¹⁷ tai muiden hyväntekeväisyysjärjestöjen hyväksi. Uno Cygnaeuksen muistoksi ja hänen muistorahastonsa hyväksi toimeenpantiin myös iltama saman vuoden syksyllä.³¹⁸ Seminaarin iltamien ohjelma oli varsin samansävyinen kuin muissakin tapahtumissa ja Artturi Leinonen kertookin seminaarin iltamista seuraavaa: "Mitä sitten tulee ... huvipuoleen, niin täytyy myöntää, ettei se ole vaihtelevaisuudella pilattu. ... Seminaarilaisten juhlissa ja iltamissa on aina jonkullainen arvokkuuden leima, ne ovat kuin isänmaallisia juhlatilaisuuksia, joissa kaikki riehakas remu on kiellettyä. Ja sellaisina ovat ne ikäänkuin vakavina vastalauseina nykyajan nuorison enimmäkseen liian kevyille ja karkeloisille kokoontumistilaisuuksille."³¹⁹

Laitosten vihkiäiset olivat eräs seminaarin juhlapäivien aiheista. Sortavalan seminaarin vihkiäispäivää vietettiin Jyväskylänkin vastaavassa laitoksessa opettajien ja oppilaiden kesken. Juhlasali oli koristettu seppeleillä ja lipuilla, jotka olivat Suomen kansallisissa väreissä. Ohjelmassa oli laulua ja soittoa sekä puheita. Sortavalan seminaariin lähetettiin sähkösanoma, jossa tervehdittiin "siskolaitosta" eläköön-huudolla.³²⁰ Myös oman seminaarin uudet toimitilat vihittiin juhlallisesti käyttöön. Uusien rakennusten vihkiäiset saatiin toimitettua näppärästi vuositutkintojen yhteydessä, mutta ne vaativat oman huomionsa ja virallisen toimituksensa.³²¹

³¹⁵Saarikoski 1994, 37-40.

³¹⁶Ks. esim. JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Berglundin kirjeet 11.12.1877.

³¹⁷Keski-Suomi 12.5.1891.

³¹⁸Keski-Suomi 10.10.1891.

³¹⁹Leinonen & Ripsaluoma 1913, 75.

³²⁰Keski-Suomi 23.10.1880.

³²¹Ks. esim. Keski-Suomi 16.6.1883.

4.5. Juhlan henki

Seminaarin juhlissa ja muissa tapahtumissa oli siis aistittavissa hyvin samankaltainen henki. Juhlat olivat osa koulutusta ja tiukat säännöt säätelivät oppilaiden elämää myös juhlissa, mutta toisaalta seminaari opettajineen ja johtajineen toimivat hyvin tiiviissä kanssakäymisessä vähäisenä vapaa-aikanaankin. Juhlat ja tilaisuudet olivat arjesta monella tapaa poikkeavia tapahtumia, mutta juhlat itse puolestaan olivat kuin toistensa kopioita. Arjesta poikkeavaa oli mies- ja naisoppilaiden hetkellinen eristämisen purkaminen sekä monessa tapauksessa myös kaupunkilaisten kosketus muuten varsin itsenäiseen ja suljettuun seminaariin.

Seminaarin juhlien ohjelma, vaikka olikin lähes saman kaavan mukaista kaikissa tilaisuuksissa, oli monipuolista: laulusta ja soitosta näytelmiin ja runonlausuntaan. Oppilaat oppivat juhlissa myös esiintymään, mikä toimi osana koulutusta ja harjoitusta ammattiin. Juhlissa esiintyminen antoi mahdollisuuden tuoda esiin itseään ja luovuuttaan. Juhlat katkaisivat arkisen aherruksen, toivat vaihtelua normaaliin päiväjärjestykseen, mutta synnyttivät myös perinteitä. Näitä perinteitä vaalittiin seminaarissa edelleen 1900-luvulla sekä Suomen kansakouluissa, joihin ne siirtyivät valmistuvien opettajien mukana.

Juhlien ruoka- ja juomatarjoilu opetti oppilaita käyttäytymään arvolleen sopivalla tavalla ja sivistyneistön elämäntapaa. Uudenaikaistuvassa yhteiskunnassa keskusjohtoisuuden voimistuva ote olikin merkittävä ruokakulttuurin uudistaja ja levittäjä. Ruokatalouden uutuudet levisivät maaseudullekin virkamiesten ja uusien organisaatioiden sekä kansanvalistuksen mukana.³²² Yhtenä seminaarin juhlia yhdistävänä tekijänä oli teenjuonti. Joissakin tilaisuuksissa saatiin myös kahvia. Tee oli tullut Suomeen sekä idästä että lännestä Ruotsin vallan aikana. Teenjuonti kuului 1800-luvun säätyläiselämään. Pidettiin erilaisia teekutsuja ja teeiltoja. Tee liittyi läheisesti yhteiskunnan ja seuraelämän kuvioihin. Teen ääressä keskusteltiin, ja saatettiin jopa juorutakin. Itä-Suomessa tee levisi aikaisemmin myös kansan keskuuteen.³²³ Kahvi oli myös levinnyt ylhäältä alaspäin yhteiskunnassa. Suomessa kahvi levisi vähitellen koko kansan keskuuteen 1800-

³²²Räsänen 1980, 47.

³²³Villa 1984, 95-97.

luvun mittaan.³²⁴ Alunperin kahvi alkoi levitä Euroopassa hovien ja aristokratian kautta. Porvaristo kiinnitti huomionsa kahvin fysiologisiin ominaisuuksiin nähdessä siinä parantavan vaikutuksen moneen erilaiseen vaivaan.³²⁵

Seminaarin juhlat voidaan nähdä myös totaalisen laitoksen institutionaalisenä seremoniana. Totaalisessa laitoksessa vietettiin ja vietetään usein vuosijuhlaa ja joissakin tapauksissa juhlia voitiin viettää useamminkin kuin kerran vuodessa. Tällaisessa juhlassa henkilökunta ja asukit seurustelivat seurallisuuden vakiomuotojen puitteissa, söivät yhdessä, osallistuivat seuraleikkeihin tai tanssivat. Tällaisissa tilaisuuksissa henkilökunnalla ja asukeilla oli lupa ottaa vapauksia yli kastirajan. Joissakin tapauksissa voitiin myös sallia ulkopuolisten tulo tilaisuuteen, jolloin tapahtuma toimi samalla tavallaan laitoksen näyttelynä eli esittelynä.³²⁶

5. SÄÄNNÖNMUKAISTA ELÄMÄÄ JA RETTELÖITÄ

5.1. Kristillis-siveelliset hyveet

Kirkko koki suuria muutoksia autonomian ajan Suomessa. 1860-luvun uudistuksissa kunta ja seurakunta erotettiin, samoin koulu erotettiin kirkosta ja siirtyi kuntien hoidettavaksi.³²⁷ Koulun erottaminen kirkosta ei kuitenkaan merkinnyt sen muuttumista epäkristilliseksi.³²⁸ Päinvastoin kouluopetus samoin kuin seminaariopetus olivat varsin hartaasti kristillisiä. Uskonnon opetus oli osa kouluopetusta. Tämän lisäksi seminaarilaiset kävivät kirkossa tai Raamatun selityksissä sunnuntaisin³²⁹. Kansalaiselle, siis myös tulevalle mallikansalaiselle, eli kansakoulun opettajalle ihanteena olivat "kristillis-siveelliset hyveet", joiden yksilön toimintaa ohjaavan sisäistämisen perustaksi nähtiin Jumalan pelko³³⁰. Myös seminaarissa pidetyt puheet olivat

³²⁴Räsänen 1980, 40.

³²⁵Schievelbusch 1986, 24.

³²⁶Goffman 1969, 77-80.

³²⁷Kortekangas 1983, 141.

³²⁸Murtorinne 1992, 210.

³²⁹Vallgren 1949, 110.

³³⁰Naumanen 1990, 83.

uskonnollisia ja sisälsivät rukouksia³³¹. Pappiskokouksen taholta oli 1880-luvulla tullut kansakoululle syytteitä epäkristillisyydestä, mutta väärinkäsitys korjattiin ja johtaja Leinberg toteaaakin lukukauden lopettajaispuheessaan:

"...Tahdomme sen vuoksi myös toivoa, että Suomen kansakouluopettajisto, harrastaen totuutta, isänmaanrakkautta ja omia etujansakin ei tule antamaan todellista aihetta syytökseen epäkristillisyydestä."³³²

Seminaarilaisten kristillisyyden oli siis valvonnan alaisena. Oppilaiden tuli olla kunnollisia kristittyjä, eikä saattaa seminaarin ja kansakouluopettajiston mainetta kyseenalaiseksi. Miesseminaarilaiset saattoivat pitää itsekkin Raamatun selityksiä, mutta siihen oli pyydetty lupa johtajalta tai uskonnonopettajalta.³³³ Vuonna 1869 voimaan tullut kirkkolaki salli periaatteessa uskonnonvapauden, mutta se jäi vaille käytännön toteutusta. Tällöin kuitenkin tuli voimaan periaate, että yksilön uskontunnustus on hänen sisäisen vakaumuksensa asia ja että vapaa uskonharjoitus kuuluu kansalaisen perusoikeuksiin.³³⁴

Eriuskolaisliikkeet alkoivat saada kannatusta Suomessa 1800-luvun puolivälin jälkeen. Tällaisia liikkeitä olivat angloamerikkalaista alkuperää olevat baptismi, metodismi ja vapaakirkollisuus. Vapaakirkollisuudessa kokemusperäinen uskonratkaisu sai julistuksessa keskeisen aseman. Tärkeintä oli antautua täysin Jumalalle ja löytää yhteys samoin ajattelevien uskovien kanssa. Suomessa liike halusi pysyä kirkon yhteydessä vaikuttavana herätyksenä.³³⁵ Vuoden 1889 eriuskolaislaki jäi varsin kapea-alaiseksi sen laatimisessa ilmenneiden kiistojen vuoksi. Baptistit ja metodistit kuitenkin järjestäytyivät omiksi kirkkokunnikseen vuonna 1891 kyseisen lain tultua voimaan. Vapaakirkko puolestaan jäi evankelis-luterilaisen kirkon piiriin toimivaksi herätykseksi.³³⁶

Seminaari oli uskonasioissa, kuten monissa muissakin asioissa, varsin konservatiivinen laitos. Lahkolaisuutta ei juurikaan suvaittu, kun huomioon piti ottaa myös se tosiseikka, että valmistuvat oppilaat siirtyvät

³³¹Ks. esim. Länkelän puhe edellä ja Keski-Suomi 16.6.1883.

³³²Keski-Suomi 31.12.1887.

³³³JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 13.4.1878.

³³⁴Murtorinne 1992, 307; Juva 1950, 338.

³³⁵Murtorinne 1992, 307-310.

³³⁶Murtorinne 1992, 349.

opettamaan myös uskonopillisia käsityksiään Suomen kansan lapsille. Vuoden 1879 vuositutkinnon laulututkinnossa, jossa laulettiin hengellisiä lauluja, oli joku lahkolainen kieltäytynyt laulamasta seisaallaan ja "epäjumalien kunnioittamisesta". Sanomalehti Keski-Suomi kommentoi asiaa näin: "On todellakin hieman arveluttavaa uskoa kansan lapset sellaisilla mietteillä saastutetun opettajan johdannon alle".³³⁷ Vuonna 1880 lehtori Järvinen ei katsonut voivansa antaa uskonopin todistusta kokelas Fagerlundille, koska tämän uskonopillinen käsitys oli kääntynyt muutamissa kohdin "perin epäkristilliseksi" ja hänen uskonopillinen harrastuksensa "muotoutunut lahkokiikhoiseksi". Tästä syystä ei voitu olla varmoja, että kokelaan opetus olisi luterilaisen kirkon tunnustuksen mukaista. Fagerlund ei kokenut itseään syntiseksi, eikä tunnustanut kaikkia katekismuksen opin kohtia. Hän ei myöskään käynyt kirkossa, koska siellä opetettiin hänen mielestään "väärää oppia". Fagerlundille päätettiin antaa vain tutkintotodistus, mutta ei päästökirjaa.³³⁸ Samaan päätökseen tultiin seminaarissa myös vuonna 1885, kun kokelas Jussilan havaittiin kuuluvan "hihhulien lahkoon", mutta Jussila sai kuitenkin päästökirjansa kouluylhallituksen päätöksellä.³³⁹

Vuonna 1894 seminaarin opettajainkokouksessa oli kiistaa siitä, pitäisikö kokelas Hoffrenin antaa opettaa uskontoa ja tälle antaa päästökirja. Kokelas Hoffren oli nimittäin luopunut luterilaisesta uskosta ja ehtoollisesta ja nautti ehtoollista kanssausekovaistensa vapaakirkkolaisten kanssa. Johtaja Leinberg oli asiassa tiukalla kannalla, mutta lehtori Jalkanen katsoi, että seminaarin pitäisi valtion laitoksena osoittaa suvaitsevaisuutta valtion tavoin eriuskoisia kohtaan. Johtaja päätti kuitenkin olla antamatta Hoffrenille päästökirjaa.³⁴⁰ Johtajan jyrkkä suhtautuminen vapaakirkollisuuteen vaikuttaa varsin oudolta, jos otetaan huomioon, että Jyväskylässä oli tuohon aikaan voimakkaasti valloillaan ns. lehtoriherätys, joka oli saanut alkunsa vuoden 1891 syksyllä lyseon vt. lehtori Herzin kutsuttua ruotsalaisen vapaakirkollisen saarnaajan Fredrik Nyrénin pitämään herätyskokouksia kaupunkiin. Lehtoriherätys levisi aluksi kouluihin opettajainhuoneisiin ja oppilaiden keskuuteen, minkä jälkeen mukaan liittyi myös muita kaupunki-

³³⁷Keski-Suomi 14.6.1879.

³³⁸JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 4.6., 9.6., 11.6.1880.

³³⁹JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 22.5., 24.5., 26.5., 4.6.1885.

³⁴⁰JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 2.11.1894.

laisia. Herätykseen tulleita oli yhteensä peräti kolmisensataa, mikä oli suuri määrä kaupungissa, jossa oli asukkaita alle kolmetuhatta.³⁴¹

Jo 1880-luvun vaihteessa kirjoitti Uno Cygnaeus johtajatar Lydeckenille kirjeen uskonnollisista kiistoista ja lahkoista:

"Täällä on paljon liikettä uskonnollisella alalla ja kuten tavallisesti, kiivaita kiistoja ja erimielisyyksiä korkeakirkollisuuden ja lahkojen välillä. Toinen syyttää toisen ajavan perkeleen asioita. Siten tulee uskonnosta sen sijaa, että se olisi yhdysside, joka yhdistäisi meitä saman isänsä lapsiraukkoja ainoaan rakkausrikkaaseen isään, uusi hajaannuksen, riidan, eripuraisuuden j.n.e. aihe. Useat opettajattaretkin on vallannut uusi herätys, johon englantilainen lordi ja pari ruotsalaista lähetyssaarnaajaa antoi ensi sysäyksen. Myönnän mielelläni, että sellainen herätys on tarpeen...mutta kieltämätöntä on, että heränneiden eli 'uskovaisten' puolelta toimitaan siinä väärin, että koetetaan levittää omaa mielipidettä sanomalla, että se on juuri ainoa oikea..."³⁴²

5.2. "Väkeviä tai oltta"

Alkoholin nauttiminen oli seminaarin sääntöjen mukaan kiellettyä. Oikeus alkoholin nauttimiseen saatiin vain poikkeustapauksissa. Juomalaulut olivat kuitenkin suosittuja seminaarin miesoppilaiden keskuudessa.³⁴³ Samoin oli varsin tavallista myös kiellettyjen juomien nauttiminen. Kiinni jääneitä "väkevän juomien liikuttelemia" seminaarinuorukaisia kuulusteltiin johtajan ja opettajien toimesta ja sanktioista päätettiin tapauskohtaisesti. Alkoholin nauttimiseen liittyi tavallisesti muitakin rikkomuksia, jotka liittyivät siveellisyteen, varastamiseen, väkivaltaan tai aineellisten vahinkojen tuottamiseen.

Alkoholilainsäädäntö oli muutostilassa 1860- 1880-luvuilla. Viinan vähittäismyyntin myyntirajat vaihtelivat moneen otteeseen. Vuoden 1865 asetuksen mukaan pienin myytävä erä oli 1/2 kannua ja suurin 15 kannua, kunnes vuoden 1868 asetus muutti ylärajaksi 5 kannua. Vuoden 1873 asetuksessa minimierä alennettiin 1/4 kannuun, mutta 1886 se nousi taas 1 kannuun. Vähittäismyyntipaikasta ostettua viinaa ei saanut nauttia ostopaikassa. Anniskelu puolestaan oli sidottu aterian yhteyteen vuoden

³⁴¹Paunu 1986, 12-13.

³⁴²Uno Cygnaeuksen muisto 1910, 67.

³⁴³JYM. Jyväskylän seminaarin arkisto. Tamminen, Muistelmia, 1935.

1865 asetuksessa. Anniskelua saivat harjoittaa kaupungissa kestikievarit, kellarit, ravintolat ja ruokat. Vuonna 1875 sallittiin ryyppyittäin myynti paikalla nautittavaksi, mutta ehtona oli, että ruokaa tuli olla saatavilla sitä haluaville.³⁴⁴

Vuonna 1870 oli Jyväskylässä viisi viinakauppaa, joiden lisäksi 23 kauppiaalla oli muiden väkijuomien myyntioikeus. Ravintoloita oli kuusi tai seitsemän ja olutkauppoja ainakin kymmenen. Vuosien 1869 ja 1886 välillä virtasivat jokseenkin vapaasti viinat, konjakit, rommit, "aarakit", punssit ja viinit. Rähän hotellissa oli toiminut ensimmäisen luokan ravintola jo vuodesta 1852. Lindblad sai ravintolaoikeudet vuonna 1864. Baalihuone oli kaupungin hienoin ravintola, kun Hanssun Ulla, Pillinki ja Strömbäckin kiertävä kapakka olivat tavallisen väen kapakoita. Näiden lisäksi kaupungin alkoholitarjonnasta vastasivat kaupungin kellari eli Otava, Öhmanin ravintola, oluttehdas ja Winterin ja Sundin konditoriat.³⁴⁵ Kapakkaan menijä astui toisenlaiseen maailmaan. Abstrakti kauppavaihdon periaate oli osittain kumottu. Juomansa piti kaikkien maksaa, mutta muuten kapakassa vallitsivat erilaiset säännöt kuin elämässä sen ulkopuolella.³⁴⁶ Kapakan houkutteleva ilmapiiri veti puoleensa myös monia miesseminaarilaisia.

Kaupungeissa oli tilaisuus juopotteluun myös markkina-aikoina, jolloin kansaa kokoontui kaupunkiin läheltä ja kauempaakin. Tällöin elämä sai "hillittömiä ja karkeita muotoja", kuten Jyväskylässäkin talvi- ja syysmarkkinoilla. Minna Canth kirjoitteli Jyväskylässä asuessaan sanomalehdissä juoppouden vastaisia kirjoituksia, joista eräs Keski-Suomessa vuonna 1875 käsitteli markkinoita. "Keski-Suomen markkinat ovat tunnetut yli maan. Pelvolla odottavat Jyväskylän kaupunkilaiset joka kerran näitä markkinoita, joita pidetään viidet vuoteensa, ja joissa markkinaväen irstas ja siivoton elämä täydelleen osoittaa, mitä tuo suuri vihollisemme, viina, matkaansaa. Aamulla kun rahvas ensin kerääntyy, on elämä tyydyttävästi siivoa kaikin puolin, ... Aina enemmän ja enemmän alkaa kadulta kuulua rähinää ja huutoa, kirouksia ja sadattelemista, riitaa, toraa ja verisiä tappeluksia."³⁴⁷

Markkinat olivat seminaarin oppilaillekin lupapäiviä, jolloin saatettiin yhtyä muun markkinaväen ilonpitoon. Vuoden 1877 syksyllä oli

³⁴⁴Tuominen 1979, 56-69.

³⁴⁵Brummer 1916, 518-537.

³⁴⁶Schievelbusch 1986, 175.

³⁴⁷Ks. Waljakka 1939, 23-25.

markkina-aattona nautittu Otavassa totia. Useat oppilaat tunnustivat nauttineensa "väkeviä tai oltta" erilaisin selityksin. Opettajakunta piti yhteensä yhdeksää oppilasta juomahimoisina. Osa oppilaista saikin erorangaistuksen, yksi lopullisen ja neljä muuta seuraavan lukuvuoden alkuun asti. Loput oppilaat jäivät johtajan rangaistaviksi.³⁴⁸ Markkina-ajat olivatkin otollisia hetkiä alkoholin nauttimiseen, koska kaupungissa oli paljon ihmisiä ja väkijoukossa oli paljon nauttineita.

Kuten jo edellä todettiin, saattoivat miesseminaarilaisien olut- ja punssijuomingit johtaa ikäviinkin seurauksiin. "Säädyttömään ja sopimattomaan käytökseen" syyllistyi esimerkiksi kokelas Niskanen vuonna 1874, kun tämä oli olutkaupassa asiointinsa ja juomisen jälkeen mennyt tavoittamaan suutaria talosta, jossa asui myös naisoppilaita.³⁴⁹ Juopotelleita oppilaita syytettiin vuonna 1877 oppilastoverinsa rahojen varastamisesta³⁵⁰. Väkivaltaisuuksiinkin seminaarin oppilaat syyllistyivät. Vuonna 1873 oli Rosengrenillä oluennauttimisen seurauksena tapahtunut välikohtaus, jossa oli osallisina seminaarin oppilaita.³⁵¹ Vuonna 1875 oli oppilas Klemetille tullut riitaa oluttehtaan renkipojan kanssa, minkä seurauksena Klemetti oli lyönyt renkiä veitsellä nivuseen. Toista miestä hän oli haavoittanut sormeen ja kolmatta lyönyt rautakangella otsaan.³⁵² Aineellista vahinkoa sai aikaan oppilas Karlsson vuonna 1881, kun hän oli alkoholin vaikutuksesta turmellut opettajainhuoneessa sanomalehtiä ja heittänyt mustepullon miesseminaarin toisen luokan oveen tärvelen oven sekä permannon.³⁵³ Edellä kuvattu käytös ei ollut lainkaan soveliasta mallikansalaiselle, eli kansakoulunopettajalle, joten oppilaiden käytös rangaistiin useimmiten ankarasti laitoksesta erottamisella.

Seminaarin miesosastolla oli alkuvuosina tapana juoda veljenmaljoja kevätlukukauden alkupuolella. Ensimmäisen luokan oppilaat, jotka

³⁴⁸ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 29.9., 1.10.1877.

³⁴⁹ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 2.10., 5.10.1874.

³⁵⁰ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 29.9.1877.

³⁵¹ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 3.3, 5.3.1873.

³⁵² JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 27.9.1875.

³⁵³ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 20.4., 22.4.1881.

oli hyväksytty varsinaiseksi oppilaiksi, tarjosivat vanhemmille olutta, mikä oli lähemmän tuttavuuden hinta.³⁵⁴ Juomarituaalit olivat yhteisön rituaaleja. Vanhin ja tärkein juomarituaali on juuri maljan juominen. Ilmaisuuksia tulee kreikan sanasta "propinein", joka merkitsee kahden toisensa puoleen kääntyneen juomarin välillä tapahtuvaa vuorovaikutusta. Maljoja juotaessa siis vakuutettiin toiselle keskinäistä ystävyyttä, hyväntahtoisuutta ja hyviä aikeita.³⁵⁵

Jyväskylään perustettiin vuonna 1877 anniskelu- ja vähittäismyyntiyhtiö.³⁵⁶ Anniskeluosakeyhtiön allekirjoittaneista osakkaista huomattava osa oli koulujen edustajia, muiden muassa seminaarin johtaja Leinberg. Anniskeluosakeyhtiön voittoja jaettiin yhdistyksille, kouluille, kunnan laitoksille ja varattomille kansalaisille.³⁵⁷ Viinan ja muiden väkevien juomien kulutus supistui 1880-luvulla ja siten juoppous väheni, mutta olutteollisuuden kasvu synnytti uuden ongelman kansanraittiuudelle.³⁵⁸ Alkoholikysymyksen kansalliset ja sosiaaliset perusasiat tulivat esille jo 1840-luvulla, mutta varsinainen yhteiskunnallinen ongelma nousi 1870-luvulla. Suomalainen yhteiskunta oli siirtymävaiheessa kapitalistiseen yhteiskuntaan ja liikkuvuus maassa lisääntyi. Perinteestä irtautuvan ihmisen identiteetti ja maailmankuva jäsentyivät uudelleen. Kun alkoholista oli tullut tehtaiden tuote, julkinen alkoholin käyttö ja uudet juomatavat alkoivat yleistyä ehtyvän agraarisen alkoholin kulutuksen sijaan.³⁵⁹

Kansan alkoholin käyttö huolestutti siis sivistyneistöä, mikä käynnisti raittiusaateen ja raittiusseuroja alkoi syntyä. Vuonna 1860 oli perustettu Kohtuuden Ystävät, mihin tulevat Raittiuden Ystävät ensin liittyivät vuonna 1883. Järjestön johtoon siirtyi A.A. Granfelt ja toimikunnassa vaikutti mm. Uno Cygnaeus. Kohtuuden Ystävien vaikutuskanavia olivat papisto ja opettajisto. Näiden varaan rakennettiin koko raittiusorganisaatiosuunnitelma. Vuonna 1884 järjestön nimeksi tuli Raittiuden Ystävät, jonka "tarkoituksena oli vastustaa juovuttavien juomien käyttämistä ravinto- ja

³⁵⁴Oksanen 1951, 11.

³⁵⁵Schievelbusch 1986, 177.

³⁵⁶Tuominen 1979, 88-89.

³⁵⁷Savón 1994, 35-36.

³⁵⁸Tuominen 1979, 120.

³⁵⁹Sulkunen 1986, 19-22.

nautintoaineena, edistää raittiutta tavoissa, pelastaa juoppouteen vajonneita ja poistaa niitä epäkohtia, jotka juoppouteen johdattavat".³⁶⁰ Jyväskylään perustettiin paikallisen sivistyneistön voimin vuonna 1883 seminaarin juhlasalissa raittiusseura, joka toimi alajärjestönä valtakunnallisessa järjestössä. Seurasta tuli Jyväskylän vahvin joukkojärjestö, jonka kannatus oli peräti 3 - 4% kaupungin väestöstä.³⁶¹ Myös osa seminaarin opettajistosta omaksui myönteisen suhtautumisen raittiusliikkeeseen³⁶².

5.3. Kuri, säännöt ja rikkomukset

Seminaarin elämä oli, kuten yhteisö-kappaleessa käy ilmi, tarkkaan aikatauluun ja ohjelmaan sidottua. Samoin käyttäytymisnormit olivat tarkoin säädettyjä ja kurinpito laitoksessa oli tärkeää. Pääasiassa elämä sujuikin normien ja sääntöjen mukaisesti ja valvovat silmät saivat olla tyytyväisiä. Täydellisen järjestyksen utopia sisällytti itseensä erään ylimääräisen, mutta välttämättömän tekijän: rangaistuksen. Se oli ylimääräinen, koska se ei kuulunut utopiaan. Mitä parempi kuri oli, sitä vähemmän rangaistuksia tarvittiin. Oikein toimeenpantu kuri tukahdutti kurittomuuden, ilman kurittomuutta ei tarvittu rangaistuksia, ilman rangaistuksia järjestelmä oli vakaa. Tästä huolimatta rangaistus oli välttämätön. Ilman rangaistuksen todellista mahdollisuutta, ei yksinkertaisesti tultu toimeen. Rangaistus oli järjestyksenpidon viimeinen keino, mutta samalla myös äärimmäinen järki. Rangaistus oli kurijärjestelmän ydin, samaan aikaan sen haavoittuvuuden esillepano ja perusta, järjestyksen avoin haava ja sen terveyden ehto, jota ilman koko järjestelmä olisi romahtanut kasaan.³⁶³

Seminaarin ohjesäännön mukaisia rangaistuksia oli eriasteisia. Rangaistuksia tuli ohjesäännön mukaan kuitenkin mahdollisuuden mukaan välttää. Opettajat saattoivat nuhdella oppilasta luokan läsnäollessa, erottaa kumppaneistaan, jos oppilas oli tunnilla tai välitunnilla käyttäytynyt sopimattomasti, tai siirtää alemmalle luokalle, jos oppilaan taitamattomuuteen olivat syynä huolettomuus ja laiskuus. Jos edellä mainituista rangaistuksista ei ollut apua, saattoi miesoppilas joutua arestiin korkeintaan neljäksi vuoro-

³⁶⁰Sulkunen 1986, 60-67.

³⁶¹Sulkunen 1986, 139; Brummer 1916, 537.

³⁶²Halila 1963, 331.

³⁶³Ojakangas 1998, 55-56.

kaudeksi. Äärimmäisenä rangaistuksena oli "pois ajaminen oppilaitoksesta". Tästä päätti koko opettajakunta.³⁶⁴

Kuri oli ensin ulkoiseen ja sitten omaan lakiin, ei elämän normiin, sidottu vapauden metodi, ja ihminen ilman vapautta ei ollut ihminen vaan kuin kasvi tai korkeintaan eläin, järjetön ja epäsiiveellinen olento, jota ohjasivat sen vietit ja vaikutteet, eikä oikea, kaunis ja tosi. Jos ihmisen luonnollinen elämä oli alistettava kurinalaisuuteen, taivutettava kurin alle, oli tämä taivuttaminen aina säilyttävää, ei tuhoavaa. Taivuttamisen myötä hengen vastakohtana oleva luonto ei kadonnut vaan siitä tuli hengen siiveellisen kehityksen välikappale. Taivuttaminen oli siis haltuunoton ja käytön toimintaa, epäjärjellisen eli mykän ja kielessä ilmaisemattoman luonnon asettamista hengen itsensä palvelukseen. Vain tämä taivuttamisen ja siitä syntyvän taipumuksen kautta ihmisestä tuli määreidensä herra, vapaasti itseään määräävä olento.³⁶⁵

Itsekurin oppiminen tapahtui seminaarissa, joka oli kurin laitoksena varmasti koulun veroinen. Koska oppilaitos sisäoppilaitoksena ulotti otteensa oppilaiden koko elämään, oli järjestyksen oltava yksityiskohdaisesti määrätty. Tila oli järjestettävä näkyvyyttä silmällä pitäen ja aika toimettomuuden ehkäisemiseksi. Ajan käyttö oli siis samalla kurin väline.³⁶⁶ Kurinalaisen kasvatuksen tehtävänä oli järjelliseen tapaan totuttaminen, oikeaan mittaan taivuttaminen. Kuri siis merkitsi kasvatettavan saattamista siiveelliseen tottumukseen. Siksi Cygnaeus esimerkiksi kielsi oppilailta "kiihottavat maustimet" ja makeiset. Jo aiemmin oli Cygnaeuksen omilta lapsilta kielletty kaikki makea, kahvi, tee ja tupakka³⁶⁷. Vallitsevan ajatuksen mukaan ihminen oli tottumustensa summa, joten tottumuksista päästiin eroon totuttamalla, eli elämällä uusien tottumusten mukaan.³⁶⁸

Järjestyksen mukainen elämä sujuikin siis ohjesäännön mukaisesti suurimman osan ajasta, mutta aina löytyi joukosta sellaisia, joita ei oltu pystytty totuttamaan siiveelliseen elämään ja kuriin. Epäjärjestyttä saattoivat aiheuttaa oppilaiden yhteishengen mukaiset ilmaukset tai yksittäisten oppilaiden siivettömyys tai muu sopimaton käytös. Laitoksen valvonta-

³⁶⁴Seminaarin ohjesääntö 21, 23-25§.

³⁶⁵Ojakangas 1998, 77-79.

³⁶⁶Ojakangas 1998, 43-45.

³⁶⁷Siltala 1999, 221.

³⁶⁸Ojakangas 1998, 53.

koneisto koostui johtajasta ja opettajakunnasta sekä oppilasseurasta sinä aikana, kun sillä oli lupa toimia (1870 - 1883). Johtajan ja opettajiston valvova silmä ei voinut ulottua kaikkialle, eikä tuomioita voitukaan jakaa, jos johtaja tai opettaja ollut saanut oppilasta kiinni itse teossa tai toisen oppilaan vihjeen eli kantelun perusteella. Tähän vihje- eli kantelujärjestelmään oli oppilasseurasta otollinen, sillä seura saattoi yhteisestä päätöksestä, yhteisen hyvän nimissä antaa ilmi oppilastoveriensa rikkomuksia, jos näin parhaaksi katsoi. Oppilasseurasta rangaistusjärjestelmä oli asteittainen. Ensinnä annettiin varoituksia ja nuhteita, mutta jos parannusta ei näiden seurauksena tapahtunut, päätti seura antaa tiedon johtajalle. Jos oppilastoveri osoitti katumusta ja lupasi olla rikkomatta sääntöjä vastaisuudessa, tämä useimmiten armahdettiin.³⁶⁹

Miesoppilaisseurasta piti kuitenkin myös yhtä sitä koskevissa asioissa. Kun oppilasseurasta lehdessä olleen kirjoituksen johdosta oli tullut "rettelöitä", päätti oppilaskunta vastata yhdessä mahdollisista seurauksista.³⁷⁰ Oppilasseurasta ei suvainnut luopioita keskuudessaan. Yhteisiä päätöksiä piti kunnioittaa ja jos joku niitä oli rikkonut, tämän "aiheet eivät saaneet menestyä".³⁷¹ Oppilasseurasta oli omaksunut laitoksen valvontatehtävät mallikkaasti. Seura teki vuonna 1880 päätöksen, että "väkevien juomien nauttimista harjoittaneiden" nimet luettiin oppilaskokouksissa. Ilmiantajan ei tarvinnut antaa nimeään julkisuuteen, mutta tämän piti jollain tapaa todistaa väitteensä todeksi.³⁷² Oppilaita veloitettiin myös valvomaan, että tupakanpolttokieltoa noudatetaan sisäoppilaitoksessa.³⁷³ Vuonna 1882 nostettiin oppilasseurassa kante oppilastoveria vastaan, koska tämä oli vienyt kumppaniensa kirjoja. Tätä oli tapahtunut jo pitemmän aikaa. Asian käsittelyn seurauksena lähetettiin miehen vanhemmille Hämeenlinnaan säh-

³⁶⁹Ks. esim. JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 27.11.1880, 19.2.1881.

³⁷⁰JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 28.9.1879.

³⁷¹JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 11.10.1879, 25.10.1879.

³⁷²JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 13.11.1880.

³⁷³JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 23.9.1882.

kösanoma aiheesta.³⁷⁴ Tässä suhteessa oppilaskunnan ryhmähengen voidaan katsoa toimineen kuten totaalisissa laitoksissa yleensä. Vaikka totaalisissa laitoksissa ryhmälojaalisuutta oli yleensä vähän, ryhmälojaalisuuden odotus oli silti osa asukkien kulttuuria ja ilmeni vihamielisyytenä asukkien keskinäisen solidaarisuuden rikkojia kohtaan.³⁷⁵

Seura ei toki ollut pelkästään opettajakunnan valvontakoneiston palveluksessa. Ainakin seuran käsinkirjoitetuissa lehdissä kirjoitettujen juttujen perusteella voisi päätellä seuran toimineen myös oppilaskunnan vapaamman huvitoiminnan järjestelijänä. Lehdissä käytetty kieli oli jokseenkin arvoituksellista, eikä siitä voi suoraan päätellä juttujen täyttä tarkoitusta ja varsinkaan tarkkoja aikoja ja paikkoja. "Ilmoitus Tulevan Tuohikuun keskimmäisenä päivänä pidetään karkealla tavalla eli korkealla luvalla yöhuvit Seminari Tupakkaseuran hyväksi. Kokouspaikka on Tapiolan vanhan talon yläkerrassa ja kokous alkaa kukon kuudennen laulun keskipai-koilla..."³⁷⁶ "Kuulutus Peffa ja kurttisööri laitoksen jäseniä pyydetään nöyrimmästi kokoontumaan ensi maanantaina eli Tuohikuun 14 p:nä Ilokiven pyöräyspaikalle keskustelemaan, mihin paikkaan, mihin aikaan, missä järestyksessä ja minne päin olisi sopivin pelkäämättä tehdä kurttisöörin matkoja, mitä rohtoja ja välikappaleita sopisi käyttää matkoilla tapahtuvissa seuroissa ja tansseissa ja kuka laitosten jäsenistä on valittava poismuuttaneen N.N. Falterin sijaan mainittujen laitosten johtajaksi..."³⁷⁷ Jutuissa puhutaan lukuisista laitoksessa kielletyistä asioista, kuten tupakoinnista, yöhuveista, "rohdoista" ja tansseista. Laitoksen jäykän ilmapiirin huomioon ottaen jo kyseisistä aiheista vitsaileminen lienee ollut varsin uskaliaista.

Oppilaiden yhteishenki tiivistyi laitoksen auktoriteettia vastaan useaan otteeseen. Silti oppilasseuran kapinahenkisyydestä tuskin oli kyse. Laitokselle lienee ollut oppilasseurasta kuitenkin enemmän hyötyä valvonnan suhteen kuin haittaa yhdessä tuumin niskoittelevasta oppilasjoukosta. Lähinnä oppilasseuran kaiketi pelättiin uhkaavan juuri laitoksen auktoriteettia, kun oppilaat päättivät yhdessä toimia jonkin asian puolesta ja olivat siis

³⁷⁴ JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 11.3.1882.

³⁷⁵ Goffman 1969, 48.

³⁷⁶ JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Toverikunnan käsinkirjoitetut lehdet. Seuralehti 4.5.1872.

³⁷⁷ JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Toverikunnan käsinkirjoitetut lehdet. Hulivili 12.2.1881.

ajatelleet asioita omilla aivoillaan, eivätkä totelleet sokeasti auktoriteettia. Vuonna 1871 suuri joukko miesoppilaita oli jättänyt menemättä luennoille, kun edellisenä päivänä kolme heidän oppilastoveriaan oli erotettu laitoksesta. Päätös olla menemättä luennoille oli sinetöity yhteisellä käsien nostolla. Opettajisto toivoi aloitteen tekijöiden ilmoittautuvan, ettei vähemmän syyllisten tarvitsisi niin paljon kärsiä. Oppilasjoukko piti kuitenkin yhtä. Joka tapauksessa opettajisto teki päätelmänsä syyllisimmistä ja erotti oppilaita näiden mukaan. Syyllisimmäksi nähty oppilas erotettiin laitoksesta lopullisesti.³⁷⁸

Yhteishenki ei toiminut aukottomasti oppilaskunnan keskuudessa, olihan oppilasseuran roolikin kahtalainen. Kun oltiin uskollisia auktoriteetille, eli laitokselle, joutuivat kanssappilaat tuomiolle. Eräs miesoppilas, joka oli alkoholin vaikutuksen alaisena riehunut ja jota syytettiin terävällä esineellä lyömisestä toista oppilasta päähän, joutui oppilastovereidensa hylkäämäksi. Miesoppilaat olivat antaneet opettajistolle anomuksen kyseisen oppilaan erottamisesta.³⁷⁹ Samoin oli miesoppilaiden lähetyskunta käynyt vuonna 1883 opettajistolta pyytämässä, että "väkeviltä liikutellut", eli alkoholia nauttineet oppilaat erotettaisiin laitoksesta joksikin aikaa.³⁸⁰

Erään miesoppilaan oltua syytettynä naisen tuomisesta internaattiin, hän syytti tovereitaankin samasta rikkomuksesta. Muutama miesoppilas laitettiin tutkimaan johtajan kehotuksesta asiaa. He eivät löytäneet todisteita väitteelle, mutta pitivät mahdollisena, että rikkomuksia olisi voinut tapahtuakin, mutta syytetyt eivät myöntäneet. Todisteiden puutteessa juttu raukesi toisten oppilaiden kohdalta, mutta ensin syytetty oppilas erotettiin laitoksesta. Muu opettajakunta oli lopullisen erottamisen kannalla, mutta lehtori Kiljander ehdotti kahta vuotta, koska internaatin valvonta oli puutteellista.³⁸¹ Oppilaiden omaan arvostelukykyyn ja siveyteen ei siis voitu täysin luottaa, vaan valvonnan keinoin olisi pitänyt pitää huolta siveyden toteutumisesta.

Kantelujärjestelmä toimi myös tapauksessa, jossa opettajakun-

³⁷⁸ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 2.2.1871, 6.2.1871.

³⁷⁹ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 3.3.1873, 5.3.1873.

³⁸⁰ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 28.10.1874.

³⁸¹ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 9.5., 10.5.1893.

ta sai ilmoituksen oppilas Lauton "luvattomasta yhteydestä huononpuoleiseksi tunnettuun naiseen". Naisella oli jo ennestään kaksi lasta ja tämän lisäksi hän oli kyseisenä vuonna synnyttänyt pojan, jonka isäksi oppilas Lauttoa syytettiin. Tapauksesta oli johtajalle ilmoittanut oppilas Matti Laitinen. Oppilastoveri oli siis kannellut johtajalle, mutta kokelaat Juntto ja Fogel puolestaan kävivät pyytämässä lievennystä Lauton tulevaan rangaistukseen.³⁸² Valvonta- ja kantelujärjestelmä ei siis tarvinnut miesoppilaisseuraa, joka oli lopetettu vuoden 1883 keväällä. Samoin ei seuran lopettaminen poistanut mihinkään oppilaiden keskuudessa elänyttä yhteishenkeä. Samanlainen yhteishenki oli kaiken aikaa vaikuttanut myös naisseminaarissa, missä ei oppilaisseuraa ollut ennen kuin Leinberg oli jättänyt johtajan tehtävänsä. Vuonna 1896 aloitti toimintansa toverikunta eli konventti molemmilla seminaarin osastoilla³⁸³.

Yhteishenki ilmeni joskus myös pelkkänä niskoitteluna. Tällöin oppilaat osoittivat kapinahenkeä laitosta kohtaan yhteisvoimin. Vuonna 1875 sisäoppilaat valittivat internaatin ruoasta. Oppilaat olivat aamiaisella kieltäytyneet voista, minkä tilalle oli tuotu silliä, joka ei myöskään kelvannut. Oppilaat valittivat heille syötettävän kelvotonta ruokaa. Johtaja ja lehtorit Hårdh sekä Länkelä eivät huomanneet sillissä mitään vikaa sitä maistaessaan. Illalla oppilaat olivat jättäneet piimän syömättä. Piimää maistettuaan johtaja huomasi senkin olevan hyvää. Oppilas Tani teki saman huomion, mutta väitti, ettei se ole samaa, mitä heille oli tarjottu iltapalalla. Johtaja antoi oppilaille kovan muistutuksen heidän osoittamastaan käytöksestä. Oli myös käynyt ilmi, että osa oppilaista ei ollut edes maistanut silliä ja piimää, vaan olivat uskoneet, mitä toiset olivat heille sanoneet. Rangaistukseksi päätekijöiksi katsotut kuusi oppilasta erotettiin internaatista.³⁸⁴

Oppilaat, joiden käytös nähtiin sellaiseksi, ettei oppilaassa olisi ainesta opettajaksi, erotettiin laitoksesta lopullisesti. Lopullinen erotus tarkoitti yleensä nimensä mukaisesti sitä, ettei oppilaalla ollut myöhemminkään asiaa takaisin laitokseen parannettuaan tapansa. Sellaisetkin oppilaat, jotka olivat saaneet määräaikaisen eropassin, joutuivat takaisin pyrkiessään

³⁸²JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 30.11., 3.12., 5.12.1883.

³⁸³Ks. Halila 1963, 163.

³⁸⁴JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 6.11.1875.

esittämään todistuksen moitteettomasta käytöksestä³⁸⁵. Toisen luokan miesoppilas Holm oli näpistellyt tovereiltaan, mitkä näpistykset oli jo aiemmin sovittu asianosaisten kanssa. Holm oli vienyt myös "Werkmestarin" avainnippusta avaimen. Holmin käytöksessä todettiin olevan "siveydellistä turmelusta", joten tämä erotettiin laitoksesta "kaikiksi ajoiksi".³⁸⁶

Kyseinen oppilas Holm osoitti katumusta teoistaan ja kirjoitti johtaja Leinbergille saman vuoden syksyllä seuraavaa: "Syvimmässä nöyryydessä ja alamaisuudessa lähestyn korkiasti kunnioitettavaa ja korkiasti oppinutta Herra Seminarin johtajaa, pyytäen anteeksi suuria rikkomuksiani, jotta ei Herra Seminarin johtaja suuresti niitä mielessänsä pitäisi, sillä minä katuvaisella sydämellä olen murehtinut synteini ylitse, joita olen tehnyt paljon ja olen ollut tyytyväinen kohtalooni. ... olin suuresti Häntä vastaan tehnyt pahuutta, sillä minä jo kerran löysin hänen armonsa ja juuri silloin ensimmäisellä kerralla, kun jouduin pulaan seminarissa. Mutta silloinpa en pysynytäkään Herrani armossa, vaan pakenin. Weikkoni kyllä varoitti sanoen: seurun tekevän kaltaiseksensa, kun minä toisten soimaamisien tähden hylkäsin hänen seuransa ja pidin hauskempana olla hurjien seurassa, ..." ³⁸⁷

Holm ei kuitenkaan ollut toivoton tapaus kansakoulu-uralla, vaikka hänen rikkomuksensa olivat antaneet näin ymmärtää. Hän toimi opettajana Kylmäkoskella, Hämeenlinnan maalaiskunnassa ja Lempäälässä ennen kuin suoritti opintonsa loppuun Sortavalan seminaarissa. Päästötodistuksen hän sai vuonna 1886, eli neljätoista vuotta sen jälkeen, kun oli erotettu Jyväskylän seminaarin toiselta luokalta. Tämän jälkeen hän toimi kansakoulun opettajana aina kuolinvuoteensa 1923 asti.³⁸⁸ Tavallisempaa oli, että oppilas, joka erotettiin laitoksesta kansakoulun opettajalle sopimattoman käytöksen takia, ei opintojaan päässyt loppuun suorittamaan. Vuonna 1871 miespuolen oppilas Brummer oli johtajan ilmoituksesta "useat kerrat itseänsä sopimattomasti ja kevytmielisesti käyttänyt, vaikka ei varsinaista rikosta tehnyt ja jonka omaisuuksista ei näytä olevan kelpo kansa-

³⁸⁵Ks. esim. JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 21.8.1872.

³⁸⁶JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 29.4., 30.4.1872.

³⁸⁷JyMA. K.G. Leinbergin kirjekokoelma. K.G. Leinbergille saapuneet kirjeet. J.V. Holm 11.9.1872.

³⁸⁸Jyväskylän seminaari 1937, 302.

koulun opettajain toivomista". Brummer siis erotettiin näillä perusteilla.³⁸⁹ Bummer pyrki vielä seuraavan lukuvuoden alussa laitokseen hospitantiksi, mutta pyyntöön ei suostuttu, kun tämän käytös tiedettiin seminaariin sopimattomaksi.³⁹⁰

Syytöksiä siveettömän elämän viettämisestä oli lukuisia. Rikkomuksen laadusta riippuen jaettiin tuomioita kiinnijääneille. Vuonna 1871 oppilas Maukonen oli "kortteerissaan elänyt siveyttömässä yhteydessä isäntäväkensä palveluspiian kanssa". Tämän lisäksi Maukonen oli polttanut tupakkaa keskellä päivää kaupungin torilla ja osoittanut tottelemattomuutta johtajaa kohtaan. Maukonen oli myöntänyt olleensa "likemmässä rakkauden liitossa" tytön kanssa ja isäntä oli kehottanut tätä kihlaamaan tytön. Hän kertoi rakastavansa tyttöä, mutta hänellä ei vielä ollut varaa mennä naimisiin. Maukonen erotettiin vuodeksi laitoksesta.³⁹¹ Hän palasi takaisin seuraavan vuoden syksynä, jolloin hänellä oli mukanaan todistukset siveästä käytöksestä kolmelta eri ihmiseltä.³⁹² Oppilas Martin puolestaan oli "viettänyt saastaista kanssakäymistä" palveluspiian kanssa ja tartuttanut tähän "häpeällisen taudin". Oppilas tunnusti siveettömän kanssakäymisen, mutta väitti, ettei voinut tautia tartuttaa, koska oli sen itsessäänkin vasta kesällä huomannut. Hän tunnusti myös muiden "siveettömien naisten kanssa elämää pitäneensä", mutta kertoi tehneensä parannuksen. Tähän ei opettajiston keskuudessa uskottu ja Martin erotettiin, eikä tämä enää laitokseen palannut.³⁹³

Erottamiseen kolmeksi lukukaudeksi johti kokelas Waltosen "siveydetön käytös", jonka seurauksena nainen oli tullut raskaaksi ja oli tämän takia lähdössä Venäjälle. Waltonen oli jo kerran ensimmäisellä luokalla tullut erotetuksi ja toisella sekä kolmannella luokalla hän oli saanut eri syistä huonosta käytöksestä alennetut numerot. Tästä huolimatta häntä ei erotettu laitoksesta kokonaan, vaan kolmeksi lukukaudeksi.³⁹⁴ Waltonen oli siis siinä vaiheessa, kun hänet erotettiin, juuri valmistumassa. Tämä on

³⁸⁹ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 5.6.1871.

³⁹⁰ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 21.8.1871.

³⁹¹ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 10.6.1871.

³⁹² JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 21.8.1872.

³⁹³ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 26.9.1872.

³⁹⁴ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 19.5., 22.5.1876.

saattanut olla syynä siihen, että hänen annettiin tulla suorittamaan opintonsa loppuun siten, että hän kävi viimeisen kevätlukukauden uudelleen.

Myös internaatissa tapahtui siveellisyysrikkomuksia. Vuonna 1879 ensimmäisen luokan oppilas Hookana oli polttanut tupakkaa seminaarin pihalla ja tuonut sisäoppilashuoneeseensa "epäsiveellisen naisihmisen". Oppilastoveri todisti, että Hookana oli tuonut naisen ja he olivat "pitäneet lystiä" ja kehottaneet huonetoverta poistumaan, mihin tämä ei suostunut, vaan ilmoitti emännälle. Tällöin nainen oli poistunut takakautta. Rikkomuksistaan oppilas Hookana erotettiin vuodeksi, mutta ei enää erotusajan päätyttyä palannut laitokseen.³⁹⁵ Samoin oli vuonna 1889 kolmannen luokan oppilas Nordqvist pitänyt "luvatonta kanssakäymistä" ja rakastunut eräaseen tyttöön. Nordqvistin oli ollut useita öitä poissa internaatista. Hänen piti osoittaa olevansa kihloissa tytön kanssa ennen tuomion julistamista. Tuomio oli puolentoista vuoden ero laitoksesta, mutta Nordqvistkaan ei palannut eroajan päätyttyä laitokseen.³⁹⁶

Sääntöjen ja määräysten rikkomiset vaikuttivat siis eri seurauksin niitä tehneiden oppilaiden tulevaisuuteen. Oppilaitoksen oli pidettävä kiinni rangaistuksista, jotta muille oppilaille olisi näytetty tiukkaa esimerkkiä, mitä tapahtuu, jos kaidalta säännönmukaiselta polulta lipsuu. Rangaistusten määrääminen piti yllä laitoksen, johtajan ja opettajiston auktoriteettia. Samalla uskottiin tehtävän palvelus yhteiskunnalle, kun poistettiin kansakoulu-uralta sellaiset yksilöt, jotka eivät sinne ominaisuuksiltaan sopineet. Opettajainkokouksen valta oli melkoinen, kun se päätti rangaistusten laadusta. Oppilailta edellytettiin täysin moitteetonta elämää, mutta siihen ei kuitenkaan uskottu, koska valvontaa haluttiin pitää mahdollisimman tehokkaana yllä. Siveellinen ja sivistynyt elämäntapa oli omaksuttava pakkokeinoin totuttamalla.

5.4. Lakkorettelöitä

Kärjistyneimpinä säännönvastaisuuksina ja rettelöhenkenä seminaarin tasaisessa elämässä olivat oppilaslakot, jotka saivat aikaan pitkällisiä selvittelyjä ja oppilaiden massaerottamisia. Lakkoihin johtaneet syyt tuntuvat

³⁹⁵ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 19.5.1879; Jyväskylän seminaari 1937, 306.

³⁹⁶ JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 23.1., 24.1.1889; Jyväskylän seminaari 1937, 547.

vähäpätöisiltä, mutta olivat merkki 1880-luvulla alkaneesta yhteiskunnallisesta murroksesta. Luokkavastakohtaisuudet kärjistyivät ja ihanteellinen usko kansan yhtenäistämiseen ja sivistämiseen kansakoulun avulla alkoi horjua.³⁹⁷ Säätörajat olivat alkaneet hiljalleen heikentyä ja oppilaiden omanarvontunto ja itsenäisyys nostaa päätään. Auktoriteetin ei enää haluttu antaa tehdä päätöksiä mielivaltaisesti. Halila kutsuukin 1880-lukua "kapinalliseksi 80-luvuksi"³⁹⁸. Eri luokat ja kerrostumat antoivat pohjan toimijoiden tai subjektien syntyemiselle ja yksilöitymiselle, toisin sanoen keskinäiselle solidaarisuudelle sekä oman itsen ja oman ryhmän luonteen määrittelylle suhteessa muihin.³⁹⁹ Näin tapahtui sekä paikallisyhteisöissä, seminaarissa että yhteiskunnassa.

Uusien eurooppalaisten virtausten tavoittaessa Suomen, oli nuoriso ensimmäisenä valveutunut. Seminaarin opettajisto ja henki kuuluivat perinteisten arvojen, vahvan auktoriteetin ja muuttumattomien olojen kannattajiin. Oppilaiden röyhkeä käytös nähtiin ennenkuulumattomana. Oppilasseura nähtiin uhkana ensimmäisen lakon aikana ja järjestötoiminta toisen lakon aikana. Vuoden 1883 ensimmäistä lakkorettelöä oli edeltänyt miesoppilaisseurassa juuri ylpeys-keskustelu⁴⁰⁰ ja samoin mainittiin ylpeys myös seminaarin entisen oppilaan, Fahlgrénin kirjeessä johtaja Leinbergille lakkorettelön jälkeen. Fahlgrén näkikin juuri konventin paikaksi, jossa ylpeyttä opitaan.⁴⁰¹

5.4.1. "Niinkuin muuri"

Vuoden 1883 lakko alkoi helmikuussa Runebergin juhlasta, josta sanomalehti Keski-Suomi kertoo tavalliseen tapaan ilman mainintoja kiistoista⁴⁰². Runebergin juhla olikin vain kimmoke, josta tapahtumasarja lähti eteneeseen. Asian käsittely nähtiin opettajakunnassa niin tärkeäksi ja vaikeaksi,

³⁹⁷Ks. Hänninen 1994, 11.

³⁹⁸Halila 1963, 160.

³⁹⁹Alapuro 1995, 47.

⁴⁰⁰JyMA. Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto. Miestoverikunnan pöytäkirjat 20.1., 3.2.1883.

⁴⁰¹JyMA. K.G. Leinbergin kirjekokoelma. K.G. Leinbergille saapuneet kirjeet. F.R. Fahlgrén 15.3.1883.

⁴⁰²Keski-Suomi 14.2.1883.

että pöytäkirjan pitäjäksi tarvittiin sellainen, jolla oli siihen tarpeeksi kokemusta. Jokaisen juhlan päätteeksi laulettavan Maamme-laulun johtajasta kiista lähti liikkeelle. Tohtori Hagfors, joka normaalisti laulua johti, oli estynyt tehtävästä miesoppilaat olivat valinneet tehtävään kokelas Enqvistin. Pöytäkirjan mukaan johtaja oli saanut kuulla johtajatar Lydeckeniltä, että naisoppilaat olivat toivoneet kokelas Rosendahlia johtamaan laulua, koska he olivat tämän johdolla laulaneet joulun aikaankin. Enqvist suostui tähän, mutta miesoppilaat pahoittivat tästä mielensä, koska heidän valitsemansa laulunjohtaja hylättiin. Johtaja oli ilmoittanut mieslaulajille, kuultuaan näiden mielipahasta, helmikuun 17. päivä, että naislaulajat olivat muutosta halunneen ja että heillä oli myös oikeus määrätä, kenen johdolla yhteislaulua laulettaisiin. Parin päivän päästä olivat miesoppilaiden valtuuttamat edustajat tulleet ilmoittamaan miesten mielipahasta ja toivoneet, ettei heidän yhteistä päätöstään enää toiste tulaisi hylkäämään. Johtaja katsoi, ettei hänen tarvinnut miesoppilaiden pyyntöä noudattaa ja nuhteli näitä esitetystä pyynnöstä. Oppilaita kuulusteltiin ja erimielisyyksiä eri asioista ilmeni johtajan ja oppilaiden välillä. Miesoppilaiden mielipaha oli kohdistunut ensin johtajaan ja kun he kuuluivat naisten vaihdosta toivoneen, sitten naisoppilaisiin. Miehet eivät ymmärtäneet, miksi naisoppilailla oli enemmän oikeutta valita yhteislaululle mieslaulunjohtaja. Samoin oppilaille miesoppilaskunta ja mieslaulajat olivat yksi ja sama asia, koska laulajat valittiin miesoppilaskunnan joukosta. Johtaja näki nämä kahtena eri asiana.⁴⁰³

Opettajisto päätti erottaa johtajan luo tulleet miesoppilaiden edustajat Savolaisen ja Kouvon, jotka olivat pitäneet pöytäkirjan mukaan johtajaa loukanneen ja sopimattoman puheen ja johtaneet luvatonta miesoppilaiden kokousta. Enqvist päätettiin erottaa, koska tällä oli "väärä käsitys arvostaan ja asemastaan miesoppilaskunnan laulunjohtajana". Hänet nähtiin häiriön "ensimmäiseksi ja etevimmäksi syyksi". Enqvistin erottamista vastaan olivat lehtorit Högman ja Hedberg.⁴⁰⁴ Oppilaiden itsenäinen toiminta nähtiin ukaavaksi, minkä takia konventti päätettiin lakkauttaa. Laulunjohtajan valinta päätettiin jatkossa toimittaa niin, että laulajat asettavat kolme ehdokasta, joista laulunopettaja valitsee yhden tai jonkun muun mieleisensä. Oppilaiden itsemääräämisoikeus tahdottiin täysin tyrmätä ja osoittaa

⁴⁰³JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 20.2.1883.

⁴⁰⁴JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 21.2.1883.

laitoksen auktoriteetin olevan johtajalla ja opettajistolla.⁴⁰⁵ Johtaja oli julistanut rangaistukset perjantai-iltana ja käskenyt neljännen luokan lähteä ulos. Tätä oli seurannut huuto: "Emme lähde, emme tyydy". Kun johtaja oli kehottanut erotettua Savolaista lähtemään, oli tämä lähtenyt, minkä seurauksena kaikki muut lähtivät samalla hälinällä luokasta. Kun seuraavan kerran olisi pitänyt aloittaa koulupäivä, eivät oppilaat tulleet, vaan paikalla oli vain ylijärjestäjä Sorma, joka ilmoitti, etteivät oppilaat tulekaan.⁴⁰⁶

Oppilaat pitivät yhteisen kokouksen, jossa he olivat laatineet kirjoituksen "rettelön johdosta". Kirjoituksessa oppilaat ilmoittivat: "...emme puolusta asiaamme kiihkoisuudesta, vaan oikeuden, totuuden ja rehellisyyden tunnosta". Siinä kerrottiin, ettei rettelön kiihottajana ollut kukaan yksittäinen oppilas ja opettajakunnan haluttiin vakuuttavan, että oppilaskunnan entiset oikeudet saataisiin pitää. Jos näin tapahtuisi, niin oppilaat tahtoivat olla "lainalaisia, nöyriä, kuuliaisia oppilaita".⁴⁰⁷ Oppilaskunta oli siis laatinut ennenkuulumattoman ukaasin opettajakunnalle, eivätkä tahtoneet tyytyä annettuihin rangaistuksiin. Kaikki tahtoivat oppilastoveriensa puolesta erota laitoksesta, jos rangaistukset saatettaisiin voimaan. Asiaa selvittämään tarvittiin kouluylhallitus. Ylihallituksen puututtua asiaan opetus saatiin taas alkamaan maaliskuun alkupuolella.⁴⁰⁸

Oppilaiden lakkoilun johdosta entinen johtaja Uno Cygnaeus lähetti oppilaille ns. paimenkirjeensä 28.2.1883. Siinä hän vetosi oppilaisiin järjestyksen palauttamiseksi. "Joskus täytyi minun käyttää rangaistusta, vieläpä kovaakin, vaan se ei häirinyt ystävällistä olosuhdetta meidän välillä, sillä yleinen mielipide tunnusti että isällinen rakkaus langetti tuomion, toimitti rangaistuksen. Ei kertaakaan tapahtunut ettei minun tahtoni, minun käskyni olisi noudatettu, vielä vähemmin että oppilaat olisivat tehneet julkista vastustusta siveellistä järjestystä ja esivaltaa vastaan."⁴⁰⁹ Vanhalle Cygnaeukselle lakko oli varmasti vähintään yhtä suuri järkytys kuin silloiselle johtajalle ja opettajistolle. Esivallan ja järjestyksen vastustaminen oli ennen kuulumatonta.

⁴⁰⁵JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 23.2.1883.

⁴⁰⁶JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 24.2.1883.

⁴⁰⁷JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 24.2.1883.

⁴⁰⁸Ks. JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 1.3., 3.3.1883.

⁴⁰⁹Tuikkeita tulen syntymäsijoilta 1910, 65-66.

Mainittu ylijärjestäjä Pietari Sorma on laatinut tapahtumasta oman kuvauksensa, Surullinen muisto seminaariajalta 1883. Sorman mukaan johtaja oli juhlatilaisuudessa ilmoittanut laulunjohtajaa vaihdettaessa, että se on "naisten ja minun tahtoni". Sorman mukaan naiset, paitsi neiti Ingman eivät näin olleet tahtoneet. Sorma kertoo myös, ettei Rosendahl "ollut mikään mainio laulunjohtaja". Miesoppilaat olivat päättäneet, että tämä oli hävytön teko johtajalta, joten miesoppilaat boikotoivat iltaseuraa 13.2. ja johtajan syntymäpäivillä, eikä mäenlaskussakaan laulettu. Oppilaskunta kutsuttiin koolle, mihin ei pyydetty johtajalta lupaa, vaikka säännöt sitä edellyttivät. Miesoppilaat kuitenkin näkivät, ettei kyseinen kokous ollut varsinainen oppilaskokous, koska sillä ei ollut esimiestä, sitä ei ollut kukaan erityinen koolle kutsunut, pöytäkirjaa ei pidetty, eikä kokouksessa keskusteltu muusta kuin kyseisestä asiasta. Sorman versio tapahtumista on huomattavasti särmikkäämpi kuin opettajainkokouksen pöytäkirjassa.⁴¹⁰

Kun oppilaat oli kutsuttu koolle konventin kieltämisen vuoksi, oli Sorman mukaan johtajalla mielessä estää "yhteisesti rettelöasiasta keskustelemasta". Oppilaiden keskuudessa oli syntynyt sanonta "niinkuin muuri yhteishengen ilmaisuna näinä vihollisaikoina". Johtaja ei myöntänyt syyllistyneensä mihinkään sopimattomaan toimintaan ja näki miesoppilaiden pyrkivät rajattomaan itsevaltaisuuteen, koska nämä olivat pitäneet luvattoman kokouksenkin. Savolaisen lukemassa puheessa oli oppilaskunta osoittanut johtajan mielestä "röyhkeyttä, ylpeyttä ja itsekkyyttä".⁴¹¹ Laitoksen ensimmäinen oppilaslakko osoitti laitoksen johdon yllättänyttä ajan opiskelijaradikalismia, joka sai alkunsa mitättömän tuntuista asiasta, mutta vaikutti varmasti koko laitoksen tulevaan ilmapiiriin ja sekä oppilaiden että johdon mieliin. Oppilaat eivät halunneet alistua taistelematta. Laitoksen opettama elämäntapa ja isänmaallisuus sekä yhteishenki saivat oppilaat nousemaan barrikadeille yhteisen asian puolesta.

5.4.2. "Toinen luokka streikissä"

Toinen suuri "streikki" laitoksessa koettiin vuonna 1890. Tällöin oli opettajiston arvovalta jälleen koetuksella. Lakon syynä oli toisen luokan miesoppilai-

⁴¹⁰Sorma 1883.

⁴¹¹Sorma 1883.

den tyytymättömyys arvosainoihin ja opettajakunnan tiukkaan valvontaan, mikä pyrki puuttumaan mm. oppilaiden suorittamaan nuorisoseuratyöhön.⁴¹² Tämä kyseinen lakko on suuri yhteishengen osoitus ja samalla myös seminaarin auktoriteettia kohtaan osoitettu vastalause. Oppilaat menivät joukolla viemään eronpyyntöjensä laitoksesta johtajalle ja sanoivat jokaisella olevan oma asiansa, siis eronpyyntönsä, vaikka yhdessä sitä tulivatkin esittämään. Osa oppilaista oli tyytyväinen omiin arvosainoihinsa, mutta pyysi eroa oppilastoveriensa huonojen arvosanojen takia. Tällainen kumppaneilleen lojaali oppilas oli ulko-oppilas Vihtori Peltonen, myöhemmin kirjailija Johannes Linnankoski.⁴¹³ Oppilas toisensa jälkeen todisti samaa. Heidän mittansa oli tullut täyteen ja opintojen mielekkyys kadonnut, kuten Esa Sironen toteaa seminaarirettelöitä käsittelevässä artikkelissaan Ruumiin siteet -teoksessa.⁴¹⁴

Eron saanut oppilas Vihtori Peltonen eli Johannes Linnankoski kirjoitti muistelmaan tapahtumasta seminaarin julkaisuun parikymmentä vuotta myöhemmin. Siinä hän toteaa, kuinka "yksimielisinä, teostamme varmoina me olimme ratkaisevalla hetkellä astuneet johtajan eteen ja ilmoittaneet asiamme". Hän jatkoi pettyneenä, että "me, jotka alussa esiinnyimme syyttäjinä, olimme itse painuneet syytettyjen penkille". "Elämä kulki tavallista latuaan - meitä oli lopulta jälellä vain kourallinen nuorukaisia, joista lähin, myötätuntoinenkin ympäristömme arveli, että asiamme oikeutuksesta huolimatta varmaan olimme astuneet liian ankaran, harkitsemattoman askeleen."⁴¹⁵

Johtajasta Linnankoski muistelee tapahtuman yhteydessä: "Me olimme viime aikoina usein ikäänkuin tutkistellen ajatelleet häntä ja hänen suhdettaan meidän rettelöömme. Kunnioituksemme hänen läpirehellistä, suorasukaista persoonaansa kohtaan ei ollut vähääkään horjunut. Mutta - niin päätimme - hän oli auttamattomasti vanhan ajan koulumies, joka ei ymmärtänyt nykyajan nuorisoa." "Miksemme kertaakaan saaneet edes vilahdukselta nähdä *ihmistä* koulujohtajan virallisen kuoren alta? Sitä olimme odottaneet, ja kun emme sitä nähneet, päätimme ettei sitä ollutkaan. Siksi oli mielemme kylmä ja välinpitämätön niinhyvin häntä kuin koko

⁴¹²Halila 1963, 162.

⁴¹³JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 2.4.1890.

⁴¹⁴Sironen 1997, 222.

⁴¹⁵Linnankoski 1910, 98-99.

kaavoihin kangistunutta koulujärjestystä kohtaan."⁴¹⁶ Lakkolaisia voidaan siis hyvällä syyllä kutsua opiskelijaradikaaleiksi, jotka uskalsivat kyseenalaistaa olemassa olevan järjestelmän ja nousta sitä vastaan.

Johtaja oli myöntäessään erokirjoja Linnankoskelle ja toiselle ulko-oppilaalle osoittanut kuitenkin inhimillistä ymmärrystä oppilaiden toveruushenkeä kohtaan. "Ja tulkoon vielä sekin sanotuksi, että minä kyllä ymmärrän antaa toveruushengelle ja kunniantunnolle arvoa, jopa siihen katsoen olen pikemminkin iloinen kuin surullinen että tällä kertaa vaaditte papereitanne. Mutta sen toistan: tekonne kokonaisuudessaan oli harkitsematon."⁴¹⁷ Eronnut oppilas tovereineen oli siis nähnyt johtajassa myös inhimillisen puolen, eikä poistunut laitoksesta katkeroituneena. Johtaja piti vain laitoksen mainetta yllä toimiessaan kuten toimi.

Opettajainkokouksen kuulusteluissa opettajat olivat kummisinaan oppilaiden käytöksestä. Varsinkin erään oppilaan esiintymisen "paatumus ja röyhkeys" hämmästytti suuresti. Opettajakunta oli pakotettu keksimään syytä, minkä vuoksi koko luokka-asteelle ei voitu antaa eroa. Eräälle sisäoppilaalle kerrottiin eroluvan epäämisyksi se, että tämä oli osoittanut huonoa käytöstä jäämällä pois oppitunneilta. Samaisen oppilaan "jyrkkä esiintyminen, loukkaava ja opettajakunnan arvoa alentava puhe" herätti paheksuntaa.⁴¹⁸ Opettajakunta oli siis pakotettu tekemään ristiriitaisilta kuulostavia päätöksiä, jotta he saisivat tilanteen rauhoittumaan ja oppilaat pysymään laitoksessa. Normaalitylanteessahan niskoittelu ja huono käytös rangaistiin nimenomaan erolla, ei eroluvan epäamisellä. Rangaistuksia jaettaessa kyseinen oppilas sai kuitenkin vuodeksi eron laitoksesta ja tämän olisi pitänyt pysyä eroaikana poissa paikkakunnalta. Kun oppilas ei tätä määräystä noudattanut, vaan oleskeli paikkakunnalla, piti häntä muistuttaa poistumisesta. Oppilas oli vastannut tähän muistutukseen, ettei enää koskaan palaa laitokseen.⁴¹⁹

Opettajat, joiden arvosanoihin oltiin tyytymättömiä, olivat Kiljander ja Hårdh. Lehtori Kiljander oli huomauttanut havaittuaan oppilaissa laiskuutta, että oli vaikeaa hyvilläänkin arvosanoilla saada opettajan paikkaa

⁴¹⁶Linnankoski 1910, 99-100.

⁴¹⁷Linnankoski 1910, 102.

⁴¹⁸JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 2.4.1890.

⁴¹⁹JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 5.4., 11.4.1890.

valmistumisen jälkeen. Hårdh puolestaan vetosi siihen, että hän arvosteli käsityöt kahden työnjohtajan kanssa, joten arvosanat jaettiin ansioiden mukaan. Lehtori Yrjö-Koskinen, joka ei opettanut koko toista luokkaa, oli kuullut useilta opettajilta, että luokka oli "harvinaisen huono" ja oli saattanut mainita siitä jollekin kokelaalle.⁴²⁰ Sanomalehti Keski-Suomi ihmetteli seminaarin arvosanojen jakamista ja oppilaiden tyytymättömyyttä siihen seuraavasti: "Syynä oppilaitten eronpyyntiin on äsken annetut arvolauseet, joita heidän mielestään on muutamat opettajat puolueellisesti jakaneet, niin että toisia on verrattain liian huonoiksi arvosteltu, toisia liian hyväksi. Minkä verran sitten lienee syytä oppilailla, vaan kummalliselta vaan näyttää kun tyytymättömyys on noin yleinen."⁴²¹

Keski-Suomi jatkoi seminaarin lakkoasian käsittelyä ja uutisoi myös ylitarkastaja Flomanin tulon selvittämään rettelöä. Rettelön tultua päätökseen lehti jatkoi: "Vuosi sitten ... kuuluu vähällä olleen syntyä samalainen vaan vielä suurempi, koko miesosastolle yleinen streikki, ja silloin sanotaan oppilaitten syyttäneen samoja opettajia kuin nytkin, vieläpä jokseenkin samoista syistäkin. Ja jos silmäisi seminaarin opettajakokouksissa pidettyihin pöytäkirjoihin, niin ei mahtaisi olla vaikeatakaan löytää tuon tuostakin merkkiä samallaisiin valituksiin, vaikka ne usein on saatu vaikeutamaan joko jonkun yksityisen eroittamisella, tai jollain muulla laillisella keinolla. Mutta väliin on tällainen keino näyttänyt riittämättömäksi ja senpä vuoksi onkin aina tavan takaa sattunut yleisempiäkin rettelöitä mainituissa laitoksessa. Seuraus on ollut sama: syylliset oppilaat on erotettu ja sillä saatu rauha maahan, mutta kun rettelön yhä uudistuvat, niin olisi suotava, että kerran toimitettaisiin perinpohjainen tutkimus laitoksessa, jotta kävisi selville jos mahdollisesti lie syytä hieman sepissäkin ei vaan sysissä."⁴²²

Lehti uskalsi siis kyseenalaistaa laitoksen puhtoisuuden, kuten se oli tehnyt jo aiemminkin. Seminaarin sulkeutuneisuutta ja jäykkyyden verhoa olisi tahdottu raottaa ja saada siellä tapahtuneet erimielisyydet ja vaikeudet selvitettyä perinpohjin. Varsin ennenkuulumattomalta kuitenkin näytti tuntuneen seminaarissa oppilaiden nousu laitosta ja sen päätöksiä vastaan. Seminaarissa oli aiemminkin ratkaistu esiin tulleet ongelmat asetusten mukaisesti, eli viime kädessä erottamalla oppilaita, joiden nähtiin

⁴²⁰JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 2.4.1890.

⁴²¹Keski-Suomi 10.4.1890.

⁴²²Keski-Suomi 22.4.1890.

syyllystyneen sääntöjen rikkomuksiin. Edellä käsiteltyjen oppilaslakkojen kaltaiset joukkomielenosoitukset saivat kuitenkin laitoksen sekaisin, koska koko suurta joukkoa ei voitu erottaa. Laitoksen oli turvauduttava neuvottomana viimeiseen oljenkorpeen, ylihallitukseen, joka riensi auttamaan laitosta hädässä. Kouluylhallitus toimi yleisenä sovittelijana kaikissa oppilaitosta kohdanneissa suuremmissa kiistoissa. Kouluylhallitus oli myös ylempi taho, johon oppilaatkin saattoivat vedota. Seminaari oli oma pieni maailmansa, jossa elettiin sääntöjen ja hierarkian mukaan, ja ne, jotka eivät tähän maailmaan sopeutuneet, poistettiin sen piiristä. 1890-luku sai muuallakin aikaan joukkomielenilmauksia, kuten Helsingissä työttömien kesken vuonna 1894⁴²³. Joukkomielialan nousu vallitsevaa järjestystä vastaan ei ollut enää tavatonta kansalaisten keskuudessa. Nöyryys esivaltaa vastaan oli siis ainakin hiukan vähentynyt vuosisadan lopulle tultaessa.

6. YHTEISKUNTA JA SEMINAARIN TOIMIJAT PYRKIMYKSINEEN

Yksityiskohtiin pureutuvan mikrohistoriallisen tarkastelun etu ei ole mikrotasossa sinänsä. Mahdollisuus uusiin löytöihin ja oivalluksiin liittyy tarkastelun konkreettisuuteen. Konkreettisissa tilanteissa voi löytää uusia asiayhteyksiä ja historian sekä yhteiskunnan tasojen kohtaamisia.⁴²⁴

Seminaarin toimijoita pyrkimyksineen ja käsityksineen olivat vahva johtaja, opettajakunta ja ohjattavat oppilaat. Johtajan ja opettajiston pyrkimyksenä oli saattaa oppilaiden ajatus- ja arvomaailma sivistyneeseen, mallikelpoiseen tilaan, mikä tarkoitti sivistyneistön, ns. paremman väen kanssa yhtäläistä maailmankuvaa. Oppilaiden nuoret mielet viilattiin särmistään siloisiksi, mallikansalaisen muottiin sopiviksi, jotta nämä olisivat valmiita sivistämään puolestaan Suomen rahvasta, jatkamaan kodeissa aloitettua kasvatustyötä. Ajattelun ilmaukset juurrutettiin oppilaisiin vuosikymmenestä toiseen saman kaavan mukaan. Yhteiskunta ympärillä muuttui, mutta seminaari olisi tahtonut pysyä muuttumattomana. Se saikin vähitellen vanhakantaisen laitoksen leiman ylleen. Uudenaikainen kasvatustila muuttui 1860-luvulta 1890-luvulle tultaessa vanhahtavaksi, koska sen toiminta ei muuttunut ajan mukana. Vasta uusi johtaja toi mukanaan suurempia uudistuksia. Leinbergin aikana seminaarissa pidettiin yllä tiukkaa

⁴²³Heikkinen 1990, 181-215.

⁴²⁴Peltonen 1990, 26.

valvontaa ja muodollista henkeä, mikä 1880-luvun uusien tuulien myötä muodosti syvän kontrastin osassa sivistyneistöä valtaan päässeille vapaammille, nuorsuomalaisille aatteille. Seminaari alkoi kärsiä provinsiaalisesta eristyneisyydestä ja henkisestä umpioitumisesta.

Seminaarissa omaksuttu ajattelutapa, suomalaishenkisyys tai jossain määrin jopa suomikiikhoisuus jatkui läpi 1800-luvun vuosikymmenten. Tästä on hyvänä esimerkkinä se, että Runebergin juhlaa vietettiin seminaarissa vielä 1920-luvullakin, kuten juhla-kappaleessa on mainittu. Seminaari opetti oppilailleen siis "oikean" ajattelutavan, missä ajattelun merkitykset heijastelivat sivistynyttä maailmankuvaa. Laitoksessa elettiin järjen valossa, mutta oppilaiden ei ollut lupa käyttää liikaa omaa järkeään, ainakaan auktoriteettia vastaan. Tunteille ei laitoksessa niinkään ollut tilaa. Varsinkin tunteet eri sukupuolten välillä olivat kiellettyjä. Yleensäkin tunteen ilmaisuun sai käyttää vain säädyllisiä ilmauksia, kuten laulua tai lausuntaa.

Yksilöiden ja ryhmien teoissa esille nousee vahvasti yhteishenki. Yhteishenkeä loi jo yhteinen ajatus kansan sivistämisestä, siis se, että oltiin kansan yhteisen hyvän asialla. Samoin henkeä kasvatti sisäoppilaitos, jossa elämä tapahtui yhdessä asuinkumppaneiden kanssa. Yhteishenki pyrki välillä nousemaan jopa laitosta vastaan, kun oppilaat osoittivat mieltään tovereidensa puolesta lakkorettelöissä. Rangaistukset oltiin valmiita vastaanottamaan kaikki yhden puolesta. Samoin yhteishenki piti yllä yhteistä valvontakoneistoa. Kaikki valvoivat toinen toistaan, ettei rikkomusten poluille eksytty. Kokonaisuudessaankin seminaari toimi ryhmässä. Yksilönä itseään pääsi tuomaan esille esimerkiksi esiintymistilanteissa.

Kasvatustilaitoksena seminaari opetti oppilailleen toimintatapoja, joiden mukaan nämä jatkossa osasivat toimia opettajina. Toimintatapoihin kuuluivat normaalin opetuksen lisäksi muu käyttäytyminen ja perinteet. Kansakoulunopettajat olivat mitä oivallisimpia sivistyneistöltä omaksutun juhla-perinteen ja tapojen levittäjiä. Seminaariin tullessaan oppilaat saattoivat olla hyvinkin rahvaanomaisia, joille uudet tavat olivat suuri elämänmuutos. Täydellinen mallikansalaistaminen olikin ideaali tavoite, johon pyrittiin, mutta ei voitu koskaan päästä. Vain parhaat, kansakoulualalle sopivimmat yksilöt saivat jäädä laitokseen. Ajan arvoihin sopimattomat yksilöt, joiden uskonto tai säädyttömyys nähtiin sopimattomaksi, saivat unohtaa kansakoulu-uran.

Fyysisenä ympäristönä seminaarilla oli ensin kaupungilta vuokralla olleet tilat muiden kaupunkirakennusten keskellä, kunnes se sai

oman kodin kaupungin laidalta. Kaupungin vuokrahuoneistoissa seminaari oli enemmän kaupunkilaisten ulottuvilla kuin aidattuna alueena omissa suurissa punatiilirakennuksissaan seminaarinmäellä. Kun seminaari muutti uusiin tiloihinsa, tuli siitä kuin oma pieni maailmansa, johon kuului myös tekolampi saarineen ja siltoineen. Seminaarin eristymistä omaan maailmaansa kuvaa hyvin opettajainkokouksen oikeudenkäynti, jossa käsiteltiin poliisin ja seminaarilaisten välienselvittelyä. Opettajakunta ilmoitti maistraatille, etteivät vieraat henkilöt saa tulla tarkastamaan seminaaria tapauksessa mukana olleiden löytämiseksi.⁴²⁵ Varsinkin sisäoppilaiden elämää seminaarin fyysinen ympäristö hallitsi. Ulko-oppilailla oli enemmän "puolivilallinen asema", kuten Esa Sironen toteaa Seminaarirettelöitä -artikkelissaan.⁴²⁶ Tosin valvonta saattoi ulottua ulko-oppilaisiinkin näiden vapaa-aikana, jos he sattuivat asumaan seminaarin opettajalla tai opettajan naapurissa vuokralla ja olihan kaupunki muutenkin varsin pieni.⁴²⁷

Sosiaaliset säännöt seminaarissa pitivät sisällään hierarkian, jossa johtaja oli ylimpänä ja opettajakunta johtajan alapuolella. Johtajatar oli opettajattarien johtaja, mutta kuului opettajakuntaan, eikä missään nimessä ollut johtajan veroinen. Naisopettajat joutuivat poistumaan opettajainkokouksista, kun käsiteltiin miesoppilaiden rikkomuksia, joita pidettiin arkaluontoisia naisten korville. Opettajiston ja johtajan väliset suhteet olivat aika ajoin kireät, johtuen lähinnä johtajan asemaa koskevista eriävistä mielipiteistä. Johtajan yksinvaltaiset päätökset saivat opettajistossa aikaan liikehdintää. Sosiaaliin sääntöihin kuuluivat myös oppilaiden ja opettajiston väliset säännöt. Oppilaille opettajien sanan tuli olla laki, minkä mukaan toimittiin. Niskoittelusta ja loukkaavasta käytöksestä opettajaa kohtaan seurasi rangaistuksia. Ruumiin siteet -teoksessa Esa Sironen kirjoittaa oppilaslakon tuomioista, että "ajalle tyypillisesti miesseminaarilaisia rankaistiin pikkumaisesti kuin lapsia ikään"⁴²⁸. Oppilaan asema oli siis lähinnä opetuslapsen asema. Ihaileva sävy olikin tavallinen, kun oppilaat puhuivat opettajistaan.

Seminaarilaisten väliset suhteet olivat ainakin näennäisen lämpimät. Liika tunteiden osoittaminen tosin oli sopimatonta. Jotkut opetta-

⁴²⁵JyMA. Jyväskylän seminaarin arkisto. Opettajainkokousten pöytäkirjat 24.1.1885.

⁴²⁶Sironen 1997, 222.

⁴²⁷Ks. Valjakka 1971, 240-342.

⁴²⁸Sironen 1997, 222.

jat olivat oppilaille selvästi läheisempiä kuin toiset ja johtajallakin saattoi olla suosikkeja oppilaiden joukossa. Naisoppilaat keskenään olivat kuin sisaria ja miesoppilaat veljiä, eliväthän he keskenään vuorokauden ympäri sisäoppilaitoksessa. Suhteiden laatu vaihteli opettajan, johtajan ja oppilaan välillä myös henkilökohtaisten ominaisuuksien mukaan.

Ihmisluonto joutui sopeutumaan seminaarin sääntöihin ja elämään. Tämä saattoi olla ajoittain vaikeaa, jos seminaaria edeltävä elämä oli ollut kovin erilaista seminaarin elämästä. Seminaarin säännöt säätelivät oppilaiden elämää siinä määrin, että nuorille luonnolliset toimet jäivät vähiin. Henkinen ja ruumiillinen ihmisluonto aiheuttivat luonnollisesti rikkomuksia säännöistä. Tiukkoihin sääntöihin sopeutuminen saattoi aiheuttaa erilaisia vaikeuksia. Naisten ja miesten eristäminen toisistaan sekä osittain myös muusta elämästä, siis kaupungista, toi mukanaan siveellisyysrikkoksia, kun miesoppilaat hakeutuivat kanssakäymisiin naissukupuolen kanssa. Nais- ja miesseminaareille "paja oli raja", mikä tarkoitti, ettei seminaarialueen pienen pajarakennuksen väärälle puolelle ollut menemistä, etteivät nais- ja miesoppilaat joutuisi tekemisiin toistensa kanssa.

Samoin alkoholin ja siihen ajoittain liittyneen väkivallan kanssa tuli ongelmia. Alkoholinnauttimiskieltoa rikottiin varsin usein, mikä aiheutti muutoksia oppilaiden käytöksessä. Väkivaltaisia tekoja tapahtui useimmiten vain alkoholin seurauksena. Luultavasti oppilaat lievittivät stressiään alkoholin avulla, sillä alkoholin nauttimisesta tultiin oppilaiden omien ilmoitusten mukaan vain tavallista "rohkeammaksi" ei juovuksiin. Tämä oli luonnollisesti myös puolustautumista syytöksiin, sillä juopuminenhan oli sopimatonta.

Ihmisluonto oli seminaarin opetukselle haaste. Sivistymättömistä ja siveettömistä tavoista piti kasvatuksella päästä eroon ja saada oppilasta sivistyneitä kansalaisia. Niinpä opetus ja sisäoppilaselämä opettikin oppilaita tiukalla aikataululla ja perusteista lähtien sivistyksen tielle. Seminaarin oppilaita kohdeltiin lasten tavoin, vaikka he ikänsä puolesta olivatkin aikuisia. Puheissaankin johtaja puhui "rakkaille lapsilleen". Valmistuvat kokelaat, jotka juuri olivat saaneet päästötodistuksensa, saattoivat olla jo "nuoret ystäväni" johtajan puheessa. Seminaarin sivistyskasvatuksen läpikäyneitä ei siis enää tarvinnut pitää lapsen asemassa, olivathan nämä jo itsekin valmiita astumaan vastuulliseen kasvatustoimeen.

Seminaariyhteisö eli totaalisisessa laitoksessa. Ajan käyttö oli tarkkaan säädelty normein ja asetuksin. Eri laitosityhteisöiden elämässä

olikin paljon yhtäläisyyksiä, liittyen juuri ajan käytön sitomiseen ja oman tahdon ja toiminnan rajoittamiseen. Elämä laitousyhteisössä olikin itsensä totuttamista halutunlaiseen elämään. Seminaari opetti asukkaansa erilaiseen, kotimaailmasta selvästi erottuvaan elämäntapaan. Yhteisön asukin maailmankatsomus saattoi muuttua laitoksessa radikaalistikin. Seminaari toi mieleen luostari- ja vankilamielikuvia sekä omille oppilailleen että ulkopuolisille. Tavallaan kasvatustalosta voi verrata myös parantolaan, parannettiinhan siellä oppilaiden siveettömyyden, eli sivistymättömyyden, tautia. Seminaarissa yhdistyivät monien laitousyhteisöjen toimintatavat. Myös fyysinen ympäristö oli useimmissa laitousyhteisöissä samankaltainen. Seminaari tarjosi siis turvallisen, rutiininomaisen elämän asukeilleen, jotka opintojensa päätyttyä "vapautuivat" maailmaan.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Jyväskylän maakunta-arkisto (JyMA)

Jyväskylän seminaarin arkisto

Opettajainkokousten pöytäkirjat 1869 - 1895

Muut sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, Juhlien ja luentopäivien ohjelmat

Jyväskylän seminaarin toverikunnan arkisto

Miestoverikunnan pöytäkirjat 1870 - 1883

Toverikunnan käsikirjoitetut lehdet

Hulivili 1876 - 1883

Seuralehti 1872 - 1883

K.G. Leinbergin kirjekokoelma

K.G. Leinbergille saapuneet kirjeet

Jyväskylän yliopiston museon arkisto (JYM)

Jyväskylän seminaarin arkisto

Seminaarineitosen Aleksandra Gustava Berglundin kirjeitä (kopiot) kotiseudulle

Emanuel Tamminen: Muistelmia elämäni varrelta (käsikirjoitus) 1935

Sanomalehdet

Keski-Suomi 1871 - 1895

Päijänne 1877 - 1882

Virallisjulkaisut

Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetus-kokous No 12 1866

Muut painamattomat lähteet

Hänninen 1994, Hänninen, Helena, Kultivoitumisen tiellä - näkökulma Jyväskylän seminaarin opettajakasvatukseen. Licensiaatin tutkielma. Kansanperinne. Tampereen yliopisto 1994.

Savón 1994, Savón, Lea, Jyväskylän Lyseon opettajien yhteiskunnallinen toiminta 1858 - 1939. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto 1994.

Sorma 1883, Sorma, Pietari, Surullinen muisto seminaariajalta 1883 (käsikirjoitus) Jyväskylän yliopiston kirjasto.

Suomen saloilta Jyskyjen seminaariin. Jyskyt kirjailijain antologia, koonnut Tommi Korhola. Jyväskylän yliopiston museo.

Kirjallisuus

Alapuro & Stenius 1989, Alapuro, Risto, Stenius, Henrik, Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Kansa liikkeessä, Vaasa 1989.

Alapuro 1995, Alapuro, Risto, Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890 - 1933. Porvoo 1995.

Anttonen 1993, Anttonen, Veikko, Pysy Suomessa Pyhänä - Onko Suomi uskonto? Antropologinen näkökulma kansalliseen kulttuuriin. Mitä on suomalaisuus. Suomen Antropologinen Seura. Jyväskylä 1993.

Auer & Viljanen 1983, Auer, Anja, Viljanen, Erkki, Jyväskylän seminaari opettajaveteraanien arvioimana. Jyväskylän yliopisto. Opettajainkoulutuslaitos. Katsauksia 9/1983.

Aurola 1963, Aurola, Eelis, Jyskyjen seikkailuja viime vuosisadalla. Jyskyjen seminaari. Jyväskylän seminaarin satavuotismuisto 1963. Helsinki 1963.

Auvinen 1913, Auvinen, F., Symboli ja lippu. Muistelma. Rupeaman raadettua. Jyväskylän seminaarin 50-vuotisen toiminnan muistoksi seminaarin oppilaat. Jyväskylä 1913.

Bruhn 1969, Bruhn, Karl, Kasvatusopin historian kehityslinjoja. Suom. Raili Malmberg. Helsinki 1969.

Brummer 1916, Brummer, O.J., Jyväskylän kaupungin historia vv. 1837 - 1912. Jyväskylä 1916.

Cederberg 1934, Cederberg, A.R., Ylioppilaselämää Turussa viime vuosisadan alussa. Elämää Suomessa 1800-luvulla. Historian aitta V. Helsinki 1934.

Durchman-Kokko 1963, Durchman-Kokko, Onnia, Kirjeitä seminaarista sisarelleni lihin vv. 1882 - 1884. Jyskyjen seminaari. Jyväskylän seminaarin satavuotismuisto 1963. Helsinki 1963.

Erikson 1910, Erikson, Maria, Miten silloin elettiin. Tuikkeita tulen syntymäsijoilta. Jyväskylä 1910.

Goffman 1969, Goffman, Erving, Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisista laitoksista. Lohja 1969.

Haapala 1986, Haapala, Pertti, Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820 - 1920. Historiallisia Tutkimuksia 133. Vammala 1986.

Haapala 1989, Haapala, Pertti, Sosiaalhistoria. Johdatus tutkimukseen. Suomen historiallisen seuran käsikirjoja 12. Jyväskylä 1989.

Hagman 1913, Hagman, Lucina, Miten ihmisestä tulee mikä hänestä tulee. Rupeaman raadettua. Jyväskylän seminaarin 50-vuotisen toiminnan muistoksi seminaarin oppilaat. Jyväskylä 1913.

Halila 1949a, Halila, Aimo, Suomen kansakoululaitoksen historia, I osa. Turku 1949.

Halila 1949b, Halila, Aimo, Suomen vanhin kansakoulunopettajisto. Helsinki 1949.

Halila 1963, Halila, Aimo, Jyväskylän seminaarin historia. Porvoo 1963.

Halila 1983, Halila, Aimo, Oppikoululaitos. Suomen kulttuurihistoria II. Porvoo 1983.

Heikkinen 1991, Heikkinen, Antero, Terveiden ja ilon tähden. Herra-
sväki liikkeellä Suomessa 1700- ja 1800-luvuilla. Historiallisia Tutkimuksia 160. Jyväskylä 1991.

Heikkinen, Sakari, Puseromiehet liikkeellä. Arki ja murros. Tutkielmia keisarinajan lopun Suomesta. Jyväskylä 1990.

Hyytinen 1983, Hyytinen, Erkki, Isa Asp. Elämä ja valitut runot. Oulu 1983.

Häggman 1994, Häggman, Kai, Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyksen elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Historiallisia Tutkimuksia 179. Helsinki 1994.

Ikonen 1951, Ikonen, Toini, Seminaarissa selveni minulle opettajan tehtävä. Jyväskylän Jyskyt II. Jyväskylä 1951.

Isosaari 1989, Isosaari, Jussi, Seminaarista yhteiskuntaan. Hämeenlinna 1989.

Jukola 1930, Jukola, Martti, Juhana Heikki Erko. Elämä, runoilijatoiminta ja teokset, I osa. Helsinki 1930.

Jutikkala 1989, Jutikkala, Eino, Suomalaisuus yhteiskunnassa. Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia. Jyväskylä 1989.

Juva 1950, Juva, Mikko, Suomen sivistyneistö uskonnollisen vapaamielisyyden murroksessa 1848 - 1869. Forssa 1950.

Jyskyjen seminaari 1963, Jyskyjen seminaari. Jyväskylän seminaarin satavuotismuisto 1963. Helsinki 1963.

Jyväskylän Jyskyt II. Jyväskylä 1951.

Jyväskylän Jyskyt VI. Jyväskylä 1973.

Jyväskylän Jyskyt VII. Jyväskylä 1980.

Jyväskylän seminaari 1937, Jyväskylän seminaari 1863 - 1937. Muistojulkaisu. Toim. J.M. Mikkola, Artturi Leinonen, Sulo Rekola. Helsinki 1937.

Jäntti 1951, Jäntti, Abel, Muistelen opettajiani kunnioituksella. Jyväskylän Jyskyt II. Jyväskylä 1951.

Kallio 1983, Kallio, Pauli, Internaattikoulut. Helsinki 1983.

Karjalainen 1995, Karjalainen, Sirpa, Juhlan aika. Suomalaisia vuotuisperinteitä. Porvoo 1995.

Karjalainen & al. 1989, Karjalainen, Sirpa, Korhonen, Teppo, Lehtonen, J.U.E., Uusi ajantieto. Porvoo 1989.

Killinen 1913, Killinen, Kustaa, Jyväskylän seminarilaisten kirjallisista harrastuksesta ja muitakin muistelmia. Rupeaman raadettua. Jyväskylän seminaarin 50-vuotisen toiminnan muistoksi seminaarin oppilaat. Jyväskylä 1913.

Klinge 1979, Klinge, Matti, Kansalliset merkkipäivät. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Helsinki 1979.

Kokko 1998, Kokko, Marja, Sisaret, toverit. Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopulta 1930-luvulle. *Studia historica Jyväskyläensia* 57. Jyväskylä 1998.

Kortekangas 1983, Kortekangas, Paavo, Kirkollisen yhtenäiskulttuurin mureneminen. *Suomen kulttuurihistoria II*. Porvoo 1983.

Lehtonen 1994, Lehtonen, Eeva-Liisa, Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalaishuveiksi. Maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun. *Historiallisia Tutkimuksia* 184. Helsinki 1994.

Lehtonen 1990, Lehtonen, Heikki, Yhteisö. Jyväskylä 1990.

Leinonen & Ripsaluoma 1913, Leinonen, Artturi, Ripsaluoma, Aukusti, Piirteitä Jyväskylän seminaarin Miestoverikunnan vaiheista 1863 - 1913. Rupeaman raadettua. Jyväskylä 1913.

Liikanen 1995, Liikanen, Ilkka, Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty. *Historiallisia Tutkimuksia* 191. Jyväskylä 1995.

Linnankoski 1910, Linnankoski, Johannes, Nimetön kyynel. Muistelmia. Tuikkeitä tulen syntymäsijoilta. Jyväskylä 1910.

Lloyd 1986, Lloyd, Christopher, *Explanation in Social History*. Blackwell, London 1986.

Lönnqvist 1979, Lönnqvist, Bo, Runebergin päivä. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Helsinki 1979.

Malmberg 1979, Malmberg, Raili, Koulujuhlat. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Helsinki 1979.

Manninen 1989, Manninen, Juha, Tiede, maailmankuva, kulttuuri. Maailmankuva kulttuurin kokonaisuudessa. Jyväskylä 1989.

Murtorinne 1992, Murtorinne, Eino, Suomen kirkon historia 3. Autonomian kausi 1809 - 1899. Porvoo 1992.

Naumanen 1990, Naumanen, Päivi, Kansalaiskuva Suomessa. Kansalaista koskevat käsitykset opettajien ammattilehdissä 1880-luvulta 1980-luvulle. Koulutussosiologian tutkimusyksikön tutkimusraportteja 6. Turku 1990.

Ojakangas 1998, Ojakangas, Mika, Lapsuus ja auktoriteetti. Pedagogisen vallan historia Snellmanista Koskenniemeen. Tutkijaliiton julkaisu 85. Helsinki 1998.

Oksanen 1951, Oksanen, Kaarlo, Mennyttä aikaa muistellessa. Jyväskylän Jyskyt II. Jyväskylä 1951.

Onnela 1992, Onnela, Tapio, Kakola 1853 - 1879. Rangaistusjärjestelmän muutokset ja Turun rangaistusvankilan arkkitehtuuri. Turun maakuntamuseon raportteja 14. 1992.

Paunu 1986, Paunu, Eira, 85 vuotta kristillistä naistyötä. Jyväskylän NNKY ry. vuosina 1897 - 1982. Helsinki 1986.

Peltonen 1990, Peltonen, Matti, Arki murroksessa. Arki ja murros. Tutkielmia keisarinajan lopun Suomesta. Jyväskylä 1990.

Pesonen 1980, Pesonen, Niilo, Terveysten puolesta - sairautta vastaan. Terveysten ja sairaanhoito Suomessa 1800- ja 1900-luvulla. Porvoo 1980.

Raitio 1913, Raitio, Kostti, Jyväskylän seminaarin 50-vuotinen toiminta. Jyväskylä 1913.

Rajainen 1973, Rajainen, Maija, Naisliike ja sukupuolimoraali. Keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1948 saakka. Suomen Kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 91. Helsinki 1973.

Rakkauden ja järjestyksen elämänmuoto 1997, Rakkauden ja järjestyksen elämänmuoto. Reuillyn diakonissayhteisön sääntökirja. Suom. Antti Alhonsaari, Helvi Pulla, Anna-Maija Raittila. Pieksämäki 1997.

Ramstedt 1963, Ramstedt, Aleksander, Seminaarilaisen päiväkirjasta vv. 1871 - 72. Jyskyjen seminaari. Jyväskylän seminaarin satavuotismuisto 1963. Helsinki 1963.

Reuna 1990, Reuna, Risto, Miten käsitys ammattijärjestöistä kiteytyi? Arki ja murros. Tutkielmia keisarinajan lopun Suomesta. Jyväskylä 1990.

Rinne 1986, Rinne, Risto, Kansanopettaja mallikansalaisena: opettajuuden laajeneminen ja opettajuuden rekrytoimismekanismi Suomessa 1851 - 1986 virallisen kuvausaineiston ilmaisemana. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta julkaisusarja A:108 1986.

Rinne 1989, Rinne, Risto, Mistä opettajat tulevat? Suomalaisen kansanopettajiston yhteiskunnallinen tausta sekä kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma 1800-luvun puolivälistä 1980-luvun lopulle. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja A:135 1989.

Ruutu 1983, Ruutu, Martti, Kulttuurikehityksen yleislinjat. Suomen kulttuurihistoria II. Porvoo 1983.

Räsänen 1980, Räsänen, Matti, Ruoka ja juoma sosiokulttuurisena kuvastimena. Ruokakulttuurin tutkimuksen ongelmia, metodeja ja kehityksen suuntaviivoja. Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos. Tutkimuksia 11. 1980.

Saarikoski 1994, Saarikoski, Helena, Kouluajan kivoin päivä. Folkloristinen tutkimus penkinpainajaisperinteestä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 617. Tampere 1994.

Schievelbusch 1986, Schievelbusch, Wolfgang, Nautintoaineiden kulttuuri-historia. Suom. Raija Sironen. Keuruu 1986.

Sihvo 1979, Sihvo, Hannes, Kalevalan päivä. Kalevalaseuran vuosikirja 59. Helsinki 1979.

Sihvo 1989, Sihvo, Hannes, Suomalaisuuden pyhä tuli. Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia. Jyväskylä 1989.

Siltala 1999, Siltala, Juha, Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa. Keuruu 1999.

Simpanen 1994, Simpanen, Marjo-Riitta, Suomalaisuuden kipinät. Maailmannanavan elämää. Keski-Suomen merkitys suomenkielisen kansallisen kulttuurin ja taiteen muotoutumisessa vuosina 1880 - 1917. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Jyväskylä 1994.

Sironen 1997, Sironen, Esa, Seminaarirettelöitä. Ruumiin siteet. Kirjoituksia eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta. Tampere 1997.

Smeds 1989, Smeds, Kerstin, Joukkotapahtumat ja Suomi-identiteetti. Kansa liikkeessä. Vaasa 1989.

Sulkunen 1986, Sulkunen, Irma, Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. Historiallisia Tutkimuksia 134. Jyväskylä 1986.

Tiihonen & Ylikangas 1992, Tiihonen, Seppo, Ylikangas, Heikki, Virka valta kulttuuri. Suomalaisen hallintokulttuurin kehitys. Helsinki 1992.

Tommila 1972, Tommila, Päiviö, Jyväskylän kaupungin historia 1837 - 1965, I osa. Jyväskylä 1972.

Tuikkeita tulen syntymäsijoilta 1910, Tuikkeita tulen syntymäsijoilta. Jyväskylä 1910.

Tuominen 1979, Tuominen, Uno, Suomen alkoholipolitiikka 1866 - 1886 II. Viinan ja muiden väkiviinajuomien valmistukseen liittynyt alkoholipolitiikka 1876 - 1886. Viinan ja muiden väkiviinajuomien myyntiin liittynyt alkoholipolitiikka 1866 - 1886. Historiallisia Tutkimuksia XXXIII, 2. Forssa 1979.

Uno Cygnaeuksen muisto 1910, Uno Cygnaeuksen muisto. Lokakuun 12. päivä 1810 - 1910. Porvoo 1910.

Valjakka 1971, Valjakka, Sirkka, Jyväskylän kaupungin rakennukset ja asukkaat 1837 - 1880. Keski-Suomi X. Jyväskylä 1971.

Waljakka 1939, Waljakka, U., Piirteitä Minna Canthin Jyväskylän ajasta. Keski-Suomi III. Jyväskylä 1939.

Valkama 1983, Valkama, Leevi, Kaunokirjallisuus. Suomen kulttuurihistoria II. Porvoo 1983.

Vallgren 1949, Vallgren, Viivi, Sydämeni kirja. Elämän muistelmia. Porvoo 1949.

Vilkuna 1981, Vilkuna, Kustaa, Vuotuinen ajantieto. Keuruu 1981.

Villa 1984, Villa, Kyllikki, Tee. Keuruu 1984.

Virtanen 1987, Virtanen, Keijo, Kulttuurihistoria - tie kokonaisvaltaiseen historiaan. Turun yliopisto 1987.

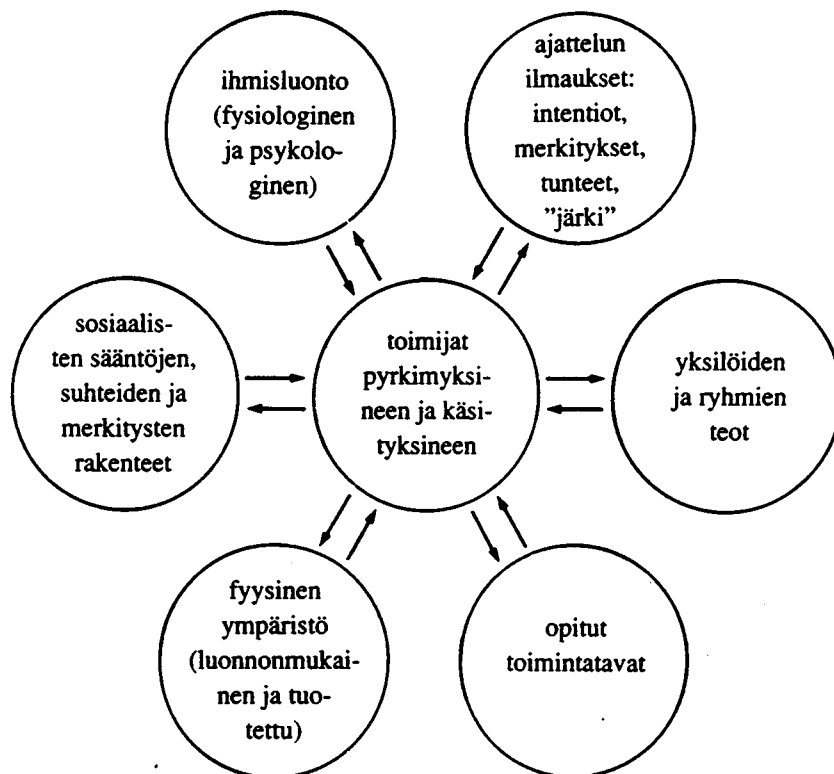
Virtanen 1988, Virtanen, Leea, Suomalainen kansanperinne. Suomen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 471. Porvoo 1988.

V.S. 1937, V.S., Kerron kolmesta naisesta... Jyväskylän seminaari 1863 - 1937. Muistojulkaisu. Helsinki 1937.

Zemon Davis 1996, Zemon Davis, Natalie, Sosiaal historian haasteet. Matkoja Moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä. Historiallinen Arkisto 107. Helsinki 1996.

Åström 1933, Åström, Emma Irene, Elämäni ja ystäväni. Porvoo 1933.

LIITE

Toimiva ihminen ja yhteiskunta⁴²⁹

⁴²⁹Haapala 1989, 24.